

Ára 40 dinár

Poštárina plaćena u gotovu

HID

IRODALOM ★ MŰVÉSZET ★ KRITIKA

XVI. ÉVF. ★

JÚNIUS

★ 1952

Szerkesztőbizottsági tagok:
Ács Károly, Majtényi Mihály,
Olajos Mihály, B. Szabó György.

Felölős szerkesztő: Majtényi Mihály.

OLAJOS MIHÁLY:

Kultúrszemlénkről*

A Vajdasági Magyar Kultúratanács azzal a céllal rendezi meg az idén első ízben — ezúttal Palicson — a Magyar Ünnepi Játékokat, hogy bemutassa a legmagasabb művészi színvonalat elért magyar műkedvelő-csoportok, hívatásos együttesek és művészek teljesítményeit, kiállításokban, ünnepi kiadványban megmutassa, mi az, ami eddig megvalósult tartományunk magyarságának kultúréletében. Újabb ösztönzést is ad ezzel a sok buzgalmat igénylő és annyira nélkülözhetetlen kultúrmunkának.

Semmikép se épülhetne föl a szocializmus nagy műve hazánkban a kultúrmunkások ezreinek kitartó munkája nélkül. Ha a dolgozó milliók erőfeszítései létrehozzák országunkban a nehézipart és a gépesített szövetkezeti mezőgazdaságot — ez még nem teljes szocializmus. Föl kell építeni a szocializmust ugyanezen milliók tudatában és érzésvilágában is. A Népi Forradalomban megújódott társadalmunk minden dolgozójának új arculatú, szocialista öntudatú, honszerető emberré kell nevelődnie. Ennek megvalósításán munkálkodnak politikai aktivistáinkkal együtt a művelődés terjesztői falun és városban, a tömegek táperején kiburjánzott műkedvelés tevékenykedői, valamint a tudomány és művészet hívatásos eljegyzettjei. Azt akarjuk megmutatni egyhelyre gyűjtve, mit értek el eddig.

Minél áttekinthetőbb összefoglalást nyújtani népünk mai kultúrájáról és annak multjáról írásban, számokban és képekben, minél nagyobb adalékot tenni ahhoz, ami felvonul a palicsi dobogón, vagy élénk táruul a kiállítási termekben — ilyen céllal adja az olvasó kezébe ezt a könyvet a kiadó, az első könyvet, amely átfogó betekintést nyújt kultúréletünkbe. Bizvást tekinthetjük e kiadványt a palicsi szemle bevezető műsorszámának.

Igen jelentős kultúrmegnyilvánulássá terebélyesednek az ünnepi játékok. Azzá teszik a legjobb színjátszó-együttesek előadásai, a népi táncok legszebb bokrétáinak tarka hullámozása, az élenjáró dalárdák

*A Magyar Ünnepi Játékok alkalmából közöljük a palicsi fesztivál könyvének előszavát.

egymást váltogató műsorszámait, a felcsendülő eredeti népdalok füzére. Kultúrmanifesztációvá teszi magas művészi csúcspontokra feljutott zenészeink föllépése, legnevesebb íróink szereplése, a néprajzi-népművészeti, könyv- és sajtó-, valamint a képzőművészeti kiállítás, de nem utolsósorban a testvéreink művészi együtteseinek vendégszereplése is, valamint a Vajdaság minden vidékéről fölvonuló nézőtömeg. Itt egyrészt az mutatkozik meg, milyen fokot ért el a vajdasági magyarok kultúrája a szabad fejlődés mindazon lehetőségei közepette, amelyek az új Jugoszlávia szocialista társadalmi valóságában rejlenek — mennyire virágoztak ki e kultúra nemzeti sajátosságai, és milyen mértékben jut benne kifejezésre az új, szocialista tartalom. Másrészt tüntetően kinyilvánul e fesztiválon a népek testvéri összefogása, egymás iránti bizalma, egymáshoz való ragaszkodása. Kitűnik, mily örömmel üdvözlük tartományunk népei bármelyikük nemzeti kultúrájának továbbfejlődését, amiben bizonyos fokig minden nép a saját fejlődését is ünnepli. Mert hisz a soknemzetiségű Vajdaság akármelyik népének kultúrájában kiszakíthatatlanul belenőttek az együttfejlődő, egymásra serkentőleg és gazdagítólag ható népi kultúrák kölcsönhatásai — az ittélő népek mindenkori egymásrautaltságának, sorsközösségének elteveszthetetlen jelei.

Az egyesületekből összejevő kultúrmunkások szemináriuma, a tanítók, tanárok, írók, közírók és művészek értekezlete, valamint az egyetemisták és főiskolások találkozója munkajelleget is ad szemlénknek. Kultúrkádereink a magyar tömegek közötti kultúrmunka, a kultúrélet és közélet kulcsszerű kérdéseiről tartanak megbeszélést.

Magyar kultúr szemle lesz Palicson. És ami ott a színpadon, a kiállítási termekben föltárul, vagy kultúréletünk mindazon ténye, amelyet ez a könyv összegez, még egy megdönthetetlen bizonyítékot állít az eddigiek sorába arról, hogy népeink szocialista forradalma kultúrforradalom is. Általa a munkásság és parasztság nagy tömegei számára is mind hozzáférhetőbbé lesznek a tudomány és művészet kincsei. Kultúrforradalmunk megbecsüléssel összegyűjti és továbbvirágoztatja a népi forrásból eredő kultúrát; egész kultúrmunkánkat a dolgozó nép fölemelésének és általános érdekeinek szolgálatába állítja.

De nemcsak az évezredes elnyomatásból felszabadult dolgozó osztályok kulturális felemelkedésének adottságairól beszél ez a fesztivál. Újabb bizonyíték lesz arról is, hogy Tito új Jugoszláviájában nemzetileg is szabad a magyar dolgozó, és csak kultúrmunkásaink és szakkádereink erejétől, képességeitől, valamint a tömegek bekapcsolódásától és fellelvőkészségétől függ, milyen gyors iramban halad tovább az itteni magyarság kulturális fejlődése. Igen: a magyarság egyenrangúsága, ugyanolyan lehetőségek a nemzeti kisebbségek továbbfejlődése számára, mint minden nép számára, népek egysége-testvérisége és egyenrangúsága, a nemzeti kérdés gyökeres, igazán marxi-lenini megoldása Jugoszlávia Kommunista Pártjának politikájában — ez az, amit elsősorban juttat eszébe mindenkinek a palicsi szemle; ez az eszme lelkesíti legtöbb tapsra a szíveket.

De a Magyar Ünnepi Játékok az egyenrangúságnak csak egy mozzanatát képezik. A magyar iskolák, a nemzeti sajátosságok gátlásmentes kiteljesülése a kultúrában csak legszembetűnőbb megnyilatkozásai az egyenjogúságnak — de hírül se merítik ki azt. Nélkülözhetetlen tartozékai, de nem alkotják legfőbb lényegét. A népek egyenrangúságának lényege abban domborodik ki, hogy minden nép dolgozóit egyenrangúan és ténylegesen közreműködnek az igazgatásban, a hatalomgyakorlásban, a

termelés és a társadalmi élet különböző szakaszainak irányításában, de különösen kifejeződik abban, hogy egyenjogúan részesülnek a termelt javak elosztásában.

A nemzeti szabadság fogalmát elsősorban az általános emberi szabadság fogalmából, vagyis Marxnak abból a tételéből vezetjük le, amely szerint csak akkor szabadok egy társadalom dolgozói, ha szabadon vesznek részt a munkájukkal előállított terménytöbblet elosztásában. A közvetlen termelők rendelkezése a munkatöbblet fölött, munkásigazgatás, népi uralom, helyi önkormányzat, minél több szabadság és jog az egyén számára, szocialista demokrácia, a nagytömegek bekapcsolódása az irányításba — ez a szabadság alapvető lényege. Magyarok, szerbek, horvátok, románok, szlovákok és ruszinok elsősorban azért egyenragúak a mi tartományunkban, mert egyenjogúan, a gyakorlatban is résztvesznek a közigazgatás, a népiuralom, a politikai és társadalmi élet irányításában. Főleg mondhatjuk ezt az új gazdasági rendszer bevezetése, az ideai társadalmi terv és a népbizottságokról szóló új alaptörvény meghozatala óta.

Éppen ezért az egyenrangúság főszínhelye — ne legyen ez ünneprontás — nem a színpadi dobogó, hanem a munkástanács, az igazgató-bizottság, a termelőszövetkezeti konferencia, szövetkezeti vezetőség, a népbizottság, a termelők tanácsa, a választók értekezlete, a polgárok tanácsa, a népszkupstinák. Elsősorban azért valósul meg hazánkban a magyar dolgozók egyenjogúsága, mert — mind kisebb számú kivételtől eltekintve — nemcsak jog szerint, de a gyakorlatban is teljes egyenjogúsággal résztvesznek a munkásigazgatás és az önkormányzat különböző szerveiben, közreműködnek a döntések meghozatalában. Itt arra is gondolok, hogy azok, akiket a különböző testületekbe nemzetiségi kulcs szerint beválasztottak, nem ülő figurák, hanem tevékeny közreműködők.

A munkásigazgatás megerősítésére és a szocialista demokrácia továbbfejlesztésére, illetőleg a bürokratizmus felszámolására irányuló harc ma az a fő láncszem, amelybe az egyenjogúság még teljesebb megvalósításáért történő erőfeszítések is belefogóznak. Amilyen mértékben sikerül visszaszorítanunk a bürokráciát — a közvetlen termelők igazgatásával felváltanunk a tisztviselői irányítást — olyan mértékben számoljuk fel a letűnt rendszerek átkos hagyatékát: a nemzeti gyűlölködést, a bizalmatlanságot különböző nemzetiségű embereink között, a megnyilatkozó elkülönülési irányzatokat és a sovinizmus egyéb maradványait. Hisz minden sovinizmus abból eredt, hogy az egyik vagy másik nemzet uralkodó osztálya nemcsak a saját népét, hanem a szomszéd nemzet dolgozóit is kizsákmányolta, elnyomta, kétszeres rabságba taszította — azaz kiszorította a hatalomgyakorlásból, a termelés irányításából, a munkatöbblet fölötti rendelkezésből.

A Szovjetunió is azért börtöne a nemorosz népeknek, Rákosi Magyarországában és a többi szovjetgyarmat-országban is azért a legkegyetlenebb üldözés tárgyai a nemzeti kisebbségek, mert ezekben az országokban bürokratikus kaszt telepedett a népek nyakába, amely megfosztotta a közvetlen termelők nagytömegeit a hatalomtól, jogoktól, munkatöbblettől egyaránt. A kis népek vagy nemzeti kisebbségek dolgozói még a saját nemzetiségű bürokráciában is csak idegen elnyomók eszközeit láthatják. Szó se lehet nemzeti szabadságról és egyenjogúságról ott, ahol bürokratikus uralom diktál, mert hisz ott a demokratikus szabadságot, a többségi vagy uralkodó nemzet tömegeinek szabadságát, — az emberi szabadságot is felszámolták.

Éppen a bürokratizmus elleni harc és a szocialista demokrácia mindnagyobb elmélyítése útján valósul meg a Kommunista Párt és Tito elvtárs vezetése alatt országunkban a nemzeti kérdés és a nemzeti kisebbségek kérdésének olyan gyökeres megoldása, az egyenrangúságnak és nyomában a népek minden hátsó gondolatától mentes ösztönös testvériségének egy olyan kiteljesedése, amely minden ittélő nép és kisebbség igazi hazájává teszi a szocialista Jugoszláviát.

Abban a gyárban vagy a szövetkezetben, amelyben mondjuk a magyar és szerb dolgozók együtt termelnek és együtt is irányítanak, a gazdasági és politikai érdekazonosság olyan elemi erejű felismerése alakult már ki, hogy talaját vesztette minden, ami a külön nemzetiségeket elválasztja vagy éppenséggel szembeállítja. Itt már a nyelvi különbségekben sem látnak okot a külön gyülekezésre — kultúréletük is közös, együttes szervezeti formákban zajlik (szakszervezeti, illetőleg szövetkezeti kultúregyesület) — hanem inkább az egymásközötti kölcsönös akadályát, de csak addig, amíg egymás nyelvét kölcsönösen meg nem tanulják.

Az itt kifejtett alapelvek szemszögéből a magyarság nemzeti kultúrájának fejlődése Jugoszláviában nem egyéb, mint a társadalmi alapon, a termelésben, a javak elosztásában megvalósuló egyenrangúság és szabadság természetes továbbfolytatódása a felépítményben. Hogyne élvezhetné népünk kultúréletének teljes szabadságát, amikor ennél jóval többnek is részese: a teljes gazdasági, politikai, azaz emberi szabadságnak.

Hazánk minden népe — így a magyar is — egyaránt érdekelt abban, hogy felépítsük a szocializmust, azaz: megteremtsük a szocialista nehézipart, mint az anyagi jólét alapját, valóra váltsuk a szocialista demokráciát és meg is védjük mindezt az országunkra acsarkodó ellenségektől. Minden népünk létéről vagy nemlétéről van szó, amikor hazánk függetlenségét, országhatáraink sértetlenségét védelmezzük, akár a nagyorosz imperializmus agresszív nyomásával szemben, akár a budapesti tájékoztatóirodás urak aljas támadásait visszaverve, vagy az olaszországi fasiszták és kominformisták rohamai ellen. Ez a mi népeink összefogásának szilárd anyagi és politikai alapja. A kultúrmanifesztáció pedig, fölépítménybeli vetülete, függvénye annak, ami az alapokban rejlik. Népeink anyagi és politikai egyenrangúsága érdekazonossága nélkül pedig akármekkora fesztivál is csak üres bolt, holmi gyöngyösbokrétás kirakata lenne, máz a valóság elfedésére, mézesmadzag a tömegek félrevezetésére.

Tévútra vezet tehát minden olyan irányzat, amely az egyenrangúság, a jugoszláviai népek, így a magyarság szabadságának fűsúlyát a külszínre helyezi, a kultúrsemlékben csak a pompát látja. A pompakultusz hordozói szükségszerűen oda jutnak, hogy még ellenséges dísztollaknak is helyt adnak a külszín növelésére (szentistváni címer a néptáncosok mellén, stb.) a kugli-babákat is magyarokká nyilvánítják, „magyarul” sakkoznak, dominóznak, a billiárdgolyókat is „magyarul” bökdösik. Hi- valkodó magyarkodás ez, melldöngető álnemzetieskedés, amibe jóadag magyar góg is belevegyül. Ez a szellem a nyelvi különbségek tárgyi adottsága alapján magyar elzárkózást, begubódzó magyar küldöknézést hirdet. A magyar iskolákban, kultúregyesületekben, színjátszó együtteseinkben, néptánc-csoportjainkban, dalárdáinkban, magyar sajtónkban, könyvkiadásunkban, irodalmunkban nem a nemzeti szabadság tényét látja — figyelembe sem veszi az egyenrangúság főtartalmát: az egyenjogú részeseledést a javak elosztásában és a hatalom gyakorlásában. Szerinte nem ez kell az egyenrangúsághoz, hanem: „mély nemzeti élet”.

piros-fehér-zöld zászló, teljes magyar szellemi autarchia, magyar futbalcsapat, holnap talán külön magyar homokpart és fürdővíz a strandokon. Magyar sovinizmus ez, a magyar reakció eszköze, amelynek történelmi sarkkövét a magyar szupremáció (magyar felsőbbrendűség) képezi, forradalmi harcunk mostani szakaszán pedig a Rákosi-feltámasztotta revizionizmus, a kominformista szentistváni internacionalizmus ötödik hadoszlopos tartozéka, amely ellenforradalmi ténykedésével Vajdaság népeinek összefogását akarná megbontani. Mert hisz régen bevált történelmi tanulság az, hogy bármelyik népcsoport melldőngető nemzetiségű a többi ittélő népek felé legtöbbször ellenséges szándékú szembefordulást jelentett. Számoljuk föl tehát a magyar nemzeti különcködést, gyomláljuk ki a magyar pökhendiséget, mert a külszínhajszolás, a felvágós magyarkodás nem a magyarság iránti bizalmat fokozza a vele együttélő népekben, hanem elhidegíti azokat, a reakció kezében pedig vörös posztóvá válik a magyarsággal szembeni bizalmatlanság szítására.

A palicsi Magyar Ünnepi Játékok nem a magyar páváskodás fesztiválja lesznek. Nem a magyar hivalkodás fog itt tüntetni. Nem is valamiféle eredendő, különálló, abszolút létező magyar tartalmat juttat kifejezésre. A palicsi magyar szemle a sajátos magyar kifejezés eszközeivel azt fogja bemutatni, hogyan él, dolgozik, alkot, hogyan küzd, harcol a vajdasági magyarság az ittélő népekkel együtt, miben éli ki magát, hogyan vigad, milyen kultúrjavakat teremtett a multban és meddig jutott el a kulturális fejlődés terén a szocialista jelenben.

Kultúrsemlénk a népek összefogásának tüntető megnyilvánulása lesz. Nemcsak azért, mert a műsorban szerb, horvát, román és más nemzetiségű kultúrscsoportok is föllépnek; nem is csak azért, mert az idese-reglő tízezrek tömegében bizonyára igen nagy számmal lesznek a testvérnépek, főleg a horvátok és szerbek soraiból is — de mindenekelőtt azért, mert mindaz, ami a fesztiválon magyarul elhangzik, ami magyar megnyilvánulás lesz, az testvériséget, összefogniakarást, bizalmat sugároz tartományunk többi népe felé. Magyar szemlénk arról tanúskodik majd, hogy magyar dolgozóink felismerték sorsuk közösségét hazánk többi népeinek sorsával és vállalják, akarják ezt a sorsközösséget viszsza vonhatóanul, jöjjenek akár olyan fordulatai is forradalmi harcunknak, amelyekben fegyveresen, véráldozatok árán kell bárkitől is megvédeni ezt a sorsközösséget.

MAJOR NÁNDOR:

Mire hármát fordul a hold

— Részlet egy hosszabb elbeszélésből —

A háború után egy nehéz nyáron történt.

Augusztus eleje felé járt. Meleg volt, hogy a tehenek délben szét-szaladtak a csordából. Nem bírtak a napon állni. Megfőtt az eszük. A kukorica levele fonnyadt, összeperdült. A pókok, bogarak gyorsan iszkoltak bele. Kell is. Kinn lepörkölődik a lábuk, olyan idő járja.

Mégis, egy fiatal legény nyugodtan ugarol. Kidülledt a szeme, véres lett, s tüzes karikák ugráltak előtte. Szakadt róla a verejték, de csak taposott a barázdában. A lovak alig-alig vonszolták magukat. Botladoztak. Lógatták a fejüket.

A délibáb fodros, hullámozó vizet játszott eléjük. A legény nyelt egy nagyot.

Aztán köpni akart, de nem bírt. Nem volt nyála. Mikor a dülő-végre érkezett, kidobta az ekét a földből.

— Na, elég volt...

Aztán a napra nézett. Fönt volt nagyon, két óra lehet. Szép idő. Csöppnyi felhő sincs.

A legény levetette az istrángokat a kiséfáról, aztán vezette a lovakat. Nem szabad rájuk ülni, az most vétek lenne. Elég szegényeknek a maguk bajuk. A meleg. Hisz egy csurom-vizek. Mintha úsztatott volna velük, éppen olyanok.

Miska megtörölte az orrát. Ejnye, úgy izzad az ember, hogy még az orra hegye is vizes tőle, s jó hogy le nem csöppen! Még csak az kellene.

Átment egy kis cement-hídon. Egy árkot ível át. A hídon négyetötöt koppant a lovak patája, aztán megintcsak símán suhogott a léptük. Legelőn haladtak át. Szép kövér legelőn.

Közeledik a tanya.

Ugyan ki lakik ottan? Enged-e itatni? Talán csak nem olyan istentelen, hogy továbbküldi az embert. Az kellene csak. Eh, beenged, miért ne engedne? Más baj ne legyen. A kutyák meg ne rohanják őket, mert megijedhetnek a lovak. A szerszámot széttephetik, akkor meglesz a napi haszon.

De nédd a! Csinos egy kis szállás. Szép fehérre van meszelve. Itt rendszerető a háziasszony. Fiatal lehet, mert ilyen szépen csak fiatalasszony meszelhet! Vagy lány, az is lehet.

Szép hús van a tanya körül, mindenfelé fák nyujtózkoznak. Ez igen. Szél ellen is véd meg nap ellen is. A baromfinak is nagyon kell. Szép, szép. Az udvar meg fel van seperve.

Itt rend van.

A legény a kapuhoz ért, megállította a lovakat, jómaga rátámaszkodott a léckerítésre. A kutyák csak nem jöttek elő. Tán nincsenek. Az nagy hiba, az ittlakók hibája.

Akkor a legény bekiáltott:

— Halló, gazda, megesz-e a kutya? ... Halló ...

A kutya tényleg elöugrott. Nagy darab állat, komondor. Házörző. Nekiugrott a kerítésnek, meg lepattant. Még jó, hogy át nem ugrott. Nem bírt, így hát odabentről rendkívül marta a lécet s a kapu alatt egy picikét kidugta az orrát. Amennyire bírta. A legény incselkedett a kutyával, a bocskorával orron dörgölte. A mutatóujját bedugta a lécz közé s mikor a kutya odakapott, frissen elrántotta onnét. Táncoltatta a kutyát. Tanította a rendre, fárasztotta. Mikor már jócskán légatta a nyelvét, elege volt, s a legényt is ismét megrohanta a szomj, felnézett s dünynyögött.

— Nohát, hun a gazda? ...

Ahogy fürkészte az udvart, a tornácfolyosón az árnyékban megpillantott egy lányt. Tizenhatév formájú, fehér-piros arcú lányt. Olyan volt, akár a többi parasztlány, csak a szebbjei közül. Szőke, fonott hosszú haja kilógott világos fejkendője alól s a mellét simogatta. Meztlába formásan állt. A szeme, az valami, nyugtalanul rebtent szét, kicsit ijedően. Kezét a kötényébe törölgette. De le nem mozdult a gangról.

A legény tetőtől talpig végignézte a lányt, aztán, hogy más nem jött elő, odaszólt:

— Be lehet ide menni?

Erre már közelebb jött a lány. Ráripakodott a kutyára, dobantott egyet a lábával. Az eb elhallgatott. Sompolygott egy kicsit.

— Jónapot.

A fekete legény köszöntötte a lányt, aki kissé zavarba jött s nézett jobbra-balra azzal az ijedős nyúl-szemével. Annyira vitte ezt, hogy a legény már azt se tudta, mit is mondjon most, — s jómaga is zavarba jött.

— Lehetne-e itt itatni?

Hogy az csak bólintott s állt tovább, a legény meg sehogysem boldogult a lovakkal is meg a kapukinyitással is, egyszerre feltört belőle a keserűség.

— De ugyan segítsen már, hisz megsülök ezen a nagy melegen. Nyissa mán ki a kaput.

A lány — ki tudja mi okból — elpirult, fel sem mert nézni, csak a kapuhoz ugrott s nyitotta. Egyszer csak sántítani kezdett. Bicegett. Miska, ahogy bevezette a lovakat az udvarba, hátrasandított. A lány valamit kapargatott a talpán. Épp úgy, mint mikor tüskét szed ki az ember. Szóval a lány belehágott. Miska elmosolyodott. Ó, hogy valaki így zavarba jöjjön! Szegényke, hát most miatta tüskébe lépett.

Egy szót se szólt a lány. A legénynek meg tetszett, hogy csak úgy szóltalanul, asszonyiasan segít neki.

Mikor a lovak jól teleszívták magukat vízzel, akkor megint a lányhoz fordult.

— Osztán ... ugye, én meg is ebédelhetnék itt a hűsön ... — aztán gyorsan hozzátette — merre vannak apadék? He?

A lány szoknyája mögé egy négyéves, maszatos gyerek bújt. Aztán, hogy látta, senki sem törődik vele, szép lassan előmászott s az orrát piszkálta. A lány a kicsi kezére csapott, amit az egykettőre a háta megé rejtett. Mondott valamit a gyereknek, akkor megfordult és a konyha felé ment. Menés közben mondta, szép halkan:

— Tüllem maradhat...

Ezzel elintézte az ügyet s eltűnt a konyhaajtóban. De a legényt meg mellbevágta ez a kurta-furcaság s bántotta, hogy ez a vadóc lány csak úgy elintézi őt, hogy: tüllem maradhat. No, ő marad is!

Így a Miska letelepedett a gang szélére, előszedte az elemőzsiát. Bicskát vett elő a zsebből, ölébe tette a kosztot és falatozott.

Pfuj, micsoda meleg idő van!

Errefelé, a földeken nem is lehet embert látni. Á, nem is ugarolunk többet! Nem ám! Olyan ez a föld, mint a kő. Száraz, kemény. Most csak pihenjenek a lovak. Jó helyen vannak a ház megett, a nádas szélében. A nyárfa alatt. Ott szép hűs van és legelhetnek is.

Most jó ott, a nyárfa alatt.

Ez a lány meg ebben a melegben is szélesszoknyában szaladgál. Van rajt vagy kettő is. A ruszinok viselnek ilyen szoknyát, biztosan ruszin a lány. Pedig hibátlanul beszél magyarul. Hogy meg nem föl a sok szoknyában!

Igaz ami igaz, szép kék a szeme.

Ahogy befejezte a falatozást, beszólt a lánynak. Közben nyelt még egyet-egyet, az utolsó falatokat.

— Mondok, jó a kútvíz inni?

A lány egy nagy, fogós poharat hozott magával. Egyenes a kúthoz ment, megmerítette a vízben. A legénynek nyújtotta. Az elvette, s mindjárt a hűsbe állt. Közben jól megnézte a lányt. Szenttelenül. Tényleg kék a szeme. Jól áll neki.

— Akarom mondani, a nevedet sem tudom...

— Anicskának hívnak.

S most se nézett a legényre, hanem az ég tudja, hová.

— Ki a te apád, Anicska?

— A Bacsai Joákim.

— A szekretár?

— Az.

— A helyi népbizottságnál?

— Ott.

Most aztán a legényen volt a sor, hogy jócskán meglepődjön. Szóval a szekretár lánya, a titkáré. Szóval az itt lakik. Meg kell hagyni, szép lánya van. Hogy-hogy sosem lehetett a faluban látni? De tán jó lesz innét minél előbb odébbállni. Hátha már jön is a szekretár s ittkapja az embert. Az kellene csak!

Ekkor önkénytelenül is felkelt és mindjárt meg is indult a lovakért. Eloldotta a kötőféket, fogta a gyeplőt és egy ostorpattintással megindult.

El innét minél előbb.

Megkerülte a házat, s máris a legelőn volt. Iparkodott s most azal sem igen törődött, hogy nagyon meleg van. Mert ha a ruszin őt ittkapja, a lánya meg egyedül van idehaza, akkor nem lehet tudni, mi történhet. És még a lovak is itt vannak, nem lehet csak úgy olajra lépni és eltűnni pillanatok alatt. A lovakat nem nyeli el a föld!

Már a nagyon poros kocsúton kocogtak a lovak, őt meg a kocsi rázogatta, mikor eszébe jutott: a lánynak még az se mondta, hogy no, te szerencsétlen, istenveled. Úgy otthagytá, mint szentpál az oláhokat. Eltűnt, mint lehellet a ködben. Azt már mégsem kellett volna. Mert mégis csak, szép lány az az Anicska. Olyan, akár ez a Körösztyös Piros, aki ihol megy fönt a járdán s már mosolyog is. Miska bólintott neki egy nagyot, aztán meg nézelődött a faluban szerteséjjel. Mert már ott járt.

Lassan-lassan haza is érkezett.

A húga, Irén, a gangon állt és éppen a ruháját söpörte végig kezével. Készült a varrodába. Lám, a hőség miatt azok is csak most kezdik a munkát. Úgy is kell!

Irén, ahogy meglátta a szinte nekiveresedett, csuromvíz Miskát, ki nem állta, hogy a testvérek csipkelődésével oda ne szöljön:

— Olyan vörös vagy mint egy pulyka!

Aztán gyorsan elviharzott az udvarról.

A lovakkal bajlódott Miska és már igen szitkozódott, hogy idehaza mindenki kényelmes, hogy a másikkal mitsem törődnek. Hogy a másik akár az udvaron süлhet. Kinlódjon ahogy tud, az udvarra ki sem szagolnak. Csak bolonduljon meg az ember!

Mérgében orroncsapta a szürkét, mert az is olyan legyes!

Ekkor jött elő idős Faragó Mihály. Bizony, idős. Ötven éves, de jóval többnek néz ki. A háború tönkretette. Katonáskodás, bombázások, szökés, fogság... A gyerekek meg úgyis késeiek. Olyankor születtek, amikor már senki sem igen számított rájuk. Mondták is a népek, hogy:

— Úgy láccik, a Faragó Mihályék mégis meggondolták...

Ezt enyhe gúnynak is szánták, mert idős Faragó Mihály arról volt közismert, hogy mindent nagyon fontolóra vett. Csendesen, magábavonult, fontoskodó ember, akinek az életében tán még egyetlen meggondolatlan tette sem volt.

Ilyen idősebb Faragó Mihály.

Most pruszluk van rajta, tiszta ing. Látszik, hogy valahová készül. Még a járása is, mozdulata is olyan hivatalos. Mint aki hivatalos ügyre készül.

— Megsültél, ugye, gyerek? — és végigvizsgálta fiát.

A gyerek dörmogéssel válaszolt s vezette a lovakat az istállóba. Bekötötte s közben kihallatszott, hogy dörmog. Hogy valami nem tetszik neki.

— Még be se bírtak aljazni?!

Ez az apjának szólt, aki most megállt az istálló ajtajánál. Nézte, mit kezd a gyerek. Mit tesz.

— Nem aljztunk, nem hát, mert csak most számítottam, de most meg nem bírok, majd te elsímitod.

— Maguk sosem bírnak.

Idősebb Faragó Mihály látta, a gyerek nagyon levan a hőség miatt, nem hiába panaszkodik. Igaza is van a gyerekeknek. Jaj, de mit csinálunk, ha manapság nem úgy dolgozunk, ahogy akarunk?

— Nem bírtam, fiam, — és mentegetőzve szétvetette kezét, halkabba fogta hangját — nem bírtam, no, hisz tudod, hogy dolgoztam, most meg izentek a községházáról, hogy menjek be.

A legény hallgatott egy ideig, aztán kezdett felengedni. A népbizottság az más. Ha oda hívják az embert, akkor menni kell. Akkor nincs kibúvó, de nincs ám.

Aztán idős Faragó a hosszú bajsztát igazította s közben beszélt.

— Még se mondták, hogy miért, csak az izé, a Szokola Ferkó volt itt, hogy hıl a szekretár.

Erre már megint semmit sem szólt a legény. De ugyan mit is szólhatna? Vállra vetette a vasvillát és egyenest a szalmakazal felé indult. Fáradtan ment. Ott megragadta a vonyogót és tempósan huzigálta a szalmát. Szépjócskán felszúrt a villára, úgy indult vissza. Az apja már elment. Most rámaradt minden munka.

— Azok is, a szépszerelmit, hát mást se tudnak, az emberrel, mint gyereide, menjoda...

Bealjazott. A lovak herét ropogtattak.

A magas gangról a falon át kilátott az utcára. Egy kerékpáros épp akkor hajtott el arra. Eszeveszett gyorsan forogtak a kerekek. Kiscsirkék, libák repültek szerte-széjjel az útjából. Nem volt előtte semminek sem maradása. Behemót nagy ember volt a kerékpáros. Ment a községháza felé.

Bacsai Joákim, a szekretár.

Múltak a hetek, hónapok...

Vasárnap este volt és szeptember. Meleg esték, de egy kissé szomorkások. A határban már minden sárga, s itt-ott már kopasz táblák állnak. Csak kukoricatuskók meredeznek az égnek. Vége a nyárnak, az életnek. Jön a hideg, a fagy, a havazás. És a szobázás. Ezért szomorúak ezek az esték, a szeptemberiek.

Miska az utcán járkált. Csöndesen, lassan. Mindegy merre megy. Mégse. A Jankó kocsmájához sétál. Ott kell lennie az Anicskának. Régen beszélt vele, még a múlt vasárnap, a táncon. Akkor táncolt vele. Tegnap, ahogy a kukoricát törte, látta a tanyán a lányt. Belátni az udvarra. Mikor vízért volt benn s pár szót váltott vele, az olyan zavart lett. El is pirult. Kell, hogy az a lány is szeresse őt. Olyan furcsa. De ha meg szereti, akkor meg miért olyan kurta-furcsa hozzá? Hogyan is kellene kezdeni? Osztán... a multkor is, otthon nagyon összepörölt vele az apja. Szidta, hogy a Jankónál volt táncmulatságon. Meg hogy többször ne hallja, hogy azzal a Bacsai lánnyal táncol.

Ha lány köll, ott a Körösztyös Piros, az magyar is, meg szép is, meg akar is. A fél falu tudja! — így gondolta tovább a mondanivalóját idősebb Faragó Mhiály, de ezt már csak ki nem mondja! A fia előtt nem!

A baj persze ott volt, hogy a Pirost a Miska sehogysem akarta. Mióta megtudta, — hát persze, hogy megtudta! — hogy a lány mennyire iparkodik tetszeni neki, hát épp azért se kell! Még köszönni is épphogy köszön neki.

Üsse kánya az egéset!

Miska halkán füttyörészni kezdett s befordult az egyik közbe. Oda hallatszott már a zene a Jankó kocsmájából.

De azért bemenni nem, mert a legény.

Megállt az ajtóban, a lépcsőről nézelődött befelé. Fürkészett. Meglátta az Anicskát. Hát tényleg ott van. Táncol, mosolyog, nevetgél. De szépen áll a szeme! Mennyire más már, mint augusztus elején volt. Több mint egy hónapja. Ijedős, félős volt. Most meg mosolygós, beszédes. Csak kicsit még vadóc. De éppen jól áll neki.

Ma este beszélni kell az Anicskával. Minden áron.

De azért lehűtötte magát. Nem szabad bemenni. Az apja, a jó apja mit is szólna. Ne tudjon róla. Majd idővel megbékél. Tán jövőre bő termés lesz, könnyebb élet s addigra majd elfelejti. Jó ő, megérti majd akkor...

Hanem a lánnyal ma mégis beszélni kell.

Lelépett, kettőt-hármat sétált, fordult a kocsmá előtt. Valami eszébe juthatott, mert füttyörészni kezdett s komótos léptekkel eltűnt egy irányba. Utána összeesapott a sötét. Mint a hullámok, ha közéjük vetnek egy követ.

Az Anicska meg táncolt tovább. De az ajtó felé nézegetett gyarkorta. Mert az előbb, az előbb, mintha valaki állt volna ott, valaki, aki...

aki ma nagyon hiányzik ezen a táncmulatságon. Pedig tegnap is, a tan-
nyán kérdezte, hová megy táncra. Ő meg nem akarta megmondani.

Igen, tegnap. Mikor a kútnál állt a Miska s az a szép fekete haja a
szemébe lógott, legszívesebben odaszaladt volna, hogy hátra simítsa
néki. Hogy szépen álljon az a fekete haja. Hogy ne hagyja úgy el ma-
gát. De nem tette, mert az talán ki is nevette volna. Biztosan.

Most meg biztos ő volt ott az ajtóban.

A táncnóta után kifutott a lány, mintha csak úgy véletlenül, a csoda
tudja mit nézne meg. De ott már nem volt senki, egy-két tízéves gyere-
ken kívül, akik csak leselkedni mernek.

Odabenn megint táncnótát húztak s táncoltak a fiatalok. Szép tangó
volt s a muzsikához daloltak is. A legények ittasan, józanul, rekedten, a
lányok meg szép, meleg hangon.

„Hibáj, hibáj...”

Igen, gyere, gyere. Ne várass magadra. Gyere, míg melegek a
mezők...

Brkics Duskóval táncolt, mind a ketten daloltak. És mind a ketten
hívtak valakit. Az Anicska dehogyis a Duskót. Ő, merre jár az ő gondo-
lata mostan?!...

És mikor végetért a táncmulatság, karonfagta Amálkát s iparkod-
tak hazafelé. A Duskó utánuk lépett s be is érte őket. Csicseregtek, kun-
cogtak. Az közéjük állt s így mentek egész a nagy keresztségig. Ott az
Anicskának le kell fordulnia a tanya felé. Ki, a határnak. Csak meg-
fordult, hátranézett.

És ment pár lépést, futásnak eredt. Eltűnt egy-kettőre.

— Jóéjszakát, holnap elgyűvök hozzád, Amálka, mesélek valamit.

Kiért a faluból. Ahol van már a csőszkunyhó, az most üres. Már
láttni is, süit a hold.

Megbotlott egy göröngyben s megbicsaklott a lába. Kicsit felszisz-
szent. A fülében még zúgott a zene. A Duskó, az biztos őt akarta elki-
sérni. De most lemaradt. Jobb így egyedül menni. De mégse. A Miska,
a fekete, az... Milyen jó lenne most ketten menni itt a határban. Ka-
ronfogni. Át is ölelni. Akkor biztos meg se bicsaklott volna az előbb.
Lett volna kihe kapaszkodni. Ő, de furcsa is az ilyen holdvilágos éjjel.
Óriásira nőnek az árnyak s olyan kísértetiesek!

Elhagyta a csőszkunyhót.

Holnap megint dolgozni tovább, jönnek a hétköznapiak. A Miskát
tán egy hétig megint nem látja. De jövő vasárnap biztos eljön a táncra.
Bár mondana valamit, bár egy szóval is. Milyen kemény fogása van! A
táncon érezte. Olyan, ehh, nem is lehet megmondani.

De az is lehet, hogy holnap megint kukoricát tör s bejön vízért.
Akkor, akkor nem bán ő semmit, ő hozzászalad és elsimítja a haját, ha
megint a szemébe lóg. Nem bánja, legyen ami lesz. Még az se baj, ha le-
szakad az ég.

Dúdolni kezdett egy nótát.

Nesz hallatszik.

Visszafordult s látta, vagy tíz lépésre valaki jön utána. A szíve úgy
megdobbant, hogy szinte még jobban kidudorította mellét. Egy pillá-
nat alatt szertefoszlott álmodozása. Kijózanodott. Ugyan ki az? Az előbb
senki sem jött utána. Ez őt kíséri.

Erre aztán futásnak eredt.

De a követője szintúgy. És szólt is utána.

— Állj meg, Anicska... no, ne félj...

A lány megijedt, s egy pillanatra csak megállt a lába. Ez a Miska hangja. Jaj, mit akar az itt? Jaj, hát gyorsabban, mert mindjárt utóléri. S akkor, jaj, mi lesz?!

De már mögötte dobog a lépte s szinte érzi, hogy nyúl utána.

Akkor lassan megállt.

A legény lihegve utólérte. Elkapta a két karját.

— Ne, ne, mit akar velem?

— Semmit.

— Ne, mit akar maga?

— Hogy ne mondd, hogy maga. Mondd: te.

A lány kihúzta kezét, szabadult volna. Nem lehetett.

— Eresszen el...

— Nem én. Azt már nem.

— De eresszen el.

— Nem a... Anicska, no, nyugodj csak...

Kifáradt a lány. Lihegett, csak úgy hullámozott a melle. A legény meg magához emelte.

A lány csak nyöszörgött, mint a vad mén, ha keménykező csikós kezébe került, aki betörte. Nyöszörgött, mint aki mindenbe belenyugszik, mert bele kell nyugodni...

Aztán ketten lassan megindultak. Alig szóltak. Csak halkan, mint a fecskék, összecicseregtek. És többet már nem volt göröngyös az út.

Ha volt is. Anicska lába meg nem bicsaklott.

Aki macskát visz a zsákban, az hiába titkolja, takargatja, kitudódik, mert hisz a macska előbb-utóbb elnyávogja magát. A szerelmet is bajos titkolni. Titkos szerelem csak ideig-óráig van, mert hisz a napok, hetek, hónapok múlnak, az emberek meg látnak, néznek, gondolkoznak. És főleg beszélnek. Mert vagy a csósz ismeri föl az embert, majd elejt felőle egy-két szót, — vagy valaki, akinek nem tetszik az egész dolog, gyanakszik és erősen nyomoz utána. Legény, vagy lány. Lehet, hogy épp a Brkics Duskó.

Így aztán kitudódik minden, ha nem is dobszóval hirdetve, de sutogva igenis.

Lassan, egy napon maga a szekretár is tudomást szerzett róla. Először föl is ingerelte nagyon, de azután lecsillapodott. Otthon az Anicskának nem említett semmit, csak egyszerűen a tudára adta, hogy ezután táncra a faluba be nem mehet. Ezzel elintézettnek gondolta a dolgot. De nem is telt bele néhány nap, egy este, vacsoránál megakadt a szeme.

Idejében hazaérkezett este, úgy látszik, semmiféle konferencia nem volt a faluban. Október volt, odakinn hideg, de a szobában kellemes idő. Banyakemence melegített, melynek a búbján a vörös macska szundikált. Három ágy volt a szobában, asztal a közepén, székek. Rossz divány is állt a sarokban, amelyiknek a huzatát itt-ott túl kinyomták az elhasznált rugók, máshol meg csunyán horpadozott. Joákim jól tudta, mi hol áll a szobában, a sötétben is otthonosan lépett előre. Fáradtan leült a kemence mellé, a padkára. A kuckóból feléje lesett a négyéves kis Jankó s egyszercsak hirtelen előrelökte jobbkezét s ráijesztett az apjára. Mint a krampusz.

— Ham...

Joákim elrántotta fejét s a kis Jankó gyerekesen felvihogott a félhomályban.

— Hehehe...

Az apát valami régi, jó érzés bizsergette meg. Egy nagyon régi, furcsa érzés. A családi öröm. Elmosolyodott. Lámpát gyújtott. A gyerek megijedt, felismerte az apját. Az előbb, a sötétben azt hitte, az Anicska jött be. Úgy megijedt szegény gyerek, hogy csak pityergésre álló szájjal a kemencének fordult s pici mutatójával büntudattal kapargatta a falat. Joákim mosolyogva feléje ment s magához emelte.

— No, gyere már az apádhoz.

És ölébevette a gyereket, beszélt neki. Eleinte szótlan, szégyellős volt kicsi Jankó. Sehogy sem értette ő azzal a kócos kis fejével, ugyan mi van az ő apjával, hogy most ölébe ültette. Ugyan mi történt? Mert ez így még talán sosem volt. Ha az apa hazajött, akkor majdhogya szótlanul evett s utána már ment is. Közben többször elporolta az ő fenekét is. Ezért ő egyáltalán nem szerette, ha az apa hazajött. Akkor se játszani, se beszélni nem lehetett. De most történt valami, hogy az ölébe vette.

Mikor aztán az apja hosszú, hideg ujját kicsi Jankó inge alá dugta a nyakánál, ő úgy nevetett, ficáncolt, mint a csikó. A pirosarcú, életerős gyerek egy ideig bizalmatlanul nézegette az apját, aztán lassan felengetett. Pici ujjával bizonytalanul végigsimította apja stuccolt, tüskés bajszát s mert az megcsiklandozta, kíváncsian nézegette s kuncogott hozzá. Egy ideig hallgatott, aztán az orra alatt megtapogatta az ő bajszának a helyét. Fontoskodva, nagykomoly-kerekre nyitotta szemét:

— Tatko, mikor lesz már nekem is ilyen bajszom?

Joákim elnevette magát. Hogy mit ki nem talál ez a gyerek?! O, ki látott már ilyet? Négyéves gyerek már bajuszt akar! Nédd a, hol bújik ki a szög a zsákból?!

— Ó, ráérsz még, fiam, majd ha megnyősz, akkor lesz neked is bajszod. Addigra még, ajaj, nagyra köll nőni!

A gyerek apja szemébe nézett.

— Akkorára, mint az Anicska?

— Akkorára, meg még nagyobbra is.

Az apja kíváncsian nézte a kicsi Jankót, ugyan hová lyukad ki ezzel a beszéddel.

— De tatko, az Anicskának nincs bajsza. Meg még sok embernek nincs.

A nagy ember majd lefordult a padkáról a nevetéstől. Te gyerek, te gyerek, így megnevetettni az embert!

— No hallod, a lányoknak, meg az asszonyoknak nincs bajszuk. De hogyan is néznének ki bajusszal? — magyarázta Joákim a fiának, míg nagy mutatójával piszére nyomta a gyerek orrát. A gyerek megrázta kis fejcskáját, kezével hadonászott.

— De tatko, a Meláná ágyónak is van bajsza, az meg asszony.

Ki tudja meddig tartott volna el ez a beszélgetés, ha a konyhából épp ebben a pillanatban léptek nem hallatszanak. Egyszer csak nyílt az ajtó s a Joákim odanézett. És akkor akadt meg a szeme, de a keze is. Anicska jött be, egy tepsit hozott, benne karikára vágott sültkrumpli és kolbász. És ahogy jött, a szoknyája ide-oda csapódott fejlett testén.

Ezért akadt meg a Joákim szeme.

Egyszerre rádöbrent, hogy ez a lány már fejlett, erős. És hogy ő ezt eddig észre se vette. Az ilyen lánynak már nem lehet megtiltani a táncrajarást, mert... mert itt az ideje s ha tiltják, ha nem... a lányban feltör az élet...

Joákimban ma este felébredt az apa. Egy kis önvádat érzett: míg ő az aktákkal, konferenciákkal bajlódott, elszaladt az idő, s észre se vette,

hogy az ő lánya már egészen asszonyias. És most itt van: egy Faragó Miskát talált magának. Ha idejében észrevette volna, akkor másképp lehetne.

A lány épp olyan, mint az anyja. Fürgén szétrakja a tányérokat, megtörli s ott vár, hogy az asztalhoz üljenek.

Egy-két új ruhát kell venni néki. És férjhez kell adni. Erre hirtelen megint megjieđt. Ismét eszébe jutott a pletyka, amit Milica, az elvált asszony mondott néki a multkor. Hogy az a Faragó gyerek... Ezt nem szabad, nem! Anicskának, ja igen, hát... nézni kell egy jóra való legényt.

Ezek a gondolatok összevissza kószáltak agyában s pillanatok alatt végigfutottak benne. Aztán felkelt, csendesesen az asztalhoz ment.

— Ej, de jó vacsorát készítettél, lányom!

Anicska büszke is volt, meg szégyelte is magát. Egyszerű lelkivilága nem tudta megérteni apja hirtelen jóságát s még kevésbé, hogyan kell most viselkednie. Ezért inkább hallgatott s kicsi Jankót emelte föl a székre, az asztalnál.

Eszegettek s utána oly jól elbeszélgettek, oly szépen, hogy talán még sosem volt ilyen szép ebben a kis, fehérremeszelt szobában.

Mikor lefeküdtek, Joákim igen sokáig nem bírt elaludni. Gondolkodott a lányáról, aki már pártába való, a kicsi Jankóról, aki vasgyúró, aztán meg sorban felvonultak előtte a legények, akik közül valamelyik veje lehet. A Rádó, a Miron, a Duskó, a Milán, a Rackó... s akkor hirtelen egy feketehajú, kemény legény nézett vele farkasszemet. A Faragó Miska. Joákim megmozdult az ágyban s az megcsikordult. Ideges lett. Ennek a legénynek a képe úgy jár ide ma este, mint egy kísértet! Azt már nem, a kutyafáját, magyar vagy német az ő veje nem lesz!

Vagy jó percig egyáltalán semmit sem gondolt. Aztán lehangolta az előbbi nyugtalansága. Nem kellett volna így felidegesedni ezen. Hisz szép, nagy lánya van már, aki épp olyan, mint az anyja. Mint az Iréna, az ő szép felesége, akit a német katonák az istállóajtóban lőttek agyon, míg ő honvéd-munkaszolgálatos volt. Amíg dolgozott nekik. Agyonlőtték, mert nem akarta odaadni az egyedüli, béresi vagyonukat, a két gebe lovat. Elfolyt a jó szívének a vére. És a lovakat gyöngé testén vezették át. Fejére lépett a ló, úgylehet épp arra a mosolygós szájára.

Hát el lehet ezt felejtetni?

Az ember megfőtt, megfagyott abban a barnássárga egyenruhában. Fronton lövészárkot ásni. Fegyver nélkül tűzbe menni. Három eszten-deig csak bújni, mászni, mint az egér a macska elől. És végre hazakerülni szép reménnyel, hisz otthon meleg van, tűz a szobában, meg ágy, meg asszony...

És otthon puszta vár, meg az öregapjuknál két árva.

El lehet ezt felejtetni?

A szekretár meg sem moccan az ágyban, a szemei tüzeltek a sötétben. Mintha ezernyi embernek akarná bizonygatni igazát, szinte szónokolt önmagában.

Ezek a magyarok, ezek nem voltak képesek megvédeni az asszonyát, míg ő az egyenruhát viselte. Hát nem védték meg! Vajjon meg lehet ezt bocsátani?

És most még jobban kimeresztette szemét, összeharapta száját, kiántotta a dunyha alól a kezét és ökölbe szorította.

De lassan-lassan elfásult. Kimerítette az előbbi tusa, s most izzadt. Jó félóra mulva ismét felengedett. Igaz, vannak itt a faluban jó magya-

rok. Szegény munkásemberek, mint a Péter Antal, meg parasztok is, mint a Berecz János, meg még többen. Székely Gábor...

Félálmban megcsóválta a fejét. Ellenkezett. Az ő lánya mégse lesz magyar felesége. Pláne egy olyan gazdalegényé, mint a Faragó Miska. Nem, nem.

És mire tavasz lesz, magas fű a legelőn, meg hatalmas labdaként piroslik a pünkösdirózsa, lakodalom lesz a tanyán...

Ekkor kisimult az arca, elaludt.

Arra ébredt, hogy kegyetlenül köhög. Könny lepte el a szemét, azt letörölte. Mikor kinézett az ablakon, látta, világosodik. Fel kell kelni. Az Anicska már kinn szorgoskodik. Csörög a konyhában a fűtésre behozott szár.

Még belebújt a nadrágba, megborzongatta a hideg. Gyorsan kapkodott. Rendtelenség volt a szobában. Ruhadarabok a székeken, az ágynemű összevissza dobálva az ágyon. Az asztalon morzsa volt, meg egy darab kenyér. Joákim fogta a kenyeret, ledobta a padlóra, a macskának. Az megszagolta s otthagya.

— A kutya teremtéseit a finnyásának, még ez sem tetszik?

És kirúgta a macskát a szobából.

Míg mosakodott, eszébe jutott, hogy iparkodni kell, mert van elég munka a Népbizottságban. Elő kell készíteni a sertés-, azaz a húsbeszolgáltatást.

— Lányom, hozz enni.

Az már készen várta, csak szólni kellett érte. Anicska be is jött, meg ki is ment s a Joákim jóformán tudomást sem szerzett róla. Igen belemerült a húsbeszolgáltatás problémáiba. A multkor is a járásban Pérics Rádót dicsérték meg a búzabeszolgáltatásért, mert hogy az ő falujában 123 százalékbán sikerült. Ő ügyes szekretár, meg tudja győzni a népet a beszolgáltatás fontosságáról. Igaz is, mert az újság is megírta és a Pérics Rádó nevét is kiírta. Dehát könnyű a Pérics Rádónak, ő kibeszél mindenkit, ő tanító volt, tanult ember, megfelel mindenkinek. Majd meglátnám mit tenne ezekkel a furfangos kulákokkal, ha csak négy elemije lenne. No az is igaz, Márkus András is napszámosemberből lett szekretár, oszt mégis boldogul a falujában. A legtöbb önkéntes rohammunkásórát az ő falujában adta a nép.

Most aztán a húsbeszolgáltatásnál elsőnek kell lenni. Ha azok 125 százalékot, akkor mi százharmincat és kész! Tán csak sikerül.

Még egy falatot levágott a kenyérből, aztán az asztalra dobta a kést. Fogta télikabátját s elindult. A konyha küszöbén megállt s hátra se nézve mondta.

— Egy óra körül kész legyen az ebéd oszt többet főzz, mert lehet, hogy nem egyedül jövök.

Ezzel zsebredugta kezét s kilépett az udvarra. Nemsokára hallatszott, hogy bécsapja a léckaput.

Anicska odaballagott, ahol az előbb az apja állt, s köténye alá rejtette kezét. Hideg van. A lány az ajtófélfának támasztotta fejét, nézett az apja után. Ugyan ki értené meg az embereket? Az este oly szép volt minden, most meg megint szürke. Meg lehet érteni az embert? Szegényke sehogysem tudott eligazodni ezen a kérdésen. Nem tudta ő, hogy vannak emberek, akik olyanok, amilyenekké a hangulat formálja őket.

Csak állt az ajtóban s nézelődött.

Azon a reggelen már dör lepte el a mezőket.

KOMÁROMI JÓZSEF SÁNDOR:

Májusi kirakat

MESE

Vasútra mentünk fiammal ketten,
terveztünk messzi, nagy utat —
diéfa alatt fecskefiókák
próbálgatták a szárnyukat.

Fiam megállt, és én is megálltam,
amíg nem ránk alkonyodott;
visszafordultunk s alig is bántuk,
hogv lekéstük a vonatot.

ÉKSZER

Ma délben én is találtam egy
kedvemre való ékszert.

Zivatar elől kapualjban
kerestem menedéket,
egy lány jött arra: orrahegyén
pajkos záporcsöpp fénylett.

VÁGY

Kósza esti séta közben
belestem egy sötét lakásba:
a szomszéd szoba halvány fénye
ráesett a zongorára.

Tűzvészé lobbant húnzó vágyam:
miért nem muzsikussá váltam!

A J Á N D É K

Reggel az utcán, épp ütötte hetet,
rámnevetett egy csunya kisgyerek.

Latolgatom: különbbé válnék,
ha tagadnám, hogy meghatott
ez a törékeny, csöpp ajándék?

B Á N A T

Ma még élet vagyok,
könny és csók a sorsom,
szívemet a tűznyár
ege alatt hordom —
néha verset írok,
új igrices módra:
fekete betűkkel,
fehér papirosra.

S mintha élő élet
sose lettem volna,
csak egy elfelejtett,
sírdogáló nőta —
így maradok egyszer,
papirosra róva:
fekete betűkkel,
fehér papirosra.

TELL PÉTER:

Szövetségesek

Amikor a diák felcsapta a villanyt, gyenge fény árasztotta el a magas, szűk szobát. A vasutas, akivel együtt lakott itt albérletben, kárörömtől sugárzó arccal hozzáfogott a csomag kibontásához.

— Megpukkad az a vén szipirtyó, ha megtudja! Nézd, öregem! — Egy vadonatúj gyorsforralót húzott elő a papírcsomagból, kétszer-háromszor megforgatta a gyenge fénynél, másik kezével gondosan végigsímitott a dróthuzalon.

A diák nevetgélt. Amikor végre megszólalt, hangjába gúny és megvetés keveredett:

— Most aztán fújják fel a tűzhelyüket. Megfőzzük a teát magunk. Hehehe! Szeretném látni azt a bamba pofát, amikor megkapja elsején a villanyszámlát.

A vasutas bádögbögrét kotorászott elő a szekrényből, közben bekapcsolta a forralót.

— Van még abból a teából, Marci? — fordult a diákhoz, miután elfojtott egy nevetést.

A diák az ajtó felé figyelt: — Csak meg ne lepjenek bennünket, — mondta. Mivel semmi neszt nem hallott, aggodalma elmúlt. — Mirajtnunk takarékoskodnak, ők meg éjfélig égetik a villanyt.

A vasutas bosszúsan rázta a fejét. Halkan azt sziszegte: — Még a villanyégőt is ki fogom cserélni egy erősebbre.

— Azt észreveszik, — mondta Marci gyanakodva. — Mit csinálsz, ha véletlenül betoppanna valamelyikük. A forralót még valahogy eldugod, de a villanyégő kicserélésére már nem maradna annyi idő.

— Igazad van, de majd szerzek egy asztali lámpát.

A diák füttyentett. Zsebredugott kézzel megállt lakótársa előtt. Ez persze annyit jelentett, mint: „Hopp, hékás, háromszáz pengőből ennyi mindent egyszerre: forralót, villanyégő, asztali lámpa!“ ...

A teavíz vígan rotyogott az alumíniumbögrében. A finom gőz egész kellemes légkört varázsoltt a hűvös szobába. De kintről most hirtelen közeledő lépések zaja hallatszott. Kapkodott a két albérlő, a diák a villanykapcsolóhoz akart szaladni, de még mielőtt lecsapta volna, eszébe jutott, hogy nem is ott van a rejteni való, hanem a forralót kell eldugni, pedig inkább nagyobb égőt hozott volna a kolléga, kell a tanuláshoz... persze a forralóról van most szó...

Valaki kopogott.

A vasutas, habár az izgalom nem vett rajta erőt, mégis a nagy sietésben feldöntötte a teavízet, de még idejében sikerült a tüzes forralót az ágy alá dugni.

— Szabad!

A háziasszony lépett be izgatottan. Idősebb, negyvenvalahány éves lehetett. Az albérlők egymás közt csak „vén szipirtyónak“ nevezték. Az asszony ideges természetű volt, ezért most nem tűnt fel annyira heves izgatottsága.

— Hallották, hogy mit mesélnek a városban?

Mindkét albérlő büntudatosan igyekezett kutatni az emlékezetében valami olyasmi után, ami egyezne azzal, amit most hallhatott ez az asszony. De hiába, semmi különösre nem emlékeztek. Mindkettő tagadólag rázta fejét. Közben a vasutas igyekezett testével eltakarni a víztócsát az ágy előtt.

— Képzelmék, kitoloncolják a zsidókat! — tört ki az asszony.

— A zsidókat? — lepődött meg a két ember, s szinte egyszerre mondták ki a két szót.

— Nem hallották? — az asszony hol az egyikre, hol a másikra nézett ijedten.

Az ágy alá sodort tüzes forralóról és a kiöntött vízről most teljesen megfeledkeztek. A vasutas egy lépéssel előrébb lépett.

— Ne féljen, házínéni, a férjének semmi bántódása nem lesz. Ezek a kutya nyilasok talán tekintetbe veszik, hogy maga keresztény. Különböben nem hiszem, hogy ez igaz lenne; sok kósza hír járja a várost, hiszen nem a nyilasok az urak.

— De én félek...

— Csak nyugodjon meg, asszonyom! Én a vasuton már hallottam volna erről. Csak ne izgassa magát. A férje nyugalmát ne zavarja ezzel a kósza hírrel.

Hálásan nézett rá az asszony. — Hát igazán gondolják...

Az ajtóig kísérték az asszonyt. Most már igazán nem volt kedvük újra belekezdeni a tea főzésbe. Ez már mégis csak bosszantó dolog, hogy ezek a németek mennnyire garázdálkodnak az országban. Hittek is meg nem is, abban, amit az asszony az előbb mondott. De aztán elvetették ezt a kellemetlen témát. Másról kezdtek beszélni, amikor újra kopogtattak az ajtón. A háziasszony sápadtan mosolygós arca jelent meg az ajtó mögött.

— Bocsánat, hogy megint zavarok, — hangja most már nyugodtabb volt, — csak azt akarom mondani, hogy ha teát akarnak főzni, most van hely a tűzhelyen.

A két albérlő nem mozdult. Amikor ismét becsukódott az ajtó, megszólalt Marci, a diák:

— Ezt hová kell felírni?

— Eddig még a tűzhelyét is sajnálta tőlünk, — jegyezte meg cinkusan a vasutas.

— Tedd el a forralót holnapra!

De másnap már megint minden a régi kerékvágásba került. A házigazda rendesen, mint eddig is, reggeltől-estig gürcölt, csak mintha most gyakrabban merült volna el gondolataiba, gyengébb volt az étvágya is, valami mintha marta volna belülről, s ezt nem bírta eltitkolni a felesége elől sem.

— Mi bánt, apus? — kérdezte tőle egyik este a felesége. — Gondolod, hogy igaz, amit beszélnek?

— Ugyan, ne okoskodj, csak bosszantani tudsz a hülyeségeiddel. Hiszen nem Németországban vagyunk, — legyintett idegesen az ember. Annak ellenére, hogy ezzel saját magát is meg akarta nyugtatni, a homlokán a ráncok csak nem akartak felengedni.

Az asszony sem beszélt szívesen erről, de annál jobban szeretett mesélni az albérlőkről.

— Képzeld, apus, a vasutasunk megint sáros cipővel járkál a szobában, pedig hányszor mondtam neki...

Vagy máskor:

— Az a szemtelen Marci megint éjfélig égette a villanyt.

Ilyenkor a férj megnyugtatólag megsímogatta felesége kezét: — Ugyan, anyucim, ne izgasd magad ilyesmiért. Árt az egészségednek meg a szépségednek. Különben honnan tudod, hogy éppen éjfélig olvasott?

— Hogyne tudnám, — pattant fel az asszony, amikor az előszobába kiszűrődik a fény. Úgy bizony.

— A fiúnak tanulnia kell, kicsikém. Amikor kisebb égőre cserélted ki a villanykörtét, magad is számoltál ezzel. Igazán nem érdemes ezen rágódni.

Mély, lány hangja meglepetésszerűen tudott hatni felesége idegeire, de ezeket most inkább úgy mondta, mintha ettől sokkal fontosabb, égetőbb gondja volna.

Azonban nem mindig volt ilyen az asszony. Nemcsak férje szeretete és szinte apai gondoskodása hatott rá, élvezettel szokta hallgatni diák-albérlőjét, amikor édesanyjáról mesélt. A szülőfalu utáni vágy, a nagyvárosba került, magárahagyott fiú lány ömlengései, őszinte panaszai felébresztették az asszonyban az anyát. Egy délután, amikor a fiú elpanaszolta, hogy a villamoson ellopták a pénztárcáját, azt mondta az asszony:

— Ne búsuljon, Marci, tegnap tőlem is elloptak kétszáz pengőt. — Ez ugyan nem volt igaz, de gondolta, hogy megnyugtatta a fiút. — No, máskor jobban vigyázzon, most meg üljön szépen ide az asztalhoz, így ni, és egye meg ezt a tányér mákostésztát.

Másnap meg:

— Nagyon piszkos az ágyhuzat, miért nem mosakszanak meg rendesen. Szegény férjem nem azért dolgozik, hogy maguknak állandóan külön mosnót tartsak. Meg aztán az ágyhuzat tönkremegy a sok mosástól. Az a kis házbér, amit maguktól kapok... attól ugyan felkopik az átlunk...

A két albérlő pedig nem sokat törődött az asszony zsörtölődésével. Megszokták már az ilyesmit. Ővelük bizony nem lehet kijátszani. Majd a gyorsforraló használata után benyújtott tetemes villanyszámla megfizetéseért — gondolták többször. Sőt, most, amikor már hűvösebbek lettek a napok, a forralót még melegítőül is használták, mert bizony drága volt a tüzelőanyag. A diák, bár barátságosabb viszonyban volt a házigazdáékkal, mégis albérlő társa hatása alatt állott, a csalafintaságokat is együtt eszelték ki. Az együttérzés és az egységes cél szövetségessékké tette őket, de ez a szűnni nem akaró harc az albérlők és a házigazda felesége között mégis véget ért egy este.

A dolog úgy történt, hogy úgy éjfél felé kemény zörgés rázta meg a lakás ajtaját. A zörgetésre még a mélyen alvó vasutas is felébredt. Fojtott hangok, majd ajtónyitás hallatszott be a szobába, s bár szokatlan volt az ilyesmi a házban, mert a házigazdáékhoz senki sem szokott járni még nappal sem — a diák és a vasutas lustán, álmosan figyelték a tompa hangokat.

Amikor a háziasszony sírása felrázta a csendet s a nehéz csizmák durva kopogása hevesebb lett, Marci felugrott az ágyból.

— Figyeled? — fordult lakótársához, aki rémülten emelkedett fel a diványról.

— Viszik az öreget. Ez biztos...

— A mindenit...

Gyorsan magukra kapták nadrágjukat, de amint kiléptek az előszobába, egy csendőrszobát állta s visszataszította őket.

— Ne olyan gorombán, hallja, — mordult rá a vasutas.

— Maradjon vesztve, — dörmögött az ajtón keresztül amaz.

Az asszony idegtépő sírása megrázta őket. Tisztán meg lehetett érteni, amint többször mondta: — Ne menj el, apus! Ki ad most nekem kenyeret.

A dübörgő lépések eltávolodtak. Az asszony még jobban sírt. A két albérlő kopogás nélkül berontott a hálósobába.

— Ne sírjon, házínéni, — kezdte Marci, de nem tudta folytatni.

A vasutas hozzátette: — A bestiák! Mit akarnak egy ártatlan embertől?!

— Drága gyermekeim, uhuhuhu... — zokogott az asszony, — nincs most... most... senkim, csak... maguk...

Akkor éjjel egyikük sem gondolt alvásra.

Reggel belépett a vasutas a konyhába. Az asszony kisírt szemmel ült az asztalnál. A bizonytalan jövő rémülete ült a szemében.

— Házínéni, — kezdte nehézkesen, — volna izé... egy kérésem...

Az asszony merengően nézett rá, gondolataival csak félig volt itt. A vasutas folytatta: — Marcival elhatároztuk, hogy otthagyjuk a vendéglőt, tudja, rossz a koszt, meg aztán az ember ott nem lakhat jó. Hiába, nincs jobb a házikosznál. Már régebben akartuk... izé... szeretnénk, ha maga főzne nekünk. Marci egy párszor maguknál evett s azt mondja, hogy házínéni kitűnően főz...

Az asszony nem felelt semmit, de másnap már ő főzött albérlőinek. Valamiből csak meg kell élni.

Egy hét múlva, ebéd közben a diák így szólt az asszonyhoz:

— Kedves házínéni, úgy gondolom, helyesebb volna, ha én fizetném ezentúl a villanyszámlát, mert valóban én égetem legtöbbet a villanyt...

— Nem úgy van, öregem, — vágott közbe a vasutas, — én többet fogyasztok... izé... én fizetem a felét, ha nincs ellene kifogásod...

Az asszony megtört arcán végigsuhant egy beteg mosoly árnyéka, aztán elpirult, mert szégyelte magát e két ember előtt; mennyire kicsi lehetett ő ezeknek az embereknek a szemében, amióta megtörtént ez az eset a férjével... De elpirult a diák is, elszégyelte magát a vasutas is, mert eszébe jutott megint a gyorsforraló, meg több más apró bosszantó jelenet a háziasszonnyal. Most úgy határozott, hogy holnap eladja a forralót a régiségkereskedésben. Sokáig nem szóltak semmit, de amikor a teríték fölött végigszállt az asszony sóhaja, amiből tisztán ki lehetett érteni:

— Szegény, ártatlan férjem! — a szegény úgy eltűnt az arcokról mintha maga az asszony sóhaja söpörte volna le onnan, s ebben a pillanatban ha látta volna valaki őket, önkéntelenül is megérezte volna, hogy ők hárman szövetséget kötöttek egymással.

VÖRÖSVÁRI VILMOS:

Örök a föld

Örök a föld — az élet fája, —
erőnk, vágyunk őt szolgálja,
— örök a föld!

Sem bőszi vihar, sem tűznyelvek,
Nem zúzhat nálunk tűzhelyet,
— sem bőszi vihar!

Nem kell más, csak síkon, dombon,
friss harmat és nap csillogjon,
— nem kell más!

Vérrel védjük, — ifjak, vénék, —
minden rögöt s örökséget,
— vérrel védjük!

Nem adjuk azt soha többé,
miénk marad mindörökké,
— nem adjuk azt!

Szántunk-vetünk mindhalálig,
s érte halunk mind egy szálig,
— szántunk-vetünk!

Örök a föld, míg napfény kél,
paraszt és föld örökké él,
— örök a föld!

Bácska

A Duna-Tisza közé mint gyöngyszemet
helyezte ide a természet jókedvében,
belém itt fű, sás is reményt öntenek,
köntöse hódít, zöldben, hófehérben.

Valaha török dúlt itt, — s a földeken,
ha csontot dob fel a paraszt ekéje
tán elmereng, hogy régente gyöttelelem
járt itt, s most jólét árad feléje.

— Bácska!
szívem gyöngye,
ó milyen drága
minden kis
göröngye...

Száraz kenyérrel a messze határban
gyomot mentek irtani kakasszóra,
térdig gázolva lábban, ingoványban,
ahol békákat fogdosott a gólya.

Most Kánaán e föld. Éjjelig tartó
munkában is, a gondok messze szállnak,
itt kincset rejt a szántóföld és tarló,
jut abból borra, nőre, — ha jó kedv támad.

Bácska!
ó milyen kedves,
ó milyen drága
minden kis
kalásza...

A Telecskán, ha szüretkor vegyesen
fiúk és lányok vidáman dalolnak,
— este eltűnnek titokban csendesen,
egymást átölelve nézik a holdat.

Húnyó kis parázs lesz a rőzse lángja,
míg az öregek borozgatnak halkán,
s ha szól egy cigány nyűtt nótafája,
tücsök ciripel hozzá a pincefalban...

— Bácska!
ó milyen édes,
ó milyen drága,
minden lány
kacagása...

Valami sivár csönd ásít e lomha
tájon, hol tanyák ezrei álmodnak,
de él a föld, ha szól a nyáj kolompja,
— s ménes köszönti az ébredő holdat.

Ákácok földje ez. Napfényes réten
ki erre jár, s a „Tisza vizét issza“,
(lásson bár szebbet a föld kerek ségen,)
nem felejt, s „vágyik annak szíve vissza“.

— Bácska!
ó milyen kedves,
ó milyen drága
gazdag, szép
határa...

Gyárváros születik

A Boszna völgyében furcsa kettősséget teremtett az ifjusági vasútvonal. Sokszor egymást keresztezik a régi kisvasúttal; van olyan vasútállomás; amely Jánus-arcú forgalmistát igényelne: elől a szélesvágányúnak szalutálhat, másik arca figyelheti, jön-e már a keskeny? Aztán egy sor kisvasúti állomás megint, messze tőlünk — nehéz megállapítani, melyik állomás hova tartozik, melyik méretű sínpárhoz.

Zenicán túl már tisztázódik a helyzet. Ott az ifjusági vasútvonal a városok és falvak keleti oldalára került, míg aki kisvasúton utazik, csak lépkedjen mindig arccal nyugatnak — valahol csak ráakad az utcák labirintusában a másik állomásra, útjának céljára.

— Hogy ismeri ki magát itt egy mozdony, kérem szeretettel?

Mosolygunk a kérdésen; tréfásan tette fel a fülkében egy hegyvidéki ember egy vasutasnak, aki szakszerűen magyarázta, unalmas szárazsággal és aprólékossággal a boszniai közlekedés Odüsszeáját. És meghökkenve bámult reánk a tudatlan kérdés hallatára. Hát lehetséges, hogy valaki nem érti, hogy a másfélméterre szabott nagybika nem futhat a hetvenötcentis sínpáron? El is komorodott aztán: hát érdemes ezeknek magyarázni?

Szarajevó felől jövet belemerülök a kínálkozó panorámába. Mint egy hatalmas munkahely, olyan itt mindenfelé a vasútmente; simítgatások nyoma mindenütt. Az állomásokon köanyag, vasanyag, homok, sínek, vastraverzek — ahol nem a talajt egyengetik, ott építenek valamit. Mint a színpadon, ha a nagy jelenést díszletezik és már „majdnem“ készen áll minden; avatlan szemnek ilyenkor a legnagyobb a zűrzavar. O, nem a vasútvonalat építik, az már régesrég készen áll, évek óta használják — bekötőutakat építenek és iparvágányokat mindenfelé a gyárak és bányák irányába. Kiszélesítik az állomásokat ott, ahol már szűknek bizonyultak. Mert az élet és az építőmunka tempója régen túlszárnyalta a tegnapi terveket...

Nézem a tájat, amely lázas buzgólkodás jeleit hordja magán. Vajon ebben az igekezetben milyen az ember viszonya, a régen ittlakóé, hogy látja ő ezt a világra tört nagy nyüzsgést?

Az a fezes öregember például, az mit lát? Aki ott, a régi sárháza tövéből a domboldalon tűnődve bámulja az elhúzó gyorsvonatot, melynek sinei tegnap még nem voltak itt. A gyorsvonat tegnap még nem volt itt, ő csak azt a „kávédarálót“ ismerte, amelynek negyedosztályán bejárt a járási székvárosba, Zenicára. (Negyedosztályú kocsik egyedül a boszniai kisvasúton jártak.) Bement, mondom, a zenicai piacra, ahol papucsot vett és beszerezte a kávé, aztán jött haza: két nagy füstökádó kéményt már látott abban a városkában és éjszakánként felvillant a hármortűz — de a kanyargó folyón túl már megtalálta a régi várost, a piac-teret, a kanyargó utcákat — ő mit szól a mai Zenicához?

Egészen biztos, hogy halomradól benne minden elképzelés az élet-ről. Ő nem tudja, hogy élete alkonyán még — miután átvészelte valahogy a háború sok borzalmát és szenvedését — tanúja lehetett egy gyárváros és egy összefüggő hatalmas iparvidék születésének.

A temető ott van a hófehér állomásépület előtt; a zenikai temető.

Az állomás óriási betontömb, építésében jóval előbbre jutott már, mint a szarajevói; hatalmas csarnokában azonban hiába érdeklődöm például ruhatár iránt, hogy a bőröndömet lerakjam. Egy fejét vakargató vasutas rámutat egy lyukra a falban.

— Lássa itt lesz. Nézze mekkora! Modern lesz kérem — csak még nincsen kész.

A ruhatár még nincsen kész és a jegypénztáros ideiglenesen felszerelt ablakketrecből osztja a biletákat. Az épületet még száz és száz munkáskéz ajnározza, simogatja, kenegeti. Még fűrnak és faragnak rajta. Egész Bosznia egyetlen nagy építőhely, miért éppen a zenikai vasútállomás legyen kivétel?

A temető ott van az állomás-közei téren, s megállapítom, hogy nagyon alkalmatlan helyen. Oldalt egy hatalmas gyárépület ferdén már belenyúlt a sírok közé, némi vasakat is ráhelyeztek, sínhegyeket, a sírok partjára. Lehet, hogy körülkerítik az egészet, valószínű. Épületek és kerítések mögé helyezik — itt már nem temetnek úgy sem, az új temető arra van, nyugatnak — mutatja egy hordár. Targoncával jön mellettem: öreg és bőbeszédű.

A gyár után érdeklődöm, a vashámor iránt. Ráncos arca — már mint a hordaré — elhúzódik.

— Ez már mind az — mondja legyintve. — Az egész város. Nem tudod, hol kezdődik és hol végződik.

Hát látom. A temetőt már kiszorította.

Mégis mutat egy utat az öreg: ha erretart, aztán balra, az óratoronyánál — így mondja: sahat kula — rátalál az irodára. Az egyik irodára.

Nyüzsgő itt a nép, akár egy világvárosban. Szép aszfaltos utca után salaktenger és óriási úthenger, azt ki kell kerülni, a salakon át kell lábolni. Aztán megint aszfalt. Itt senki sem csodálkozik ezen az örök vásáron. Kék overálba öltözött munkásfiúk és lányok fákat nyesegetnek az út mentén. Kőművesek villaházat építenek. Arrébb meg egy ötemeletes ház álványzatán kúsznak.

S vidáman feleselget bennem a friss reggeli beszélgetés, kikívánczik belőlem a balladai kőművesköszöntő.

„Jónapot, jónapot tizenkét kőműves.“

Ők meg onnan az álványról, mintha felelnének:

„Neked is jónapot, Kelemen kőműves.“

Az öreg targoncája beszédesen görög a makadámúton. „Látod, nem tudni, hol kezdődik és hol végződik.“

Az utcák nyílegyenessé válnak, érezni rajtuk, hogy tegnap még nem voltak itt. Tegnap még nem volt erre semmi, csak a régi temető.

Lépegetek az óratorony felé, amely állítólag ott van az út végében. Tegnap még nem volt itt semmi errefelé, se vasút se út, se város — csak a temető. A város a maga kanyargós utcaival ott húzódott a Boszna partján. Csak a kisvasút húzott el a vashámor mellett: a vashámort a nagytőke hívta életre, hogy kihasználja a varesi vaslelőhelyet. S néhány

bányázkocsmá, igen, az volt csak erre a temető felé vezető úton. 7633 lakos, ennyit mond az 1927-es statisztika. A piacon fezeket árultak és piros papucsot, bárányt hajtottak fel az ünnepek előtt, abból készül a legjobb piláf. A bányász szénport köpött az irodaajtó elé, mert leszorították megint a bérét, de mit csináljon? Bement a kocsmába. S ennek erre volt az útja, éppen a temető felé.

József Attila régi munkáskocsmá-képe fut a tollam alá.

„Romlott fényt hány a kocsmá szája
tőcsát okádik ablaka;
benn fuldokolva leng a lámpa,
napszámos virraszt egymaga.
Szundít a kocsmáros, szuszog
ő nekivicsorít a falnak,
Búja lépcsőkön felbuzog,
sír. Élteti a forradalmat.“

A targoncás ember elhagyott régen és magamra hagyatva lépegetek: túljutottam a salakhegyeken, nézd itt egy széles utca már egészen kész. Körülbelül a villanegyedek, a kertvárosok szokott képe: előkert, kis villa, a kertben rózsák, az úton aszfalt, a kociút keramit. Szép széles utca, a távolból rávirit a hegyoldal lankásának zöldje. Fürdőhelyen látni ilyen képet. Csak ha északnak nézel, akkor láthatod, hogy mégsem fürdőhely. Arra északnak gigantikus gyárkémények füstbe-ködbe burkolózva, mint óriásszálfák hirdetnek valami hatalmasat, erőteljeset.

Pontosan negyvenöt percig gyalogoltam homokhegyek és kődombok fölött, felváltva már elkészült új városrészek utcáival, hatemeletes modern munkásházak partján, az óratoronyig. Az út utolsó szakasza: vaskerítéses utca, modern szálloda, újabb kerti házak.

Pontosan negyvenöt percig tartott — mutatta az óratorony. Ott elnyelt egy portásfülke, a vashámor igazgatóságában.

A mérnököket mindig bámultam — talán nem is a nekik kijáró elismeréssel, inkább valami tviszteletteltjes idegenkedéssel, ami annak szól, hogy ők rajzlapokon és hosszú hegyes ceruzákkal meg körzőkkel építik a világot, hogy számjegyeik köbgyököket, mérföldeket és mikronokat egyforma precizitással jeleznek. Milyen vizuális fantázia is kell ahhoz, hogy a rajzlap síkjára pillantva megelevenedjen előttük az egész elképzelt mű!

Most mérnök ül szemben velem, kicsit fagyos és nem érti, hogy én is építeni akarok, de nem vonalakkal és számokkal, hanem betűkkel és stílusból akarom összerakni ugyanazt, amit ő: egy egész világot. Csak kevésnek közülük, kevés mérnöknek van érzéke az egész iránt, őket a rész érdekli — de belejön, esküszöm, egyre jobban belejön, ez itt szembe velem; kilép belőle a mérnökből az ember. Ő, most már nagyszerűen érti, hogy mit akarok, amiben nem kis része van annak, hogy ő a zenicai munkás kultúregyletnek is egyik kezdeményezője, titkára.

Gyárat azt fogok látni, vashámort, kombinátust, lendülő munkát, — de embert szeretnék látni! S most már egész biztos, hogy azt is fogok látni, mert megértett.

— Mondjak egy számot magának? Húszezer, harmincezer munkás. Nem fontos. Úgy értem, hogy a szám. Az ember az nagyon is fontos,

de milyen fontos. Majd körülnéz és meglátja itt az arányokat. Ennyi embert lehet vezetni — de formálni őket és átformálni?

Helyben vagyunk — gondolom.

— Az iparosodásnak nemcsak más, messzi vidékre kiható termelési hatása van. Van egy belső hatása arra a vidékre, arra a tájra ahol végbemeleg. Hiszen jöttek ide, igaz, más vidékről is emberek, magukkal hozták a szlovén és horvát tájakról...

— Vajdaságból? — vetem közbe.

— Onnan csak kevesen. Azok más iparvidék felé gravitálnak. De jöttek onnan is. Mondom: magukkal hozták a fejlettebb érzéket az ilyen ipari munka iránt. De a nagy rezervoár mégis ez a vidék volt, ez a völgy, amelyet itt lát, és ott, túl azokon a hegyeken... Vares vidékén és környékén. Ez volt az a nagy emberrezervoár, amelyre számítanunk kellett. Jött a falvak népe — és ez a szó nálunk mást jelent mint ott maguknál. Jött, de csak gyéren. Odatapadva a hegyi faluhoz, kevés perspektívája volt a jövőre, de mégsem indult el, hogy leláboljon ide a völgybe, a vashámorba, munkára. Maga is ismeri a hosszú utat, a sok próbálkozást, a jegyrendszert és szavatolt ellátást, amelynek útján lassan szállingózni kezdtek... És milyenek voltak az első tömegek! Úgy kellett a kultúrigényt feltámasztani bennük. Micsoda szizifuszi küzdelemnek látszott, elhiheti...

Most már helyben vagyunk — örülök magamban. Ő meg csak folytatja.

— Igen, perspektívát adni az életre, hogy lejöjjön onnan a faluból. Ez volt a nagy feladat: megértetni vele. S ha már lejött, türelmes munkával rávezetni, átnevelni. A lelke tele sok miszticizmussal, a mult hagyományai — s éppen nagy kilátástalansága tette fantáziátlaná, nehezen kezelhetővé ezt a hegyi embert. Nem volt érzéke, nem volt érzéke a távlatok iránt, a fejlődés iránt...

Most már látom, hogy nagyszerűen megértett, mit akarok. Hogy az emberről beszéljen és szőjön, az ember problémáiról.

— Nem tudta megérteni, hogy a másik, a régi munkás, miért öltözik át munka után... Miért mosdik ki, miért megy sakkozni mondjuk és a fia miért megy a sportklubba. A kocsmát még bevette — de miért kell ahhoz átöltözni? A benne lévő darabos, sodró erőt milyen nehéz volt megfékezni és hasznos dolgokra beállítani! Hiszen dolgozott, nem mondom — de hogy ez talán mégsem minden, hogy az élet az távlat is — ahhoz nem értett a mi emberünk...

— Látta ott azokat a sportpályákat arra? A fiatalságot oda kellett szoktatni. Az idősebbekkel meg, ha leköltöztek, azokkal civilizációs problémáink voltak. S mennyi a baj még mindig azokkal, akik hazajárnak. A bejárókkal. Amit itt fényes nappal már világosan és tisztán látnak, azt otthon az éjszaka komálya mindig bizonytalanná teszi.

Jablanicán jártam, ahol egy összeforrott pompás munkakollektíva nagyszerű szakmabeli és társadalmi eredményeit figyelhettem. Igen, de az mind szakmunkás, öntudatra ébredt igazi proletár-típus. Most látom csak, itt ebben a most épülő gyárvárosban, húsz vagy harmincezer ember között milyen mások a problémák. Milyen mások!

— Hát igen, a kultúregyesület — folytatja, szünet után. Az sokat ért. Annak keretei — ahogy nőttek, terjeszkedtek — egyre többen lettek, akinek szívéhez tudott férni a művelődés. Előbb a harc az írni-olvasni tudásért. Aztán egy kis lépés előre. Apró kis jelenetek, amelyek görbe tükröt tartottak a hegyi ember elé... Aztán egy kis irodalom, zene. Rámutatás a valóságra. Az irodalmi szándéokra. A fiatalok nőttek,

itt nőttek és növekedtek, vitték a családot előre. Szakmát akar tanulni odafönt a hegyekben mind a falusi gyerek. Megnyílt előtte — ami apjában csak nehezen — a távlat, a lehetőség. Hogy nem szentírás a szikla és a kukoricakenyér, az is, kevés az utóbbi. Ott a völgyben a gyár, a vashámor, amelynek vérvörös fényét mindenki lesheti. Ha mást nem, azt a nagy vörös csillagot a magaskohó csúcsán. Azt mindenki meglátja a völgy legtávolabbi falvában...

Beszél a mérnök, szavai elragadják, és lassan költővé lesz. Irónak mindez mégis csak nyersanyag. Neki kellene ülni egyszer és ennek a csillagnak fényénél és a vashámor tüzének rőt fényénél követni a hegyi ember útját, egész lelkitusáját, addig a pillanatig, amíg — mintha beleharap valami az emberbe — öbeléje is belemar a felismerés, hogy nézd csak, emberibb sorsot ígér a völgy és a vashámor! Távlatot ad.

Igen, a vörös csillag. De ez nem az a mechanikus embléma, amellyel ma odaát annyi embert félrevezetnek. Ez a költő megvalósult jelképe, azt hiszem, ott beszél róla, amikor arról szól: „Kiállunk érte mint a kémény, hogy lássák“

„... a munkás a gyárra szegzi
az ember vörös csillagát.“

Az új óriáskohó tízemeletnyi magasságából pompás kilátás nyílik az egész zenicai völgyre. Perzselő hőség önti el a tájat — pedig még csak április van; nem volt könnyű a vaslépcsők örök egymásutánjában felkapaszkodni ide. De megérte. Gigantikus arányaiban táruelém az egész vasmű, az egész kombinátus. A hatalmas területet a Boszna szeli ketté, azon vas-függőhíd vezet át — de már nem sokáig lesz itt a folyó, mert elvezetik. Már készül az új csatorna, amely a hegyi folyó vizét elvezeti majd. A vasmű vízvezeték szerelése most folyik, a betoncsöveket már nagy ívben körülfektették, ezt is a Boszna vize táplálja majd.

Nem könnyű a szemnek, követni a sok látványosságot. Az ott a régi hámor, a régi gyár, aztán óriás munkacsarnokok egész sora — szinte a földből nőnek ki a vérvörös, hatalmas épületek, amelyek óriáshangárookra vagy nagyvárosi földött pályaudvarok arányaira emlékeztetnek mind. A tízemeletes energiatelep eléri az óriáskohók magasságát — s mindenfelé kémények, a hatalmas kémények tövében modern Martins-acélkemencék. Az óriáskohók mögött érctartályok száz és száz vagon ércanyag számára.

Bujkálunk furcsa épületekben, vadonatúj nagy gépházakban, munkatermekben, amelyek olyanok, mint a kórházi klinika. Ki érti ennek az egésznek összefüggését, a gyártási eljárást, az érc útját onnan a hegyekből, ahol már épül a drótkötélpálya... Az igazi arányok csak most kezdenek kibontakozni — szem nem képes követni még innen a magasból sem a távolságot: ott, arra az új kokszegető, aztán a távoli munkástelepek, mind beljebb és mind közelebb a völgy széléhez.

Az óriáscsarnokokban dolgoznak a soktonnás óriáskalapácsok. Sokszáz és sokezertonnás óriásprések. Izzó vasrudak közelítik meg futószalagon a kalapácsot, ott óriásolló fogja meg és a kalapács alá nyomja. S felülről lecsap a soktonnás súly. Úgy lapul az izzó vasgerenda, formálódik és vékonyul — itt göliát-sineket gyártanak és mozdonytengelyeket.

Mozgó házíkó odafent a magasban, drótkötél pályán; onnan irányítják a kalapácsot. Fiatal lány hajlik ki és figyel a hatalmas ollót, amely elkapja az izzó vasat. Sapka van a fején, de oldalt kikandikál

a szöke haja. Észreveszi a csoportot, hogy „civiliek” vannak a pályán, most kicsit produkálja magát. Csattogtatja fülünk mellett az óriás olót, riadtan kapjuk el a fejünket. A lány mosolygott odafent a magasban: semmi baj, csak ijesztget. A kis vasházikó odébsziklik egy másik kalapács irányába.

Már szédülünk a hőségtől. Maga a gyártási folyamat hangos és „tüzes” — de ez még csak hagyján. A hatalmas új csarnokokban ugyanakkor építkezés is folyik, csilléken téglát fuvaroznak és vasgerendákat, s a két munka összefonódik, egymásbaömlik. A csarnok keleti részén már folyik a munka — a nyugati részét most terjesztik, bővítik, most fejezik be. Ember legyen a talpán, aki itt kiismeri magát, hogy melyik munkás hova tartozik: az építőkhöz vagy magához az üzemhez.

S az új gyárrészben majdnem mindenütt így van. Kettős parancsnokság ül fölöttük: a termelésé és az építésé. Párhuzamosan folyik mind a kettő. Nincs idő kényelmesen megvárni, míg minden elkészül, a termelés nem állhat meg.

A gyár sínhálózata lefőz minden világvárosi pályaudvart. Tucatszámra látni tolatómozdonyokat egymagukban is és megrakott hosszú vagonssal. Emelődaruk rakodnak, nyüzsgés és lármá mindenfelé. S a hatalmas kémények egyre ontják a füstöt, az kevereg és kering a magasban, valóságos felhőt képez a füst és szürkévé teszi a napsütést. S legalább négy-öt új óriáskéményt alapoznak még, valóságos kéményerdő lepi el az egész völgyet.

A gigantikus vashámoz, a kombinátus, mint egy óriás lélekzik, dohog — nemsokára keskeny lesz neki a Boszna völgye, amely pedig itt ugyancsak kitágult és nagy körben messzire széttolta a gyárat és a várost. Egész a hegyek lábáig érnek már a körvonalai. S ott a hegyek lábánál is új városrészek kelnek ki a földből, az még mindig Zenica — a gyárat körülölelő és körülövezi a város, kitolja határait mindenfelé, minden irányba, bejárni már ma is hosszú órák után lehet csak, nagy erőmegfeszítéssel.

Gyárváros születik az óriás-kombinátus-körül, gyárváros és iparvidéki központ abban az értelemben, ahogyan azt egészen fejlett iparvidékeken értik. Ahol a város szélső házai már egy újabb, szomszédváros területére néznek. Összefüggő végtelen épületsorok, később városok sora. Iparvidék.

A zenicai vendéglőkben, éttermekben olyan adagot tesz elé a pincér, hogy elcsodálkozol. Legalább kétakkora mint a rendes vendéglői adag.

— Kérem, mi bányászoknak főzünk — magyarázzák.

Biztos, hogy itt többet esznek a vendégek. S nagyobb a főzőkanál a háztartásokban is meg a munkásétkezdékben. A nehéz munka erős táplálkozást kíván és követel, itt nagyobb volt az adag és magasértékű az R-jegy a szigorú élelmiszer-adagolás idejében is. Ma már túl vagyunk mindezen, manapság magas javadalmazást kapnak az itt-dolgozók, a szakmunkások fizetésének számjegyei egész komoly összegek, az átlagos keresethez viszonyítva. Ma már pusztán ez a körülmény is kitűnő vonzerő. S rohamléptekkel fejlődik végső megoldása felé az elhelyezés és lakáskérdés is Zenicán. Elsősorban persze a szakmunkásoké: villáskertes házban vagy az épülő modern munkásházakban egyenesen kényelem fogadja ezeket. A tervezett új részletfizetési rendszer a berendez-

kedést és bebutorzást segíti majd elő (Mire e sorok papírra kerültek már meg is jelent az erre vonatkozó rendelet.) — szóval a fejlődési távlat nagy. De még a bejáró munkások közül is sokan elhelyezkedtek már, a falvak népe kezd családotul özönlenni — vagy legalább is kerékpárt szereztek; egyre több a kerékpár a munkások bejáratai körül. Ez itt nagy szó, mert a kerékpárt azelőtt nem-igen használta a boszniai falvak népe.

A nagy építővállalatok építési munkákra az ország minden részéből mozgósítottak munkásokat. Ez csak szezonmunka, de még itt is megnyilvánul a példaadás: a szlovének mintabarakkjait mindenki szeretné utánózni, úgyhogy valóságos verseny indult... Az ifjusági munkabrigádok felvonulása is megkezdődött a tavaszi-nyári hónapokra, most várják az első váltásokat.

Zenica az egész országé — és építését az egész országból segítik a munkáskezek.

Hogy aztán egy ilyen gyárban mit jelent a munkástanács, a vállalati önállóság az új gazdasági rendszerben — milyen a munkástömegek viszonya ilyen beállítottságban, hogyan fogják fel a dolgokat, hogyan érik meg bennük az öntudat s mivé lesz bennük a „miénk a gyár“ valósága, annak leírására nem vállalkozhatik, aki csak kétszer huszonnégy óráig volt ott vendég. Ott kellene élni köztük és bennük, velük lélekzeni a tanácsteremben, de még inkább a gyárban, a munkapad mellett vagy az építőhelyen. S ilyenkor sajnálja az ember, hogy nem húsz évvel fiatalabb, húsz évvel bár, hogy belevesse magát ebbe a hatalmas konglomerátumba hosszú hónapokra. S fizikai erővel versenyezne velük, köztük és velük élve. Egyszer talán a mi tájunkon is születik olyan kaliberű íróember, mint a szlovéneknél Prezsihov Voranc, aki a gyárkapukat nem turistaként lépte át, és kis Davis-lámpával szállt le a bányák mélyére, s még inkább: a bányász lelkébe. Olyan időben, amikor ez a hatalmasak gyanúját keltette fel, az ilyen búvárkodás. A mi fiatal írónemzedékünkre mi lenne szebb feladat, mint az írói hivatást ebből a perspektívából vállalni, most, amikor az írók ilyen útján nemhogy gyanú nem kíséri, de még segítik is és hóna alá nyúlnak...

Mindez persze csak vágyálom, hiszen még a hozzánk közelfekvő bácskai gyárak és földek emberét sem közelítjük meg ilyen távlatból. Nemcsak mi magyarok — a többiek, a velünk élő többi nép írói sem. Pedig rájönnek egy nap, rá fognak majd jönni, mit és mennyit vétettek. Amikor elmulasztották a lelkeket felmérni és kitapogatni. S az írói őszinteség fegyverével kivetíteni egy olyan történelmi korfordulóban, mint amilyen ez a mostani évtizedünk.

Sötét este lábolok a hosszú úton visszafelé, az állomásra. Most magam is látom, hogy az a vérvörös csillag a hegyek népét hívogatja és szólítgatja, nem képletes, hogy az valóság ott magasan az óriásgyár fölött — nem is tudom a nagykohón-e vagy valamelyik épülettornyon — az mutatja nekem is az utat. Mert belőle — ahogy ott a gyárban mondták — mindig megállapíthatom az útirányt az állomás felé. Sokszor bukdácsolnom kellett a salaktenger fölött, el is tévedtem a sinek közt nem egyszer — mégis rátaláltam a hófehér állomásra.

Zsúfolva utasokkal az állomás, előbb a Szarajevó felé induló vonat fut be, csak éjjél körül jön a belgrádi gyors. Símán berobog, lassít — van hely elég, hosszú nagy kocsik egész sora. A fülkében is hárman

vagyunk mindössze. Nézem az éjszakát, a gyár nagy fénytengere sokáig elkísér, a kémények sziluettje megannyi sötét felkiáltójel ebben a különös, fehér villogásban: füstjük most nem látszik, pedig ott kúszik a magasban fenn.

De van ott a magasban más is. Hogy is mondja József Attila: „Fel a szívvel az üzemek fölé!” S megint az ő verse, amelynek értelme és üteme belekattog a vonatkattogásba. Látna a mai gyárat, a ma szocialista üzemét, nem érzed át a költő mélységes szavait? Valamikor a sötét multban írta de kitapogatta pontosan a társadalmi bajt, pontos diagnosztikával a gyár embereiről szól ez a vers:

„Ím itt vagyunk, gyanakvón együtt,
az anyag gyermekei.
Emeljétek fel szívünket! Azé
aki fölemeli.
Ilyen erős csak az lehet,
ki velünk van teli.

Föl a szívvel az üzemek fölé!
Ily kormos nagy szívet
az látott-hallott, ki napot látott
füstjében fulladni meg,
ki lüktetését hallotta a föld
sok tárnás mélyeinek!

Föl föl... E fölöstött föld körül
sír szédül és dülöng
a léckerítés leheletünktől,
mintha vihar dühöng.
Fújjunk rá! Föl a szívvel,
füstöljön odafönt.

Míg megvilágosul gyönyörű
képességünk, a rend,
mellyel az elme tudomásul veszi
a véges végtelent,
a termelési erőket odakint
s az ösztönöket idebent.“

A multból jön ez a dal, de bölcsen, kimérten, okosan, majdnem mentesen attól, ami szenvedély. „**Emeljétek fel szívünket, azé aki fel-emeli. Ilyen erős csak az lehet, ki velünk van teli**“. A multból jön ez a dal s aki ma a munka nyomában jár, olyanokat talál, akiket felemeltek. S aki felemelte őket, erős, mert velük van teli.

Majtényi Mihály

Gombosi néptáncok*

(Táncsoportunk műsorából)

14. *Elmennék én tihozzátok...*

Hízelegve, udvarolva, széptevés.

A már szinte közsímert gombosi táncosok 30-on felüli műsorszámából közlünk szemelvényeket. Ez a táncdallam a legjellegzetesebb. Másutt még nem hallottam.

Szövegünk a következő:

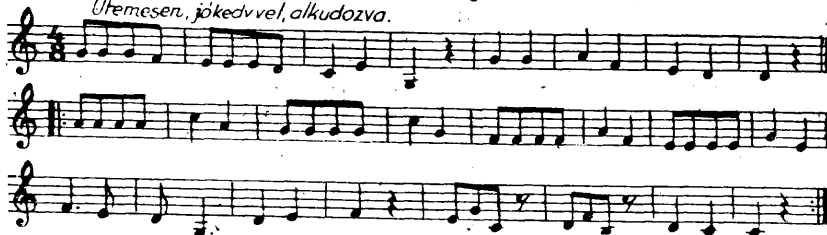
Elmennék én tihozzátok egy este,
Ha kutyátok a kapuba' nem lesne.
Tanítsd kutyád emberségre,
Ne ugasson a legényre
Az apád, az anyád
Csillagát.

vagy:

Elmennék én tihozzátok egy este,
Ha az anyád a kapuba' nem lesne.
Mert az anyád olyan asszony,
Kihallgatott az ablakon.
Az apád, az anyád
Csillagát.

15. *Gimbelem a gombolom,*

Ütemesen, jókedvvel, alkudozva.

* A dalok a valóságban nemcsak nem gombosi eredetűek, hanem elterjedt, ismert népdalok, sőt régi népszínművekből származó műdalok is vannak köztük. Közlésük inkább azért érdekes, mert azt mutatja, hogyan honosodtak meg ezek a dalok a gombosi nép körében és a dallamok is, szövegek is jellegzetes gombosi változatokat szemléltetnek. (A szerkesztőség)

Ezt a dalt már egészen kinyílt jókedvvel táncolják. A szöveget nagyon szeretik a táncosok, különösen a lányok. Azt viszont könnyű megtalálni, hogy a benne foglaltak miatt: itt arról a pruszlíkról van ugyanis szó, amelyet a „babám pici keze varrt”. A százszor elkövetett ellenérték sém megvetendő.

Hogy jobban kilágosodjon a dolog, a szöveg a következő:

Gimbelem a gombolom a
Pruszlíkom,
A mellényem gombolom.
33 gomblik van rajta,
Azt is az én rózsám
Kicsi keze varrta.
Varrd ki babám máskor is,
Megölellek, megcsókollak
Százszor is.

16. Vásárhelyi sétatéren...

Andalogva, álmodozva, legényes tánc.

Ezt a táncot andalogva, álmodozva járják a lányok. A tánc neve legényes, úgy látszik, azért, mert a legények valójában itt lépnek be. A dallam nem kimondottan gombosi, de szép. Azért választották. A dal származása Hódmezővásárhely lehet.

A szöveg így hangzik:

Vásárhelyi sétatéren
Béla cigány muzsikál,
Hajlik ide, hajlik oda
Valamennyi rózsaszől.
Én felém is hajladozott,
Kacsintott egy rózsá,
Bár sohase hajladozott,
Ne kacsintott volna.

Ennél a dalnál a táncoláshoz szükséges hangulat kialakul. A leányok énekelni kezdenek, a legények rikkantanak. Csak úgy halkan...

17. Ráncos csimma, ránk nadhtág...

Tüzesen, vígan, hetykén.

Ez már gyors. Az előbb nem hiába volt a rikkantás. A dal szövegében van egy kis feddés, meg csúfolódás a nő részéről. Nem tetszik neki a férfi öltözete. Mondanunk sem kell, hogy ez annál elevebbé teszi a ritmust. A leány durcás, a legény annál jobban megpörgeti. Ha énekelnek is, kivilágosodik a helyzet.

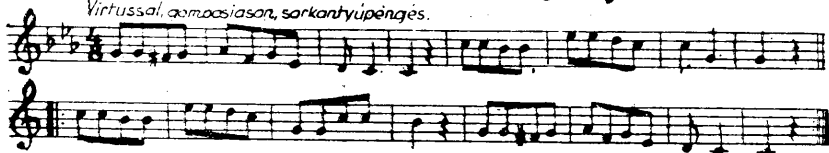
A szöveg így hangzik:

Ráncos csizma, rossz nadrág,
Lám megmondtam ne vedd rád,
Elcsúfítod magadat,
Fújd föl a nadrágodat.

A talpalá való muzsika meg éppen hangulatba hozza a párokat.

18. Dunaparti csikóslegény...

Virtussal, asztalosiasan, sarkantyúpengés.

Ez a gombosi csikóstánc. Mikor sarkantyúpengéssel járnak, a tomboló siker biztos. A gyűjtő is bevallja, hogy ez a tánc a gyöngéje. Több mondanivaló aztán nincs is...

Ezt a szöveget halljuk:

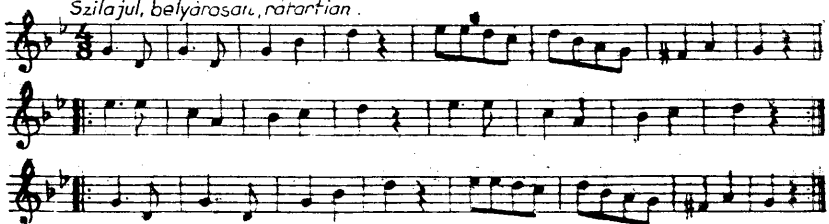
I. Dunaparti csikóslegény vagyok én,
Tizenhárom szilaj csikót őrzök én,
Gyere rózsám fordítsd el a ménes elejét,
Ne legelje bazsarózsa levelét.

II. Házunk előtt van egy karó leverve,
Oda van a kispej lovam békötve,
Elszakadt a kispej lovam pányvakötele,
Régi babám nem vagy még elfelejtve.

Ez tulajdonképpen a legények tánc. Itt a leányok csak hajladoznak. A gombosi büszke legény férfiasan, keményen járja, virtuososan.

19. Kocsislegény voltam én...

Szilajul, belyárosan, rártartan.

Ennek a dalnak a bevezető része meg a vége ugyanaz. A címét is a közepétől kapta. Én betyártáncnak érzem. Minden szempontból méltó párja a csikóstáncnak.

Így éneklük:

Ladi-ladi-ladilom
Kisgomboson lakik az én
Galambom.
Kocsislegény voltam én,
Annak se jó voltam én,
Nem jól raktam a hámot,
Szídták az istenfámot.
Ladi-ladi-ladilom
Kisgomboson lakik az én
Galambom.

A táncról használt jelzők itt fokozottan érvényesek. A leányok csak csodálják a legények kényes táncát. A szövegváltozatban benne is van:

Nem jól raktam a hámot,
Kinevettek a lányok...

20. *Én a kislány de kényes...*

Elbeszélve, lassacskán, topogva.

Itt a tempó egy kissé lassúbbodik. A jókedv sem olyan féktelen, mint az előző két táncnál. Lassacskán, ütemesen éneklük és táncolják. Úgy láttam, hogy valamikor ez volt a táncsoport indulója. Hogy úgy mondjam: lehet rá táncolva menetelni.

A szöveg:

Ez a kislány de kényes,
A két szeme de fényes,
Alig-alig cseperedik fel
Máris neki legény kell.
Ki a legényt szereti,
Soha el nem felejt...

Van egy másik változat is a kezdésre:

Ez a kislány gyöngyöt fűz,
A két szeme mint a tűz...

Folytatása mint fentebb.

A következőkben később megismerkedünk majd Gombos egyik tánckülönlegességével, a „tusozással” is.

21. Ropogós Hiss

Lejtve, pörögve, duhajan

Ennek a táncdallamnak nincs szövege. Föl is tettem magamban, hogy idős ember létemre „nyakamba veszem” a falut és keresek egy öregasszonyt, aki nemcsak elénekli (dalolja), de el is táncolja a változatos figurákkal együtt. Biztatnak, hogy van szövege, csak fel kell kutatni. Különben itt ül előttem Dobsai András, egy idősebb legényember, táncsoportunk vezetője, aki évtizedeket át-„vőfény”-kedett. Jó memóriája, hallása, tánckészége van. Benne bízom.

Egyébként a táncdalról meg kell jegyezni, hogy a legjellegzetesebb dallamunk. Gombos el sem képzelhető nélküle.

22. Kővér lány dala.

Lassan, ájtatosan, ravaszul.

Ez a dal nem tartozik szorosan a tánccsoport műsorához. Rendkívüli számként elhangozhat pohár mellett. Itt csak humoros ráadásként szerepel. Azoknak szól, akik az ilyeneket szeretik hallgatni.

A szöveg ez:

I. Nem tom' mi van velem,
Nem tom' mi a csuda.
Nem ér engem körül
Három réf pántlika.

II. Verje meg a zisten
A szomszédunk fiát,
Azóta hízik így,
Mióta nálunk hált...

Ahogy a vén Szénarágó-Bajcsi, az utolsó körülnyírt hajú ember a kocsmában énekelte. Ótőle hallottam.

Tél József

B. Szabó György rajza

Hozzászólás Juhász Géza: „A történelmi regény néhány kérdéséről az ÉLŐ VÍZ-zel kapcsolatban” című bírálatához

Sokat beszéltünk már a bírálat hiányáról és az utóbbi időben arról, hogy ha meg is jelenik valamilyen könyvismertetés, az csupán könyvismertetés marad. A hozzászólók nem mernek elmélyedni a megjelent művek elemzésébe és éppen ezért megállapításaik felületesek, egyáltalán nem építő jellegűek. Engedjék meg, hogy a hosszú és unalmas elméleti fejtegetések helyett inkább B. Szabó Györgynek két idevágó megállapítását idézzük az Irodalmunk néhány időszerű kérdéséről című tanulmányából:

„Könnyebb kijelenteni, hogy az író „a szépírás terén valóban nagy támadási felületeket tárt föl ön maga ellen”, hogy „több önbírálatot vártunk az írótól”, mint végrehajtani a regény művészi elemzését és feltárni a művészietlenséget, a kompozíciós hibákat, a jellemábrázolás fogyatékosságait, a mű és a valóság között fennálló ellentmondásokat. Könnyebb fogalmakkal játszadozni, mint adott irodalmi tényekkel operálni és főleg sokkal egyszerűbb észrevenni a hibákat, mint felfedezni az író munkásságában és műveiben jelentkező pozitív értékeket.”

És:

„A felszabadulás előtt megjelent regényének (Majtényi: Császár csatornája — s. k.) és a most megjelent művének (mindkét alkotásában egy tematikát dolgozott fel) összevetéséből és elemzéséből nem az azonosságok vagy eltérések megállapítása lenne a lényeges, hanem annak felderítése, hogy előmozdították-e az új társadalmi feltételek Majtényi írói egyéniségének kiformálódását, hozzájárultak-e és hogyan az író valóságsszemléletének kialakításához, hatottak-e az író művészi koncepciójának tartalmára és terjedelmére? Észlelhető-e fejlődés tartalomban, szerkezetben, stílusban és nyelvben és miben nyilatkozik meg ez a fejlődés? Tapasztalható-e visszaesés, művészi megalkuvás és nyomát találjuk-e a helytelenül értelmezett progresszív írói és emberi állásfoglalásnak és milyen művészi következményekkel járhat a haladásfogalmaknak ez a téves értelmezése? Vajjon a polgári író számára az új társadalmi feltételek biztosítják-e a művészi továbbfejlődés lehetőségeit, vagy szükségszerűen elvezetnek a perspektívátlanságig, az elernyedésig vagy a művészi színvonal szándékos feladásáig?

Ha e két megállapítást összevetjük Juhász Géza bírálatával, akkor már az első pillanatban feltűnik, hogy Juhász Géza nem igen vette figyelembe a mai vajdasági bírálat legfőbb követelményeit. Ez pedig nagy mulasztás, mert Majtényi legjelentősebb alkotásával állunk szemben. E mű értékelése egyúttal útmutatás kell, hogy legyen íróink előtt. E hozzászólásnak nem célja, hogy itt a bevezetőben mélyreható mérlegelés alá vesse Majtényi ÉLŐ VÍZ című alkotását, hogy erőnyeit és hibáit bon-

colgassa. A továbbiakban is csupán annyira mélyed el az értékelésben, amennyire ezt a hozzászólás iratlan törvénye megkívánja. De nézzük csak, mit állít Juhász Géza és mennyiben támasztják alá a tények ezeket az állításokat.

Eddig is világos volt, hogy nálunk óriási és igen fontos nyersanyag vár művészi feldolgozásra — szűkebb hazánk története —, de most végre egy örvendetes kísérletet, sőt példát látunk arra, mit és hogyan kell feldolgozni. A regény megjelenése világosan rádöbbeneti a vajdasági magyar írókat arra, hogy Vajdaság történetét eddig művészi eszközökkel magyarul egyáltalán nem dolgozták fel.“ (237 l.)

Érthetetlen előttünk, hogyan döbbenhet rá valaki arra, ami eddig is világos volt előtte?! Ez csak talán stilushiba. Az azonban már tévedés és egyúttal felületesség, amit e két mondatában állít. Az ÉLŐ VIZ lenne az első kísérlet, amely Vajdaság multjának történetét magyar nyelven elénk tárja? Merő tévedés! Vajjon mit szólnak mindehhez Lőrinc Péter (Hétköznapiak), Komáromi József Sándor (Választmányi ülés), és Majtényi Mihály (Császár csatornája), akik alkotásaikban már megpróbálták — kisebb-nagyobb művészi hitelességgel — feleleveníteni Vajdaság multjának egy-egy időszakát?

Ezután Juhász hosszú elméleti fejtegetésbe bocsátkozik a történelem ismeretének szerepéről, a történelmi regény nevelő hatásáról és az író viszonyáról az ábrázolandó korszakhoz. Többek között ezeket állapítja meg:

„Ez a viszony (az íróé — s. k.), azaz állásfoglalás általában kétféle lehet. A helyes és haladó álláspont az, amely az eseményt az emberi társadalom fejlődésére gyakorolt hatása alapján értékeli. Az írónak kétségtől az kell legelőször tisztáznia, hogy az illető esemény elősegítette-e, vagy hátráltatta az emberi társadalom fejlődését, s így kell állást foglalnia mellette vagy ellene. Ezt az állásfoglalást természetesen meghatározza az író állásfoglalása és viszonya is a társadalom fejlődéséhez.“ (!) (238 l.)

Ezt a gondolatát még egyszer megismétli és megállapítja:

(az író — s. k.) „...nagy mértékben járul hozzá a maga művészi eszközeivel multunk helyes megértéséhez s ezen keresztül a haladó világnézet kialakításához.

Az elmondottakból kitűnik, miért tartjuk e regény megjelenését olyan fontos eseménynek nemcsak a vajdasági magyar irodalomban, hanem az egész jugoszláviai magyar kultúréletben általában is. Eppen ez a jelentőség teszi első sorban indokolttá e művel való behatódó foglalkozást is.“ (!) (238 l.)

Az elmondottakból sajnos a legnagyobb jóakarat mellett sem ismerjük meg azt a jelentőséget, amely indokolttá teszi a művel való behatódó foglalkozást. Csupán talán vezérfonalat ad a történelmi regényekkel foglalkozó, e műveket bíráló vagy egyszerűen csak olvasó emberek kezébe, hogy hogyan is közeledjenek feléjük. Bizony egy kicsit nehezen tudjuk követni a bírálat gondolatmenetét, mert Juhász állandóan ismételi, egy-egy gondolatot több változatban is variál és sokszor — mint ezt az idézet kiemelt részei mutatják — a szofizmusig jut el.

Nem hisszük, hogy sokat veszítettünk volna, ha a „vázolt szempontokat“ kihagyja és bírálata első bekezdése után rögtön áttér Majtényi világszemléletének, a korral szemben elfoglalt álláspontjának vizsgálatára. Annál is inkább, mert hiszen itt is, újra és újra, megemlíti azokat

a szempontokat; na, a mű elemzése közben, akkor világosan és érthetően — alátámasztva vele fejtegetéseit is, viszont ha eltávolodik a mű elemzésétől, akkor homályosan és szétfolyón. Úgy érezzük magunkat, amikor ezekhez a részekhez érünk, mint az útjavesztett vándor. Ezek az elméleti fejtegetések még a címmel sincsenek kapcsolatban. Talán, ha ilyen címet adott volna bírálatának: „Az író világszemlélete, viszonya a valósághoz és az ÉLŐ VÍZ.” Ebben az esetben még elkalandozhat a bíráló szabadon az elméleti kérdések, fejtegetések vadonában. Juhász Gézától azonban mi az ÉLŐ VÍZ című történelmi tárgyú (de társadalmi vonatkozású) regény bírálatát, részleges elemzését, a hibák és erények feltárása után a történelmi regény azon kérdéseinek a megvilágítását vártuk (az ÉLŐ VÍZ-ből kiemelt részekben keresztül), amelyek Majtényi művében előfordulnak, amelyeknek felszínrehozása elősegíti az író fejlődését, de egyúttal az olvasóközönség érdeklődését is felkelti a mű iránt. Nem lesz talán nagyképűség, ha hozzátesszük mindehhez: a bírálatnak hozzá kell járulni ahhoz is, hogy megtanítsa a nagy olvasóközönséget olvasni. Meg kell tanítani, hogyan kell keresni az irodalmi alkotásokban a szépet, a művészt, az emberi igazságokat, az alkotások meséjének érdekességén túl értékelni az írói szándékot, a politikai és társadalmi vonatkozásokat, a jellemek lelki tusáját, a stílus szépségét stb.

Juhász Géza élesszemű bíráló. Van érzéke a bírálatához, de úgy érezzük, hogy a jelen esetben nem vette komolyan feladatát. A sok szószaporítás, fölületesség és az irodalmi műveltség csillogtatása között csupán elvétve fordulnak elő jó meglátások, de ezek is csupán felvetett gondolatok; megállapít valamit, de olyan szűkszavúan, mintha ezeket a részeket csupán egy dolgozat, vagy tanulmány vázlatának szánta volna. Annál több teret szentel, teljesen helytelenül, az írói mintaképnek. Majtényi ábrázolásmódját merre is összehasonlítja a nagy realista írókkal (mint pl. Balzac). Mintaképül állítani ezeket, a megváltozott időszakban, egy vajdasági író elé annyit jelent, hogy sablont adni a kezébe, annyit jelent, hogy megszűkíteni az író világszemléletét. Vajjon elfogadhatjuk-e ezt a sablonizálást akkor, amikor már a realista ábrázolásmód új fejlődési szakaszába lépett, amikor a szocialista világszemlélettel rendelkező íróban már tisztázódtak azok a szociális kérdések, amelyek a nemesi és polgári írók előtt megoldhatatlan kérdéseknek tűntek, vagy ezek a problémák még csak fel sem vetődtek előttük? Szerintünk nemcsak erőszakos, hanem egyúttal fölösleges is ez az összehasonlítás.

Térjünk vissza; vegyük sorra Juhász néhány nagyjából elfogadható megállapítását és rögtön látni fogjuk bírálati módját.

Bírálata felveti — egész helyesen — azt a tényt, hogy a regény többször úgy hat, mintha keretbe foglalt elbeszélés-gyűjtemény lenne. Ezt különösen az első fejezet után és a második könyvben érezzük. Ezeket állapítja meg:

„Ez a helyzetkép (a korszak ismertetése — s. k.) is mozaikszerű, ami az egész regénynek egyik lényeges sajátsága s egyben hibája is.” (239 l.)

Később:

„...széthulló, a részletek között rendkívül laza a kapcsolat, az egész regény remek mozaikok laza füzére.” (244 l.)

„...a szerkezeti lazaság éppen a főhős hiányának következménye. A fő mondanivalónak, a fő cselekménynek egy ember, vagy néhány (de nem sok) ember egyéni életébe való koncentrációja nemcsak azért fontos, hogy emberivé tegye a problémát, hanem azért is, hogy „vörös fonál”-ként összefogja a regény összes eseményeit. Ha kimondottan az olvasó szempontjából vizsgálánánk, azt kellene mondanunk, hogy a regényben

szükséges egy olyan egyéni, emberi sors-probléma, amely állandó izgalomban tartja az olvasót, ami miatt „nem tudja letenni a könyvet”. (244 l.)

Ezekből a megállapításokból csupán annyi következtetést vonhat le magának az író, hogy minden nagyobb epikai alkotásnak főhőse is kell, hogy legyen. Valami azonban elkerülte Juhász Géza figyelmét. Nemcsak ezért laza a mű szerkezete. Nemcsak abban kell keresnünk a szerkezeti lazaságot, hogy a mű első könyvének főhőse, Kiss József, szinte alig jut szóhoz, a mű folyamán (éppen ellentétben a Császár csatornájával). Még két körülményt kell a vizsgálat tárgyává tennünk.

Először is észre kell vennünk a regény szerkezetén a modern regény és a film hatását is. Az író rengeteg képet sorakoztat fel, filmszerűen peregnek le előttünk az események; az expresszionista szerkesztés hatását láthatjuk itt egész világosan.

A második körülmény sokkal bonyolultabb, összetettebb. Ennek a körülménynek a megértéséhez egész addig az érzésig kell visszatérnünk, amely a regény, de különösen a második könyv olvasásakor bennünk keletkezik és folyton érlelődik: Majtényi Mihály alapos, körültekintő kutatást végzett (sokkal alaposabbat, mint a Császár csatornája megírása előtt) mielőtt műve megírásához fogott. Annyi adatot hordott össze, hogy nem egy, de tíz regény, vagy tízszer ilyen hosszú regény feldolgozásra előkészített nyersanyagát érezzük benne. Ez a körülmény már eleve arra kényszeríti az író, hogy egyes részeket felületesen dolgozzon ki és csak azoknál az embereknél, embercsoportoknál és tájaknál időzön, amelyeket nemcsak aktákból, történelmi forrásművekből, hanem az életből is ismer. A második körülménynek ez az egyik tényezője tehát: a sok anyag. A másik tényezőt is érintettük már: az író nem ismeri jól azokat a vidékeket, az ott élő embereket sem, akiknek az őseit meg-eleveníti.

Ezért nem tud kikötni egy tájnal, egy típusnál. Ezek a körülmények kényszerítik az író, hogy az egyes részeket önmagában befeljezze és szereplőit ne világítsa meg lélektanilag és ne kapcsolja bele őket a következő fejezetek eseményeibe. Ezért érezzük az első könyv olvasása közben azt is, hogy a regény csupán a 43-ik oldalon kezdődik a „Császári hintó” fejezettel. Ebből a könyvből szinte kéri a hetedik fejezet, a „Rabok a pusztában”. Az író nem ismeri jól a rabok életét. Most egyelőre nem részletezzük véleményünket, azt, hogy miért gondoljuk, hogy az író nem ismeri a rabok lelkületét. Erről majd akkor beszélünk részletesebben, ha a jellemzésről és a tipizálásról lesz szó.

Mire van tehát szükség? A felelet már ismeretes. Alkalmat adni az íróknak, hogy utazzanak, tapasztaljanak, lássanak. Biztosak vagyunk benne, hogy akkor nemcsak jobb, hanem végre igazi művészi alkotások is létrejönnek. Biztosak vagyunk abban is, hogy ha így lett volna, a vajdasági magyar irodalom felszabadulás utáni időszak legértékesebb terméke, az ELŐ VÍZ, fogyatékoságainak a felét sem tartotta volna meg. Természetesen ehhez rögtön hozzá kell tennünk, hogy nemcsak az anyaggyűjtésre kell elegendő időt fordítani, hanem az anyag kiválogatására, elrendezésére és feldolgozására is. A művet olvasva, az az érzés is elfogott bennünket, hogy talán nemcsak a sok anyag, hanem a feldolgozásra szánt idő rövidsége is befolyásolta a mű művészi értékét. Hogy úgy mondjuk, nem vált Majtényinak vérévé minden alakja, nem érezte, hogy írás közben körülülük, fogják a kezét, nem csengett fülében a rabok fájdalmas nótája, nem érezte eléggé orrában a parasztviskók ízékfüstjének csípős szagát... nem soroljuk tovább, de úgy gondoljuk, hogy világos

a felsorolás hátsó gondolata: az írónak ismételten és ismételten át kell dolgoznia műve minden jelenetét, minden alakját. Úgy kell megformálnia alakját, ahogyan a szobrász teszi. Addig kell faragnia rajtuk, míg elébünk nem lépnek egész testi és lelki összességükben.

Képes lenne erre Majtényi? Képes! Bizonyítják ezt azok az elszórtan található megkapó leírások és tömör jellemzések, amelyek mutatják Majtényi oroszlánkörméit. Álljon itt néhány idézet, győződjünk meg az író ábrázoló képességéről:

„Hajnalodott. A vizek még csillagot fürdettek, s a széles Mosztongaág lomha tükre olyan volt, mint a kincseszsák fekeke, kirakva telisteli mélyenülő karbunkulusokkal. Szórta a hajnal a kései csillagfényt a mocsárnak, a nádasnak és a csörgedező vizeknek, kapott belőle a kanyargó folyó és az egész táj.

Vörösgémek ácsorogtak mindenfelé a félhomályban, lábukat emeltették, úgy bámulták a kiszélesített ereken a békátutajt és a vizitököt: zsákmányt kémleltek. Nádszegte rigyások között, a derengő szürkületben, falkástól csapott le a sok vadruca: a réti héja megkezdte kóborló vándorlását, ott krúgatott a daru is a bárányfelhők magasságában.“ (5. l.)

Röviden, csupán néhány szóban, tárja elénk Mosztongaág mocsaras vidékét. Úgy tárul elénk a táj, szinte felvillanásszerűen, mint éjjel vilámlámfényben a környék, vagy magnéziumfényben az arc. Egy környék pillanatfelvétele ez és egyszerűen, erőteljes. Állandóan, egész életen át ott él lelkünkben. Azonban sajnos csak ezt és ehhez hasonló képeket őrizünk meg hosszabb időre emlékezetünkben Mosztongaág vidékéről, ezek a csendéletek vésődnek mélyebben lelkünkbe. A mocsarak népe mindvégig a homályban marad.

A bevezetőben megemlítettük, hogy az író nem ismeri jól a rabok életét, lelkületét sem. Éppen ezért a rabok vándorlását, munkáját és állati sorsát bemutató részek úgy hatnak, mintha az író száraz adatokat sorolna fel és csak itt-ott próbálna egy kis szépirodalmi mázt kenni az összehordott adatokra. Csak átfesti a történelmi tényeket irodalmivá, mint a festő a régi címtáblát, de a festéken áttör a régi felírás... Ezért lélek nélküliek ezek a jelenetek. Pedig sok feldolgozás nélkül maradt és feldolgozásra váró jelenet van ebben a részben. Csak egyet szeretnénk idézni; hadd hasonlítsuk össze Móricz Zsigmond *A macska* című elbeszélése idevágó részével.

A rabok már a végkimerülés szélén állanak és egyedül csak Mokány állja még a sarat:

„Ebben a percben vinnyogó kis nyulacska keveredett lábuk elé. Talán a lánc sebezte meg, lapulóban, ahogy elléptek felette a facipős nagy lábak.

Nagy mancsával az egyik rab feléje nyúlt, de Mokány megelőzte és felkapta. Magasraemelte az állatot, hadd lássa a katona, hogy nem ölelene forrallnak valamit. Pislogott a kis állat, kapálózott, de nem szabadulhatott — emberkéz foglya volt.“ (121. l.)

Utána hazamennek a foglyok és éjjel ellopják, majd megesszik a nyulat. Ezen feldühösödik Mokány és verekedés támad belőle. Ennyi az egész, amit erről érdemesnek tart mondani az író, pedig éppen a jelenetben tudta volna elénk tárni a rabok lelkületét, itt lett volna igazi alkalma arra, hogy megfogjon és megrázzon.

Hasonló jelenetet dolgoz fel Móricz Zsigmond is a már említett elbeszélésében.

Világháború. Alkonyat az orosz síkon. Távolról ágyúdörgés hallatszik, és egyszerre hirtelen valami csodálatos édes hang üti meg a katonák fülét:

„Macska!... Régen elmúlt örömek és boldogságok villantak eszébe. A kis lányait látta, ahogy a fehér cicákkal hempergöztek. A kis gyerekének a hangját hallotta, mint otthon a nagy diófa alatt, ahogy a macskát cipelte Cince, maga is annyi, mint egy rózsaszínű kis cica...“ * És így tovább és így tovább. Mennyi élet van ebben a jelenetben. A háborúban eldurvult embereken csak váz a dűrvaság. Az első dolog, ami őket az otthonra emlékezteti, leháncsolja lelkükről ezt a durva kérget, és ismét érző emberré válnak. Az író nemcsak pusztán leír valamit, hanem asszociációt végez, hat az érzelmünkre, de egyúttal néhány vonással elébünk tárja az alföldi parasztember lelkületét is. Ennek az ábrázolásnak, ennek az elmélyülésnek a hiányát érezzük Majtényi művében akkor is, amikor a jobbágyokat, a parasztságot ábrázolja. Itt is ugyanaz a probléma vetődik fel, ami a rabokkal kapcsolatban is felmerült: nem ismeri eléggé a jobbágyokat sem. Még pontosabban: kívülről tekint a jobbágyra. Velük szeretne élni, de nem tud bennük élni. Ismeri a paraszti rétegződést, még is állapítja az egyes rétegek jellegzetes vonásait, sőt — Juhász Gézával ellentétben egész nyugodtan állíthatjuk — típusokat is ad. Minden rétegnek — nemcsak a parasztságnak — megtaláljuk a képviselőjét, típusát. Helyesen is állapítja meg a rétegek jellegzetes tulajdonságait, jellemző vonásait, törekvéseit stb., de mindig ő állapítja meg, az író, és nem mi vonjuk le következtetéskép a típusok beszéde, mozgása alapján. És itt sem törődik sokat Majtényi a jellemzéssel, nem ad sehol lélektani elemzést. Minden típust tömören, de odavetve ábrázol: idegen főurat, kereskedőt, bankárt, magyar főnemes, kurtanemest, polgárt, nincstelen jobbágyot, felkapaszkodó telkes jobbágyot, minden feljebbvalót hűen kiszolgáló jobbágyszármazású középréteget: rendőrt, csendőrt, hajdút, a falu biráját (aki csak addig védi a falu érdekét, míg meg nem erősödik a bírói székben) stb.

Juhász Gézával ellentétben meg kell állapítanunk, és különösen fokozott értelemben vonatkozik ez a második könyvre, hogy nemcsak a csatorna, a csatorna építése, ásása köti le az író figyelmét, hanem az ott élő népeket, zselléreket, nemeseket, polgárokat és az odasereglett katonákat, rabokat is bemutatja. Csupán azt róhatjuk fel Majtényinak, hogy nem elég művészi erővel, átéléssel tette ezt. Sokszor érezni lehet, hogy Majtényi inkább történész, mint író, mert nem egyéneken keresztül ábrázol egy-egy embercsoportot, hanem mindig csak a folyamatot, az egészet tekinti, és az egyén csak egy része ennek a hatalmas epikai kulisszának. Művében éppen ezért találunk annyi félig bemutatott szereplőt. Ebben a rengetegben vész el, ennek a háttérében húzódik meg műve főhőse, Kiss József.

II.

Mielőtt rátérnénk az első könyv főhősenek elemzésére, álljon itt Juhász Géza két állítása. Induljunk ki az ő feltevéséből:

„A nagy példák egész sorával bizonyíthatnánk, hogy a nagy realista regényírók, ha történeti tárgyú regényt írnak — tudatosan vagy ösztönösen — mindig menekülnek a nagy történelmi egyéniségek ábrázolásától. Ha ábrázolják is azokat, nem állítják a cselekmény középpontjába és főhősként rendszerint kevésbé kötött vagy teljes mértékben költött alakot ábrázolnak.“ (242. l.)

* Mórincz: Szegény emberek, Budapest, 1917 (102 l.)

És:

„... a tipizálásra alkalmas figurák közül nem véletlenül hagytuk ki Türr Istvánt és Kiss Józsefet. Ebből a szempontból éppen azt tartjuk a regény egyik legfőbb hibájának, hogy az író történelmileg kötött, többé-kevésbé ismert alakokat igyekezett a mű középpontjába állítani.“ (243. l.)

És u. o.:

„...nem is növesztett egy mellákes szereplőt főhőssé, akinek egyéni emberi sorsába összesűrítette volna a regény, a kor legfőbb eseményeit.“

Kákán csomó-keresés! De vegyük csak sorjában a dolgokat. Hogy az írók „— tudatosan vagy ösztönösen mindig menekülnek a nagy történelmi egyéniségek ábrázolásától,?! Nem mernénk ezt ilyen kategórikusan kijelenteni. Ha az író jól ismeri az általa ábrázolt időszakot, vezető személyeit, akkor be is mutatja azokat, műve főhőssévé is teszi, és csupán azért szerepeltetett költött személyeket és helyezi őket a főhős mellé a cselekmények középpontjába, hogy ezáltal regényessé, még érdekesebbé tegye művét. Császár Elemér állapítja meg ezzel a kérdéssel kapcsolatban Eötvös József történelmi regénye, a MAGYARORSZÁG 1514-BEN értékelésében:

„Igazi történeti regény, mert a história közismert eseményeit, nemzetünk életének egyik válságos, nagyjelentőségű korszakát eleveníti meg s annak eseményeit teszi a regény egyik tengelyévé. A parasztlázadás ez, élén Dózsa Györggyel, a kereszteshad vezérével, aki a gondjaira bízott parasztságot a törökök helyett az urak ellen vezeti; oldálán Lőrinc pap, a fanatikus ceglédi plébános, az eszme lángszavú apostola...“

U. o.:

„A másik tengely egy költött történet; hőse egy ifjú főúr, Ártándi Pál, s az ő szerepe a parasztok elleni harcokban, valamint szerelmei szolgáztatják a regényes elemet. Ártándi Párról és szerepéről a parasztlázadásban a história is tud, de a sovány és száraz adatokat Eötvös képelete fejlesztette mesévé.“*

Mi tehát egyáltalán nem tarthatjuk semilyen szempontból azt „a regény egyik legfőbb hibájának, hogy a főhős történelmileg kötött személyiség“. Legfeljebb azt, hogy nem tudta őket a mű középpontjába helyezni, eléggé jellemezni, tipizálni, képzeletével élénk varázsolni. Ezt állapíthatjuk meg először. Másodszor pedig azt, hogy a második könyvben szereplő Türr István — bár jelentős helyet foglal el a műben — nem tekinthető főhősnek, hanem inkább Kacsmarik Gyula, a katonából lett tanító, aki tudomásunk szerint inkább az író képzeletében született meg, mintsem, hogy történeti személyiség. Jól megformált személyiség és Kata asszony mellett a legjobban sikerült típus, akinek a sorsában, ha nem is az egész kor, de egy egész réteg (a falusi értelmiség) sorsa van összesűrítve.

Azokban az eseményekben, amelyek az ő alakja köré fonódnak, fejezi ki Majtényi azt, hogy honnan is erednek Bácskában a nacionalista villongások (szítói a szüklátókörü nemesség, a bécsi udvar és általában a vagyonos réteg). Ezzel párhuzamosan utal a szocialista eszmék terjedésére is, és e törekvéseknek ütköző-pontjába állítja a fiatal szerb tanítót, Márkót. A két tanító barátságának lesz az eredménye Kacsmarik ingadozása, a szocialista eszmék felé való hajlása; az író azonban egész helyesen ismeri fel az öreg tanító fejlődési lehetőségét, és meghagyja őt

* Császár: A magy. reg. története, Bpest, 1939 (172, 173 l.)

ebben az ingadozásában. Kacsmarik nem tud teljesen szakítani multjával és nem lehet igazi forradalmárrá. Az írónak ez a felsimerése egyik legpozitívabb vonása.

Kiss József alakjának megrajzolásával az író szintén azt a hibát követi el, ami egész művét, szinte minden személyének a bemutatását jellemzi: nem aknázza ki teljesen a lehetőségeket, amelyeket Kiss József alakja és a vele történő események nyújtanak.

Ilyen jelenet például az, amikor felmegy Bécsbe és várja, hogy a király elé bocsássák. Egyedül van a szobájában, az „Arany Kacsá”-hoz címzett fogadóban. A bizonytalanság érzése lakozik szívében. A várakozás nehéz percei ezek. Milyen lelki harc, tusakodás megy végbe bensőjében? Mit csinál egyedül? Talán le is fel sétál, ismételten maga elé tárja a térképet, föléhajol. A térkép megelővenedik, látja a lapátoló zselléreket, a nádas lassan viasszorul; meglevenedik előtte a hazai táj. Nyomasztó a szoba levegője... alant zsigong a város. Kitérja talán az ablakot. Letekint erre az ismerős s mégis tőle oly távoli forgatagra, vagy otthagyja a szobát és gépiesen rója az utcákat, emberekbe ütközik... Nem tudjuk mi játszódik le lelkében, nem tudjuk, mit csinál, mert az író kurtán elintézi ezt a sokatígérő jelenetet. Mi csupán a valószínűséget írjuk le.

Szintén ilyen, kidolgozásra váró jelenet az, amikor otthon, Szenttamáson várja a császár határozatát. Vagy, például, az a rész, amikor 1797-ben végre megvalósulni látja álmait: felnyitják a dunai zsilipet és a víz Kis-Sztrapáig áramlik be. Szinte idekívánczik a főhős, Kiss József, az ásatás vezetője. Hiszen ez volt élete legszebb pillanata, amely megnémít és felemel, megzsigbaszt és új erőt ad a további munkára. Igaz, ott találjuk a kormányos mellett azon a hajón, amely elsőnek fordul be a Dunáról a kanálisra és „csillogó szemmel” figyeli a kormányos munkáját, de az valahogy szinpadias jelenet. Nem igen hisszük el, hogy így történhetett. Erről a jelenetről is alig van mondanivalója Majtényinak. Kár, nagyon kár. A sok esemény, adat és személy helyett inkább az ilyen jeleneteket kellett volna kidolgoznia. Ezekben az eseményekben kovácsolódott volna Kiss József igazi regényhőssé. Ezekben a jelenetekben tudta volna őt igazi típusá, a XVIII. századi Vajdaság kifejező alakjává formálni, amely képes lett volna e kor legfőbb emberi törekvéseit magába sűríteni. S még valamire képes lett volna. Nemcsak jelképezni azt, hogy ilyen korrupt környezetben és viszonyok között a haladás embereinek el kell bukniuk, hanem eseményeken keresztül is, harcaival, csalódásaival elébünk tárni meggyőzően és művészi formában.

Egyetlenegyszer sikerült csupán az írónak igazán művészi erővel elénkvarázsolni Kiss Józsefet, a mérnököt és embert, ez a kép kitörölhetetlenül él bennünk. Felmentik a Hajózási Társaság igazgatói állásából, kicsavarják kezéből művét:

„Csönd volt a szobában, áporodott, fojtó, feszült csönd. Csak az író-toll sercegett keményen, mellyel nevét megegyeszer, utoljára odakanyarította. Kész.

— Én a művemre kérek istentől áldást, nem a kigyelmetek munkájára — mondotta. És ez úgy hangzott, mint a végrendelet.“

Mostmár haza visz az útja, a teljes megsemmisülés felé. Futni akar minden elől, ami eddig az életet jelentette számára: a munka elől. Az emlékek és a táj — el kell haladnia a kanális mellett — marcangolják a most kapott, még nyitott sebet:

„Ó, hányszor járt itt ezen az úton: télen, vízben, hóban, nyári porban, őszi sárban. Mindig lökte és hajtotta valami: előrevinni az életet, nagyot tenni a számok és az ész erejével. De ami most löki, most viszi,

az az erő mégis hatalmasabb volt a számoknál, a józan észnél — úgy érezte. Mint akit magas sziklán hirtelen megragadnak, hogy letaszítsák — még látta a támadó arcokat egy pillanatig, indulat és kegyetlen gyűlölet fűti őket, szájuk pálinkaszagot lehel...

„...és megtört, megrokkant embert emelt le a szánról a síró, jajgató háznép a szenttamási kúrián.“ (163, 164, 165 l.)

Az eddig a sorok közt megbújt ember csak az első könyv végén, elbukása idején lép elénk, hogy kitárja lelkét. A kismimizett ember áll előttünk, egész életét, gazdag képzeletét rombolták szét és ezek után álljanak itt Juhász Géza erre vonatkozó sorai:

„Ha elolvastuk az „Élő víz“-et és elgondolkozunk felette, azt kell megállapítanunk, hogy nincs benne egyetlen olyan figura sem, amelynek vonásai, vagy egyéni sorsa mély benyomást tett volna ránk, amely — hogy úgy mondjuk — örökre — az élmény erejével emlékezetünkbe véste volna a könyv fő mondanivalóját.“ (242 l.)

Nemcsak Kiss József alakja, de Kacsmarik Gyula, Csernák nagygazda és különösen Kata asszony, Kiss József sógornőjének, Gábor feleségének alakja cáfolja meg ezt az állítását. Ez utóbbival szeretnénk még foglalkozni. Az ő alakja él legerősebben emlékezetünkben. Olyan figura, kinek sorsa és egyéni vonása egyaránt mély benyomást gyakorol az olvasóra — Juhász Géza állítása ellenére is:

„Sógorában éppen azt bámulta, ami urából hiányzott: a több erélyt, a több elhatározottságot.

S most házastani akarja, hogy véget vessen mindennek. Pedig most már vágyta azt az embert, s önkínzó érzés volt, amikor oktatta a fruskát: aztán kedves légy hozzá, hallod! De nem jött, olyan ritkán jött mostanában haza — éppen mostanában.“

„S most, hogy itt kuporgott mellette ez a lány hálórúhában, a félrelibbent függöny mögött, hirtelen az ötlött fel benne: ennek hogy terelgetik az életét e férfi felé, míg ő... neki majd verekedni kellett emberéért. S most is, ez a zürzavar körülötte és József körül, és gyűlölet támadt föl benne.

— Eredj már onnan — kergette a lányt az ablaktól.

Szorongva gondolt megint arra, hogy mégsem tette jól, hogy ezt az egészet éppen ő rendezi meg. S először hagyta el biztonságérzete.“ (125, 126 l.)

Érdekes típus. Igazi bácskai nemesasszony, ki vidéken, a tanyaudvaron éli le életét, szinte az ura nélkül. Félparaszt-félnemes. Talán az egyetlen szereplő, akiből a bácskai táj lehelletét érezzük szétáramlani. Többet kellett volna vele foglalkozni. Ez az asszony tele van visszafojtott életerővel, vérből, húsból való nő, erélyes és mégsem képes a saját lábán egyedül megállni. A vidéki nemesasszonyok típusa, aki csak azért él, hogy az ura kiegészítője, a gyermekek felnevelője legyen és a férfiak mulatozásán elcsattanó durva tréfák alanya. Mindezt mosolyogva tűrje. Belőle kirobban a lázadás. Nyugtalan természet. Valami hiányzik életéből. Maga sem tudja, hogy mi. Talán József, talán csak kalandok, amelyek átlépnek a hétköznapi egyhangúságán, talán a felviharzó szenvedélyek kielégítése... Nem tudja pontosan, hogy mit is szeretne. Ha magára marad, sirásba fúl fájdalom, hogy aztán másnap ismét a mosolygó háziasszony maszkját öltse magára. Alakja csak fel-felvillan előttünk, csak sejtjük az író által elképzelt típust; kár, hogy ilyen szűkszavúan beszél róla. Annál is inkább, mert szűkszavúságában is ez a legjobban megformált alakja.

III.

A Juhász Géza által felvetett kérdések közül csupán még egyet szeretnénk érinteni. Az író nyelvezetét. Juhász ezt állapítja meg többek között:

„Az itt megrajzolt kép objektivitásához, hitelességéhez nem kis mértékben járul hozzá a korhoz és mondanivalóhoz alkalmazott nyelvezet. Egyáltalán nem akarunk újat mondani azzal, hogy a stílus és nyelvezet jellemző és korfestő eszközei az írónak, de Majtényi regényével kapcsolatban szükséges ezt újból leszögezni és megállapítani, hogy ezeket az eszközöket Majtényi jól ismeri és találóan használja is. Többször is megállapították már, hogy Majtényi kitűnő ismerője a magyar nyelvnek, stílusának pedig egyik legfőbb sajátossága a rövid mondatok használata, ami kifejezéseinek bizonyos népies ízt ad.“ (241 l.)

Azt elismerjük, hogy Majtényinek sikerült itt-ott alkalmazkodnia stílusával az ábrázolt időszakhoz és egyes esetben a mondanivalóhoz, azonban Juhász Gézának ebből a megállapításából csupán azt fogadhatjuk el, hogy az író kitűnő ismerője az irodalmi és beszédnyelvnek. A többi az szólam. (Majtényi elbeszélő modorának jellegzetes vonása a rugalmas, alkalmazkodó mesélő stílusa, amelynek legfőbb eszköze az élő beszédnyelv. Csak néhány mondatot szeretnénk idézni, amelyekből tisztán felismerhetjük a beszédnyelvet: „Harcolni kell az ingoványban, harcolni mindenért, ezt megtanulta rég a potrohos.“ „Az járt itt, Anna, ha mondom, az ördög, vagyis a sápadtképzű Jozefinus, mindegy.“ „Küldeni kellene a felcsérért vagy mi, éret vágni talán.“ „Aztán elvittek láncokban — hát ez Márkó sorsa.“)

Úgy gondoljuk, hogy Majtényi nem is lépett fel azzal az igényvel, hogy teljesen visszaadja a bácskai XVIII. és XIX. századi beszédnyelvet és jobbágyságot a vajdasági nyelvjárás szavaival és kifejezéseivel beszéltesse. Ez óriási erőpróbát jelentene minden vajdasági magyar írónak, hatalmas előtanulmányozást kívánná és nem hisszük, hogy egyelőre bárki is meg tudná oldani ezt az írói problémát. De mindenesetre meg kell próbálkoznunk ezzel. Különösen vonatkozik ez a vajdasági nyelvjárás feltárására, amely bár a dunatiszai nyelvjárás területén fekszik, részben megegyezik a pestmegyei, az alföldi és a tiszántúli (felsőtiszai) nyelvjárásokkal. A dunatiszai nyelvjárásból főként tarkaságával válik ki. Ezt a tarkaságot a települések történetével magyarázhatjuk. Bácska lakossága több helyről gyűlt össze, Telecska népe Szeged-Alsóvárosból származik, Pacsír, Moravica és Feketics lakossága pedig a Kiskúnság vidékéről stb. Viszont vannak olyan falvak is, amelyeknek lakói más népekből magyarosodtak el (Bajmok, Kupuszlina) és ezeknek a nyelvében még ma is meglátszik az idegen eredet. A vajdasági nyelvjárás sajátos vonásainak, hangtani sajátosságainak az elemzése túlságosan elnyújtaná, hosszúvá tenné a hozzászólást, ezért csupán arra szeretnénk felhívni a figyelmet, az írók figyelmét, hogy máskor, ha a falu népét vagy az elmúlt korok jobbágyságait beszélgetik, igyekezzenek jobban megközelíteni azoknak nyelvét. Hatoljanak jobban az egyes vidékek népeinek nyelvezetébe. Mert nem elegendő az, ha mi, mint ezt Majtényi teszi, néhány általánosan közismert, az egész magyar népnyelvre jellemző kifejezést, szót szövünk írásainkba (mink, meghótt, oszt, ugyi, aztat, lú... kit Zombornak hínak, ... ne mondd édes lányom... mert n a g y o n szájon csaplak, stb.). Ez éppen olyan ámitás, mint az üres üzlet kirakatában az áru...

Nemcsak arra kellett volna ügyelnie Majtényinak, hogy a parasztokat vajdasági nyelvjárással beszéltesse, hanem arra is, hogy az egyes nyelvjárási szigeteket megkülönböztesse egymástól (például a becsekörnyékit a dunamellékitől). A tájszavak felkarolása, alkalmazása csak az egyik, talán a kisebb probléma. Sokkal lényegesebb lett volna az, hogy Majtényi bemutassa a parasztság észjárását, lelkületét, nyelvezetük és kifejezőmódjuk segítségével. A nép rengeteg hasonlattel, szólással és közmondással él. Ebből ismerjük meg gondolatvilágát, de még hiedelemvilágára is fényt vet néhány szólás és közmondás. Csupán néhány ilyen, még ma is közzsájon forgó szólást említünk meg példaként: „Megy a világnak, mint a miskei malac.“ „Ki milyen virágot szakított, olyant szaguljon.“ (Zenta), „Ereggy odébb, ne aggass (ne alkalmatlankodj) itt neköm.“, „Letörött az anyó szekere.“ (Megszülte a gyereket. Baranya) és egy fellelhető Majtényi regényében is: „Kántor és pap inkább ebéden, mint toron.“ (Verbász.)

Különben, mint már említettük, az író nyelvezete rugalmas, kifejező nyelv, amely átmenetet képez a beszédnyelv és az irodalmi nyelv között. Éppen ezért Majtényi akkor érzi magát otthon, ha a polgárokat, általában, ha a város lakóit beszélgeti.

Sárosi Károly

B. Szabó György rajza

Konyovics Milán zombori kiállítása

Van valami Konyovics Milán festészetében, amit úgy lehetne legközelebről meghatározni, hogy: a színek költészete. Persze nem a költészet rimelő, ütemező, s olykor pusztá hangulatokkal meglegedő értelmezésében, hanem a lírai önmagát-kivetítés, magát-adás fogalma szerint. Tárgyában a lírai mélységekig hatoló valóság köti akkor is, ha olykor az emlékezetből hozza fel őket; nem irányokat követ — bár nem mentes a hatásoktól — hanem a maga terét, eszközeit keresi, a maga egyéni útján halad és mindenből azt veszi át, ami egyéniségének legjobban megfelel; a képfelületet nem tekinti pusztá ábrázoló síknak, hanem a látható mögötti láthatatlant is kivetíti rajta; s ami a legjellemzőbb festészetére, nem rajzszerű vonalakkal határol el alakokat és tárgyakat, nem vonalakban, rajzalapon látja, fogalmazza meg és rögzíti témáit, hanem a kevés festő közé tartozik, akik színekben gondolják el képeiket és színekben alkotják meg őket. És ha most Konyovics Milán zombori visszapillantó kiállítása nyomán elemezzük ezt a festészetben leglényegesebb néhány tételt, világosan kialakul előttünk Konyovics művészetének egész nagysága és egyben fellelhetünk benne valamit, ami számunkra különösen érdekes, sőt külön érték, azt, hogy Konyovics Milán művészte, valóságsszeretete mennyire idetartozik a mi bácskai tájainkhoz, bácskai életünkhöz, embereinkhez, hangulatainkhoz akkor is, amikor egészen távol kalandozik tőlük.

Ez a visszapillantás talán nem is egészen csak a közönségnek szól, kissé maga a művész is számot ad magának a megtett hosszú útról, tévelygésekről, kalandokról, tapogatózó iránykeresésről, gyötrelmekről és örömekről, és arról, amiben a maga egyéni mondanivalóját és kifejező eszközeit megtalálta. Ebből a szempontból nem is teljes a kiállítás, hiányzik belőle az a Konyovics művészi útjára annyira jellemző ismétlés, ahogyan a művész szinte romantikus rajongással tér vissza minduntalan és minden kalandozásából a maga környezetéhez, Bácskához, a bácskai utcákhoz és tájakhoz, a bácskai emberekhez és hangulatokhoz, holott ez a majdnem refrain-szerűen — persze mindig új változatban — előtűnő témakör az Konyovics művészetében, amit az irodalomban *couleur localenak* neveznek. Ez benne van, benne él, magával viszi, bárhová megy és bármilyen eszközökhöz folyamodik, hogy kifejezze mondanivalóját; persze nem abban a szűken vett értelemben tartozik legbensőbb énjéhez, hogy mást nem lát meg és nem érez át, más nincs hatással rá és nem gyűjtja lángra színpéldét. Abban az értelemben tartozik művészetéhez, hogy távoli tájakban és emberekben is azok a témák ragadják meg, amelyek közelfekszenek a polgári nyugalomú, de sokszor gondokkal és aggodalmakkal teli otthonhoz, az itteni emberek egy-

szerüségéhez és fonákságaihoz, a napsütéses vagy őszi borongós síksági tájakhoz, kisvárosi vagy falusi utcákhoz, a beléitatódott környezet való-ságához. Néha szinte tudatosan és szándékosan szabadulni igyekszik ezektől a számára majdnem szokványos színektől, vannak alkotó korszakaik, amelyekben úgy lángolnak fel képein a máshonnan felé sugárzó színek, hogy ebben a lángolásban már van valami a menekülésből is. De hát nem is lehet és nem is lenne művész, ha egyenes pályán haladt volna végig és nem kétségek, gyötrődések árán hozta volna felszínre önmagából mindazt, ami alkotásait áthatja. S mert belső művészi életében valóban megadta mindennek az árát, ezért is jutott el a művészetnek arra a magas fokára, ahonnan most visszailleszt.

Ha hiányoltuk azt, hogy Konyovics Milán nem eléggé szemléltette visszatérő témakörét, el kell viszont ismernünk azt, hogy nem is akart egy életpályát bemutatni. Mint általában a nagy festőknél, Konyovics Milánnál sem beszélhetünk egyenesen felfelé ívelő, egyetlen irányba vezető pályáról, csak alkotói korszakokról, amelyek majdnem mindig kikerekültek, egységesek és egy újabb korszakkal lezárulnak; köztük az átmenetet az átvett, kiforrottabb készség, a határozottabb egyéni jelleg teremti meg, de mindegyiknek vannak kezdetei, vannak fellángolásai és hanyatlásai. A művész így is állította össze kiállítási anyagát, minden korszakát igyekszik szemléltetni, de természetesen nem áll rendelkezésre valamennyi képe és nem minden korszakból sikerült a felvételek csúcspontjait is bemutatnia.

Párisi korszakával kezdődik, az úgynevezett kék-korszakával és a kiállításra tett legrégibb képet (Karácsonyi csendélet) az 1930-as évszám jelzi, de ebből az időszakból, amely pedig festői eszközeire a legerősebb hatást gyakorolta, egyebet alig ad. Később néhány képen ismét csodálatos erővel, de más színhatásokkal bukkan fel ennek a korszaknak minden jellegzetessége (Fürdőzők, 1937; Ministráns, 1936 stb.). Mint az impresszionisták, ő sem a régi módon, a fény és árnyék segítségével emeli ki a dolgok térbeli elhelyezkedését, hanem színekkel, csak hogy ezek nála erős, tüzes, sokszor hallatlan intenzitású lokális színek, lágy átmenetek nélkül, nyersen, gyakran megfoghatatlanul, de mindig csodálatos hatással egymás mellé rakva. Néhol Cézanne-szerűen vastag, határozottan érvényesülő sötét vonalakkal választja el egymástól a színeket, s e vonalak éppen olyan irreálisak, mint itt-ott a színek, de ez nem tudatos követése egy irányzatnak, sem az eszközöket nem tudatosan vette át, hanem a maga egyéni módján találta meg ezekben az eszközökben, hogy kifejezze, mit kíván elhatárolni és mit helyez a sík végtelenjébe. Alakjai is olyanok, hogy nem magukért az alakért festi meg őket, hanem úgy illeszti be egyik-másikat, ahogyan a kép ökonómiája a fák, házak, tárgyak térbeilleszkedését, a testek mozgását megszabja. Nem az ábrázolt tárgy az, ami képeinél megragadja a figyelmet, hanem maga a festmény, s az nyugoz le e képekben, ahogyan a dolgokat a maguk reális mivoltában, vagy optikai egyöntetűségében és mégis ettől eltérően vetíti ki, ahogyan a látottakon a láthatatlant, a gondolatot is érzékelteti. Ministráns című képe például egy piros ministránsruhát viselő fiút ábrázol, egyetlen figura csupán az egész kép, s mégsem a tárgyra gondolunk előtte, hanem arra a hallatlan színességre, amilyen kép alig-alig akadt több a festészetünkben; a színek lángolására, amely egészen más, a láthatónál, sokkal mélyebb és valószínűbb tartalmat ad a képnek, mint

maga a fiú-alak, aki a képet betölti. Más eszközökkel, de ugyanez bukkán élénk „Emma és Verocska“ című képéről (1936), noha itt a kép alakjai nemcsak térbehelyezettek, hanem hangsúlyt is kapnak. S szinte meglepő, hogy az ugyanaból az évből származó Beográdi utca egészen más színei, eszközei, sőt más fakturája is hogyan mutatja meg a művész sokoldalúságát, s azt is, mennyire tud ugyanabban az időszakban kevesebb színhatással, de ugyanolyan tiszta festői eszközökkel témái mélyére hatolni, és arra kényszeríteni, hogy ne csak a képet, hanem a benne rejlő gondolatot is érzékeljük. Utcarészlet csupán, szinte szokványos mozzanatok is vannak a részletekben, de Konyovics Milán megmutatta vele, hogy egy üres utca is mennyire zsúfolt tud lenni; a házak elárulják lakóikat, a boltajtó a környezetet, a fák a tájat, a nagyváros külső vidékét, a kövezet az embereket, akik erre járnak és az üres utca benépesül velük — láthatatlanul.

Ez az, amiben Konyovics megtalálta a maga egyéni művészetének útját, ez a belső, tárgyak mögötti kifejező erő: Önarcképe (1944), amely eszközeiben majdnem végsőig leegyszerűsíti a megoldásokat, de ugyanakkor a néző elé viszi a homlok mögött rejlő ezernyi gondolatot; vagy a Karácsonyest (1947), amelyben a polgári otthon, az ünnepélyesség érzé- egész másfajta, de innen most kizárt külvilágot, vagy ahol erős humor- egész másfajta, de innen most kizárt külvilágot, vagy ahol erős humor- érzékkel, s egyben szociális érzékkel vetít élénk alakokat, hogy festői szí- nekkal, de elmondjon mindent róluk, kicsúfolja őket, s kissé azt a társa- dalmat is megmutassa, amelyben élnek (Temetői koldusok, 1943; Mátó postás, 1935; Temetés, 1948; Tuna Kekez, 1948, stb.). De persze, mint a beográdi utcarészletben, a többi tájképben sem pusztán alakokkal és tárgyakkal érzékelteti azt, ami a dolgok mögött rejlik, egészen mások a meglátásai, mást fejez ki, mint amit egy-egy táj a pusztá optikai képen mutat. Nála az ősz nem levelekkel könnyező fákból áll, hanem csak át- suhanó, borongós, fájdalmas jelenség a tájon, de ugyanakkor érezni, hogy sütötte már nap is ezeket a mezőket, borította hó az ágakat, s az élet megy tovább, hoz új tavaszokat, új érlelő nyarakat is (Kukorica- szár-kúpok, 1948). Viszont a komor keretből kivillanó házak (Szállás, 1950), vagy virágok (Napraforgók, 1944), a tömören egybefogott bácskai képek (Ősz, 1951 stb.) ugyanakkor a legteljesebb festői hatással, az egy- másmellé illesztett, súlyosan ellentétes és mégis teljes összhangba bo- rululó színekkel fejezik ki a tartalmat, a gondolatot, mindazt a mondani- valót, amit a művész itt is belezsúfol képeibe, ahol az emberi vonatkozá- sok csak egészen távoliak. Természetesen, kalandozásaiban Konyovics Milán sem mentesülhetett olykor olyan hatások alól, amelyek bár mű- véshi ízlése határáig, de a szokványok felé sodorták, néhány dalmáciai és egyéb képében nem tudott szabadulni a délszaki tájak megejtő lát- ványától; a buja színek és formák természetadta, de csak hangulatot és nem mélyebb tartalmat kifejtő pompájától, sőt egyik-másik képén, per- sze mai eszközökkel, a már az impresszionizmussal túlhaladt árnyak és fények ellentéte is jelentkezik, de ez nem korszak festészetében, csak egy-egy röpke állomás, s hogy mennyire túlhaladta például tavalyi nyári dalmáciai képeit, azt nemcsak az ugyanakkor és ugyanott készült igazi Konyovics-képek, de a kiállítás legkésőbbi időpontból eredő képe is mu- tatja (Leányfej, 1952). Az ilyen jelenségek egyébként is eléggé ritkák Ko- nyovics művészetében, mert eszközei alig teszik lehetővé, hogy gyak- rabban tegyen ilyen visszaruccanásokat egy más festészeti korbá. Ko- nyovics Milán ugyanis erős ecsetvonásokkal, nagy foltokban, olykor pettyekben és sávokban rakja fel a színeket, amelyek aztán magán a

festői lapon nem a látási benyomás eredményét adják, hanem — mint maga a természet — a látási ingert keltik fel, s az egész csak magának a szemnek a funkciója által alakul át képpé. Hogy mégis el tudja érní, hogy árnyékok és fények nélkül is a dolgok természetes megvilágított-ságának benyomását kelti, ez festői felkészültségének eredménye, annak a kiforrott készségnek, amely — éppen mert képeit tisztára festői szemmel, nem rajz vonalakban, hanem színekben gondolja el — lehetővé teszi számára, hogy ezt a színgazdagságot érvényesítse, s a színekkel ki is fejezze minden mondanivalóját.

Szorosan és szervesen a valósághoz fűződik minden alkotása, s az, hogy nem a való színeket rakja fel, nem elszakadás a valóságtól, hanem eszköz arra, hogy többet fejezzon ki, mint amit maga a képbe fogott téma optikailag mutat. Néha egészen közelmegy a tárgyi valósághoz (Hadifogság, 1941, A kaszinóban, 1946, Dalmát nő, 1940, stb.), de néha olyan tárgyi valóságokban, mint például búzakévék kint a földeken, az egész fülledtséget, az egész nyarat érzékeltetni tudja (Búza, 1950). Bizonyos, hogy eszközeiből itt-ott előbukkannak átvett hatások, de ez egészen természetes s annál értékesebb s egyben jellemzőbb is, hogy ami hatott rá, az csak érlelte erejét, gazdagította megelevenítő, visszatükröző képességét. Mert nem heroizált parasztok, vagy eszményített polgári környezetet, amiben rokonságot tart azokkal a művészekkel, akik alighanem hatottak meglátásaira, hanem kinlódó szegényemberek, munkások, álszenteskodó papok (szinte courbeti kíméletlenséggel), aggódo kispolgárok, nyugtalanokdók bukkannak fel képein és inkább szellemi rokonságra, hatásokra vallanak, mint témabeli benyomásokra. Eszközeiben már több az, amivel végigkíséri a két háború közötti francia festészetet, de mert az eszköz nála csak eszköz marad és nem cél, sem pedig hangsúlyt nem kap, egészen természetes, hogy nem járta végig a festészet egész hosszú útját, hanem kiragadta a kész eredményekből azt, ami tárgyainak megrögzítéséhez legmegfelelőbb. Ezzel csak megkönnyítette magának, hogy valószerűbb legyen mondanivalója, s azt keresesse — az eszközök keresgélese helyett — hogyan fejezze ki mindazt, ami csupán gondolat és nem tárgyi valóság, de amiért, aminek az érzékeltetéséért alkot.

Így juthatott el ahhoz, hogy festészete a színek költészetévé vált, csak nem szavakban mondja el, írja le költői képeit, hanem színekkel tárja elénk, s beléjük szövi gondolatait, bennük művészi önmagát adja. Gazdag költészet, gazdag világ az, amelyet elénk tár, s ha vannak is benne elkalandozások, ezek a művészi keresésből, töprengésből, gyötrődésekből erednek, s mindig visszavezetnek a művész való és őszinte világához. Ez vonatkozik egyébként az egész visszapillantó tárlatra. Ebben a visszapillantásban nem az önelégültség, a páváskodás nyilatkozik meg, s nem is egy pályája végére jutott művész búcsúzkodása. Konyovics Milán ezzel a kiállításával visszatekint a megtett útra, erőt merít belőle és felméri, hogy mit végzett el abból, amit művészi álmaiban el akart végezni, mit ért el abból, amire művészi álmaiban törekedett, s mi van még hátra.

Magasra jutott, kivételes magasságba, ez a kiállítás hézagosságai ellenére is megmutatja Konyovics Milán nagyságát, amelyben vannak emberi fogyatékokosságok, de vannak egészen kivételes nagy értékek is. A mi világunkban kétségtelenül gyökeres újítást hozott Konyovics festészete, a már-már akadémiussá vált irányzatok helyére frissen duzzadó

erejű, a dolgok belső lényegéhez közelebb férkőző új irányzatoknak tört utat anélkül, hogy igehirdetővé akarna válni, vagy egyetlen irányzat szűk korlátai közé kényszerítené a maga és a hatása alá került művészek alkotóképességét. Hatása talán éppen ezért nem olyan erős, vagy nem olyan világosan kimutatható. Mindenesetre itt, ahol az akadémikus rögzítettségektől a dilettantizmus felelőtlenségéig annyi árnyalat leihető fel, Konyovics Milán művészete képviseli a tisztább, a valóság mélyére hatoló festészetet. Ezt kell visszapillantó tárlatából külön is meglátni, s ez művészetének legnagyobb értéke.

Sulhóf József

B. Szabó György rajza

Magyar ünnepi játékok

— A palicsi fesztivál könyve —

Szellemi életünk egész keresztmetszetét, a vajdasági magyarok kulturális eredményeit, szellemi és kulturális hagyományok egész adattárát, a folklorisztikus elemek seregszemléjét adja az olvasó kezébe ez a könyv. Kétségtelen, hogy ez az első kísérlet, amely teljességre törekedve a kulturális élet minden megnyilvánulását feltárja és így adattár lesz a későbbi korok kezében is.

A könyv bevezetőjében Olajos Mihály ír a kultúrszemle jelentőségéről és helyéről új életünkben. Erre a palicsi ünnepségek küszöbén szükség is volt. Őva int, hogy ez a szemle valami szellemi elkülönülésnek legyen bevezetője, ellenkezőleg, szocialista kulturális törekvéseinkben a közösségnek adott hozzájárulásunknak éppen abban van az ereje, hogy az egészet, az összességet szolgálja.

Nagyon érdekes Herceg János írása. Egyénihangú és mélyről jövő megnyilvánulás kultúrhagyományainkról. Nem a beskatulyázás és rendszerezés fegyverével él, az adatok között csak színeket vet fel, azonban az igazi íróember egész érzésvilágával, művészién. Herceg felvillanó képei mögött tisztán érezzük egy lélek vajúdását és küszködését: igyekszik megragadni és megfogalmazni mindazt, ami szellemi hagyományaink és fejlődésünk vonalán lényeges, amiről beszélni, s amire gondolni kell. — Hangban ugyanazt a hűrt üti meg Gál László is, érzéssel és az átélés erejével megírt cikkében ennek a tájnak korábbi magyar irodalmáról, illetve inkább: íróiról. A visszaemlékezés célkitűzéseinek megfelelően egyedül irodalmi megnyilvánulásokra szorítkozik. Kár hogy a cikkírónak nem volt elég anyaga éppen a két háború közötti irodalomról ezen a tájon. Úgy tudjuk, hogy erre vonatkozólag szélesebb kutatómunka csak most indult meg, és hogy ennek már lesz nyoma a palicsi fesztivál könyvkiállítási anyagában.

Ha már itt tartunk, az irodalomnál, figyelmet igényel Majtényi Mihály írása irodalmi életünkről a felszabadulás óta. Természetes, hogy a cikk írójának az összes adatok birtokában könnyebb volt, mint az előbbieknél, akik csak érinteni tudták a korábbi irodalmi törekvéseket, személyeket s a multról csak felvillanó színeket adhattak. Ez a cikk viszont, kronológikus sorrendben haladva, pontosan bemutatja a háborúutáni irodalmi élet fejlődését, kitapogatja a fejlődés legfontosabb határvonalait. Végre felsorolta valaki, mi minden jelent meg vajdasági magyar írók tollából ezen a tájon. Behatóbb értékelés nincs a művekről — ami hiányossága is az írásnak. A szerző azzal érvel, hogy csak áttekintést akart nyújtani és felsorolást. Az írók egyéniségébe, irányzatába, alkotásaik lényegébe belemélyedni, elnyújtani az írást, megzavarná a kép teljességét és elvétené magát a célkitűzést: a mennyiségi enumerációt. Az áttekintés maga jól sikerült és hozzájárul ahhoz hogy kívülről jövő is

képet alkothasson a vajdasági magyar irodalomnak ha nem is tartalom-beli, de külső és formai jelentőségű arányairól és jelenségeiről s a meg-jelent művekről.

A képzőművészetről B. Szabó György írt. Ez nálunk — mennyiségi-leg — szűkebb terület, éppen ezért az író egyetlen tanulmányban az egészet átfoghatta. A multból és a régiből kiindulva jut az új újig és a maig. Mivel ez az első ilyen, teljességre törekvő írás, értéke ezáltal csak fokozódik. A képzőművészetben különben szükség is volt a tartalmiság, főleg az egyes festészeti irányzatok kitapogatására, megjelölésére és tol-mácsolására, hiszen közösségünknek ezen a téren bizonyos fokig hiányo-sak az alapvető, megkülönböztetési ismeretei. Amíg az irodalmi élet úgy-szólván kitárt kapuk, a közönség örökké figyelő szeme előtt zajlik, ad-dig a festőkről keveset tudunk. Ez a művészet nyilvánosságban mindig szűkebb területet ölelt fel, a képzőművészeti alkotás természete olyan, hogy nehezebben hozzáférhető mint az ezer és ezer példányban közkezen forgó könyv. Magának a palicsi szemlének is képzőművészeti szempont-ból sokkal nagyobb a jelentősége, mint például az irodalomé. Úgy értem, hogy az irodalom igazi területe a megjelent mű, s ez a művészet egy ilyen szemlén legfeljebb erejével demonstrál, bemutatva a megjelent művek összeségét, — míg a képzőművészet magát a művet jelenteti meg, legtöbbször számára itt először. S a mű első élvezése jelenti magát az élményszerűséget. Ha mindezeket figyelembe vesszük, B. Szabó György írása egyben kitűnő vezető is azok számára, akik a képek és szöbrok felé a művészi elmélyülés igényével lépnek fel. És mindenki számára, aki a kiállítási anyagot megtekinti, a mult és a jelen festőit s azok művészi törekvéseit meg akarja ismerni.

Zenei életünkről, a vajdasági műzene fejlődéséről, az alkotó és elő-adó művészek arcéléről, a zenei oktatás és a kórusok kérdéséről Tóth Antal cikke ad átfogó képet. Kár, hogy nem bővebb és részletesebb. A célt mégis eléri.

Dús anyagot nyújt a könyv népművészeti vonalon. Itt olvassuk Sul-hóf József átfogó cikkét, amely végigvezeti az olvasót a népművészet ál-talános kialakulásának tudnivalóin. Tárgyi és szellemi hagyományokat egyaránt szóvá tesz, igyekszik mindenütt a keletkezés és alakulás gyö-kereire rámutatni, utal a kölcsönhatásokra és a fejlődésre. — Hiányzik azonban ebből a könyvből a konkrétabb népművészeti anyag, egy-egy ágazat bemutatása, vagy mondjuk: egyetlen falu bemutatása, konkrét adatfeltárással. Ilyen cikkek nagyszerűen kiegészítették volna Sulhóf át-fogó, jól megírt cikkét.

Kultúréletünk egy-egy fontos szektora, mint pl. a közoktatás, szín-ház, iskola, sajtó, könyvkiadás — külön-külön cikkben szerepel. A szín-ház például Laták István lírai feljegyzésével, azonkívül egy összefoglaló cikkel az egész színjátszásról. S úgy érezzük, hogy a színjátszás kérdése nincs eléggé feltárva, a képzőművészetnél és irodalomnál sokkal alapo-sabb és átfogóbb volt a munka. Kétségtelen, hogy itt tárgyi nehézségek is felmerültek. A műkedvelő színjátszást és a hivatásos színházat éle-sebben el kellett volna határolni. A hivatásos színházak műsordarabjai-nak, azok felsorolásának több teret kellett volna szentelni. Ami a mű-kedvelő színjátszást illeti — hát itt nem könnyű az összefoglaló. Csak arra utalok, hogy a második világháború előtt megjelent Farkas Fri-gyes szerkesztésében egy almanach a műkedvelő színjátszásról; hát ez legjobban igazolta, milyen „hatalmas” anyagról van szó. Az almanach sok száz oldalon foglalkozik a színjátszó együttesekkel — amelyek száma ma sem kisebb, mint akkor volt, és a sokszáz oldalon sem volt képes tel-

jességet adni. A fesztivál-könyvnek ez nem is lehetett célja és helyes érzékkel mellőzte is az amatőr színjátszásnak ezt az eltúlzását.

Az iskoláról Jánosi Gábor átfogó és jó cikke bemutatja és helyesen érzékelteti iskoláink és közoktatásunk nagy fejlődését a felszabadulás óta s a magyar tanításban elért nagy eredményeket. Ezek mellé nem ártott volna egy-két jellegzetes iskolai kép sem a könyvben. Érdekes cikk van a fesztivál könyvben falvaink kultúréletéről, valamint a munkás kultúregyesületek kérdéséről is. Kiemelkedik ezen a vonalon Ernyes György írása, amely a vajdasági magyar kultúregyesületekről és azok problémáiról ad összefoglaló képet. Ezeknek az egyesületeknek kétség-telenül nagy szerepük van a tömegeknek kultúrtevékenységre való mozgósításában — ami egymagában máris bizonyos kulturális színvonal-emelkedést jelent. A cikk adatai hozzájárulnak ahhoz, hogy helyesen és tisztában lássuk a kultúregyesületek szerepét és hozzájárulását a közösségi erőfeszítésekhez.

Figyelmet érdemel Kolozsi Tibor írása a magyar sajtóról a felszabadulás óta. Ez is első kísérlet, hogy teljességében mutassa be sajtónk fejlődését és szerepét, izmosodását és jelentőségét a kulturális és más feladatok megoldása körül.

Bodrits István cikke a vajdasági magyar könyvkiadásról számol be. S ez a beszámoló túlmegegy a vajdasági irodalomról adott ismertetés határain, hiszen ma nálunk nemcsak vajdasági magyar írók könyveit jelentetik meg. Feladatunk ma az itteni magyarság egész eszmei-politikai fejlődését szolgálni, egészséges művészi ízlését és ítélőkéességét kinevelni, mindehhez a könyvkiadás teljes kiadási programmal járul hozzá — úgy értem, hogy a körülményekhez mért teljességben — tehát magyar klasszikusokat, világirodalmi termékeket, a marxizmus klasszikusait, testvéreink irodalmát, vagy Jugoszlávia vezetőinek könyveit egyaránt a közönség kezébe adja. Bodrits cikke jól megvilágítja ezeket a feladatokat és beszédes adatokat közöl az eredményekről.

A palicsi fesztivál-könyv cikkeit, tanulmányait, szubjektív felvillanásait Hegedűs Bélának egy érdekes írása zárja be, amely az ünnepségek színhelyéről, Palicsról és annak fejlődéséről számol be. Eszter József címlaprajza és Brezsán Gyula fényképanyaga — jól megválogatott képek egész sora — teszi ezt a könyvet teljessé.

A könyv megjelenése maga, nagy példányszáma — határozott eredmény és siker. Ott lesz mindenki kezében a palicsi ünnepen, de ami még fontosabb: azok kezében is, akik nem jöhettek és nem jönnek el. Mert legalább ebben a formában értesülnek, mit is jelentett a palicsi fesztivál, mit jelentettek eredményei. Hogy azok nemcsak alkotóknak, művészeknek és szervezőknek eredményei — hanem a vajdasági magyarságé, az egész népé.

Garabonciás

Nem hiába mondta Majtényi legutóbbi összejövetelünkön, hogy ő nemcsak szerkesztő, hanem író is — (ha rajta múlték, csupáncsak az) — mert úgy érzi, hogy most van élete delelőjén, igazi formájában. Mondanivalói most buzognak fel legérettebben, a megnyilatkozás vágya most feszül benne a legerősebben.

Igazat adunk neki, mi is úgy érezzük. Az idő feloldja az embert, Majtényiban az anekdótázó mesemondót. (Mert annak érzem a legnagyobbnak.) Még akkor is, ha nem ismernők, úgy kellene elképzelnünk, amint szivarozva, s kissé előredőlve, karosszékében ül, s félighúnyt szemmel a bodorodó füstkarikákat bámulva, csendesesen mesélni kezd. Arról is, ami volt, arról is, ami van. Mert odahaza van itt is, amott is. Mesél, mint egy öreg, keleti bölcs, élete szentenciáit hímes szalagként szöve a dúsvirágú meseszőnyegbe. Ízesen, zamatosan, könnyen bugygyanó, áldott bőséggel mesél, az édes magyar szó andalító muzsikájával, azzal a szép magyarsággal, melyet azoktól az íróktól hallottunk, akik a legtisztább, legősiabb forrásból merítettek, a népből. A különbség csupán az, hogy Majtényinál mindez fűszeresen keveredik tájunk parasztjainak és mesterembereinek sajátos szavaival, kifejezéseivel és szólásaival. Mégis, Majtényi könyvét olvasva, nem egyszer Mikszáthra kell gondolnunk. Talán derűsen ömlő nyugalom kelti e hatást, kedvenc el-elkalandozása vagy életszemlélete. Mert ha Majtényi regénye záró fejezetében crescendoba is csap, alaptermészete mégis a derűs, az emberi és társadalmi fonákságokat pécéző ironizálás. Annál a résznél viszont, ahol Bige Jóska, a fiatal garabonciás, párbeszédbe keveredik a vonaton utazva a pipázó parasztemberrel, önkéntelenül Tamási Áron Ábeljére kell gondolnunk. Mintha csak a székelység sajátos észjárása s mondatszövése jutna kifejezésre kettőjük beszélgetésében.

Aki oly könnyedén és színesen ír, azt hangja és stílusa bizonyára magát is megejtí. Azonban soha annyira, hogy ne halljon, ne lásson, ne mérícskéljen. Ezért érezzük a hangulat; az ösztönösség és tudatosság oly szerencsés ikerfogantatását a regény legtöbb fejezetében, kisebb írásai-ban pedig mindenütt. Kötete frissességét műhelyfáradtság alig lankasztja. A Garabonciás érdekesen fonódó sorsalakulását ez a friss, eleven nyelv pompán egészíti ki.

A könyv tartalma rövidre fogva ez:

Egy asztalosmester tönkremegy, gimnáziumba járó fia kénytelen ab-bahagyni tanulmányait, négy osztállyal borbélyinasnak szegődik, onnan elcsalja egy utóbb tönkrement gabonaügynök, állástalanságában össze-kerül véletlenül egy kisebb nyomda tulajdonosával, ott elhelyezkedést verekszik ki, de egy botrányt kavará, leleplező újságcikk újra kenyér-étől fösztja.

Ahogy Majtényi ezt megírja, illetve első személyben elmondja, sze-rencsésen ezt a formát választva, hiteles, mert az előkészítés megtör-tént, az átváltás hibátlan volt. A kompozíció ott gyöngül, ahol Bige Jóska

véletlenül a nyomdatulajdonosba botlik, s ismert jellemének nem egészen megfelelően, elhelyezkedést erőszakol ki. E helyen, valamely közbeiktatással, a véletlen szerepét csökkenteni lehetett volna, s az átláshozjutásra magától értetődőbb megoldást találni. A regény semmit se veszít, ha Bali Ferdiné kétségtelenül mulattató házisárkányságából valamivel kevesebbet kapunk. Ettől függetlenül a további rész a garabonciás sorsot elmondó történetbe beleillik, sőt annak, egyre fokozódó lírai hevületével főerősségévé válik. A betetőző fejezet különben arról szól, hogy a valamikor társadalmi igazságtalanságokat ostorozó, de nyomorúságában megalkudott, lepéNZelt, elhallgattatott, vén újságíró nem tudva tovább szótlanul nézni a közéleti nagyságok újabb üzelmeit, letépi szájáról a pénzzel reávert lakatot, s boldog felszabadultsággal hörgi, harsogja, üvölti bele a világba a meztelen igazságot. „Mintha egyszerre több helyen felgyújtották volna a várost,” — olvassuk, és úgy is érezzük, amikor a vén garabonciás Kolontai Ábris váratlan-hirtelen szembe fordul az őt lepéNZelő uralkodó hatalmasságokkal s felnyitja az emberek szemét. De hiába a tömeglelkésedés, mámor, Kolontai nem maradhat, sorsúZótt garabonciásként újra tovább kell mennie, hacsak nem akarja, hogy valamely utcasarkon rühes kutyaként leüssék, mert egyszer „kifogott a hatalmasságokon”. — „Igazság!” — vágja oda búcsúZóban, gúnyosan, rekedten, kacagva, mint az utolsó nagy szerepét játszó, kiöregedett színész — vagy talán mégsem, talán mégis „van valahol, él, csak nagyon nehéz megtalálni — és soká lesz, mire elérjük.” — E szavakkal válik el Bige Józseftől, a fiatal garabonciástól, aki a hallatlan eset után szintén szedheti sátorfáját.

Szenvedélytől hevített, erős, feledhetetlen rész ez. Talán a legerősebb, amit Majtényitől ezideig olvastunk.

De térjünk át megjelenítő és ábrázoló képességére. Erdekes, hogy Majtényi egy-egy helyzettel, mozdulattal, szólással előbbben jelenít meg, mint amikor jelzőket használ. Pl. ahogy Kolontait, különösen pedig a haját leírja, nem tudjuk elképzelni. Mozdulataiból, szavaiból, higanytermészetéből alakul ki később. Pedig a kisregény legerősebb egyénisége. Ezzel szemben apját már ebből a néhány szóból is látjuk, mikor a végrehajtó foglalni jön: „lassan visszatért arcának színe, s már nem markolászta a kést.” Erős, vérmes, testes embernek kellett lennie. A Bige Józseffel utazó paraszt alakja ily mondatokból alakul ki: „Szorosan melém tapadva, parasztember pipált. Iszonyúan szortyogott a pipája, de ő csak húzta bátran.” — Több nem is kell. — A dalárdistákat is magunk előtt látjuk, amint „brummogó és férfibút rezegetető hangjukon tátogva fújják, szakadatlanul fújják a”

nihincsen gond... nihincsen gond-ot.

De ez csak néhány példa, a könyv szinte kínálja a válogatást.

Jellemzésben Majtényi kedveli az általánosítást. Inkább típusokkal dolgozik, mint önálló egyéniségekkel. (Mi, egykorúak, sok közös ismerősre bukkanunk.) Könyve különben nem is kívánja az erősebb egyénítést. Kolontai, Furdek, az öreg könyvelő és Talpas-Virág Dániel, elég ennyi is. Talpas is közel áll egy típushoz. Hozzá hasonló, rokonszenves, tréfásan humorizáló, világoseszű szegény embert nem egyet ismerünk. Cipészek közt is. Bige József viszont többé-kevésbé az író mindent megfigyelő, mindent meglátó, s mindent érdekes széljegyzettel, tanulsággal kíséző szócsöve. — Garabonciás-e? — Csak hajlama, kedélye az. Valami hiányzik belőle, ami Kolontaiban megvolt; a garabonciáslélek. Kolontai az igazi garabonciás. Majtényi is így látja. Bizonyára vágyálma is. Innen rokonszenve az országuúttaposó csavargók s elesettek iránt. A csa-

vargó ebben a könyvében is szerepet kap. Kicsit, de rokonszenveset. Sose felejtjük, amikor a kedves leányka válla felett a két csavargó is búcsút integet. Milyen költőien megírt jelenet.

Még sok mindent lehetne írni a könyvről. Elsősorban a szegény, egyszerű emberek talpraesett bölcselkedéséről, s a könyv alakgazdagságáról. Mert egész sereg embert kavar elénk a garabonciás-sor. Alakok villanak meg, s maradoznak el tovaaporoszkáló ekhós szekerünk útján. De arcuk derűje, mosolya, grimasza, szomorúsága lelkünkben marad. És mégis a fölénk feszülő vásznat kacagó májusi szél lengeti. Nincs össze-roppanás! Még akkor sem, amikor a függöny az utolsó jelenettel legördül. Mert valahol már ácsolják az új színpadot az új darabnak, ahol a garabonciás megtalálja majd az igazságot.

Humoros írásai, novellái? Erről az oldalról Majtényit már nem kell bemutatnunk. Itt adott néhány írása apró mestermű. Egyik humoros elbeszélésben (Huszonnégy pelenka), a másik frissen megírt, végig élvezetes, szellemes karcolatban (Az öngyújtó, Ki találta fel?), a harmadik szatirikus műfajban (Mérték után, Csempeszájú literes), a negyedik pedig komoly, tragikus fordulatú novellában mutatja be az író. (Puli) Az utolsó kétségbeejtő emberi nyomorúságával mélyen megrázó.

Szirmai Károly

B. Szabó György rajza

Valóság és ámítás a színpadon*

Ha kérdést intézünk valamelyik átlagos színházi nézőhöz, hogy mi a színházi történet legsajátságosabb lényege, másszóval: miben áll a különbség a színpadi történet és a színpadon kívüli történet között, bizonyára ezt válaszolja: a színpadi történet nem valódi, ténylegesen megtörtént eset, ott minden csak ámítás.

Szerencsére nem minden színházi látogató gondolkodik így, vannak kivételek. Érdekes történeteket hallottunk már arról, hogy az egyszerű néző annyira beleélte magát a színpadi cselekménybe, hogy beleavatkozott a játékba. Vegyük csak például a vad-nyugaton élő cowboyokat, akik színházi feljegyzések szerint nem egyszer revolvereikkel is fellőttek a színpadra, hogy a hősnek segítségére legyenek ellenségei legyőzésében. Cervantes egyik elbeszélésében olvashatjuk, hogy Don Kihote az egyik bábszínházi előadáson végignézett egy előadást, amelyben a mórrok egy vitézt üldöznek. Don Kihote magából kikelten ugrott fel és ezt kiáltotta: „Amíg én élek, senki ne merje bántani ezt a derék vitézt!” — miközben kardjával a bábuk orra alatt hadonászott és végül is lemetasztette az egyik mór-bábú fejét, a többi pedig darabokra vagdalta.

Érdekes ez a történet, noha Don Kihote nem volt közönséges ember és nem lehet az átlagos színházi nézők közé számítani. Az átlagos színházi néző, még ha gyermek is, tisztában van vele, hogy a hősök a színpadon csak látszólag vívnak harcokat, csak látszólag sebesülnek vagy halnak meg.

Pedig sok minden látszólagos van a színpadon. Így Shakespeare Coriolanus című drámájában monumentális köoszlopokat és falakat látunk, amelyek csak lécből és vászonból készültek. Láthatjuk a színpadi hajnal hasadását, holott ez semmi más, mint reflektor, látjuk a háttérben kéklő eget, amely nem más, mint festett vászonból készült láthatár.

Mindez áll a különféle kellékekre is. Fából, vagy lemezpapírból készítenek a színpadi öldöklő fegyvereket, páncélokat, fából a hősök kardjait, lándzsákat és alabárdokat. És senki sem lepődik meg azon, hogy a leszúrt vagy megmérgezett hős, amint a függöny lehull, felkel, sőt egyes színházaknál a nézők tapsaira meg is jelenik a függöny előtt. A színhely, a tárgyak, az alakok és a cselekmény vagy halál — látszólagos és ámítás.

És ezen megdönthetetlennek látszó tények alapján, hogy minden csak látszólagos és ámítás, a színházi alkotóművészek kétféle álláspontot foglaltak el. Az egyik oldal minden erővel harcot kezdett az ámítás, megjátszás és más hamis dolog ellen és igyekezett ezeket a jelenségeket kiüldözni a színházból. Megfosztották attól a jogától, hogy megmaradjon a színház művészetben, sőt a színházművészet legnagyobb ellenségévé kiáltották ki. A másik oldal ugyanakkor elfogadta és keblére

* Részlet „A színjátszás alapvető elemei” című most készülő könyvből.

ölelte, mint a színházművészetben szükséges tényezőt és szövetségesévé tette. Az első csoport arra törekedett, hogy a színpadon történő cselekménybe valóságosítást, természetességet és a cselekmény megjátszásába őszinteséget vigyen. Ahol ez nem volt keresztülvihető, ott arra törekedtek, hogy minél jobban megközelítsék. Azokat, akik ennek a célnak a szolgálatába álltak és arra törekedtek, hogy a színpadi cselekmény a természetesség jegyében kerüljön a nézők elé: naturalistáknak nevezzük. A természet hű ábrázolására való törekvés a Meiningeni színházban jelentkezett először, amely iskolát csinált annak a színjátszási iránynak, amelyet meiningenizmus névvel jelöl meg a színháztörténelem. Ez a színház a drámai előadásoknál a színpadi képre helyezte a főhangsúlyt. Itt nagy gondot fordítottak a tömegjelenetekre, amelyben nem statisztákat szerepeltettek, hanem színészeket, úgyhogy ezek a tömegjelenetek is gondosan kidolgozott színházi alakításokká váltak. Az összjátékot a feltétlen, majdnem katonai fegyelem tette lehetővé. A történelmi darabok jelmezeit múzeumokban fellelhető jelmezek pontos lemásolásával állították ki, valamint a darabokhoz szükséges kellékeket is ugyanúgy készítették el. Előadásaikon a színpadi szökökútból valódi víz szökött a magasba és minden kellék a való életből jutott a darabok felvonásaiba. A meiningeniek után Antoine André, a kitűnő rendező és később színigazgató, vezette be párizsi színházában a naturalizmus elvét, aki eleinte műkedvelő színészekkel kísérletezett, akiket még nem rontott meg a színházi fegyelmetlenség levegője. Antoine a valóság tiszteltetését, az elmélyedést és a lélektani mozzanatok kiemelését helyezte szembe a pátoszos előadásmodorral és nagy súlyt helyezett az összjátékra.

De ha már beszélünk teatralizmusról, vagyis színpadiasságról, akkor szögezzük le, hogy mit is jelent ez a szó. Ezt a szót a mindennapi beszédben nemleges értelemben is használjuk, amikor például valamire azt mondjuk, hogy valóságosít, nem művészi. Színházi szakembereknek mégsem volna szabad ezt a szót ilyen értelemben használniuk. A mi nyelvünkön ez a szó egy színházi előadás tényleges értékét jelentheti, és jelentheti egy színészi alakítás értékét is. Sőt, azt is ki kell mondani, hogy a színpadiasság nem áll ellentétben a színpadi igazsággal. Ellenkezőleg, a teatralizmus a legalkalmasabb kifejezője az igazságnak, a legkiemelkedőbb módja a színpadi történés ábrázolásának. A színpadi törvények megkövetelik, hogy minden alak élesen és világosan legyen megrajzolva. A formák éles megrajzolásában és a tiszta kifejezési formában rejlik a teatralizmus. Enélkül nem mehetünk színpadra. Enélkül nem lehet semmit sem megjátszani. Itt azonban azt is meg kell említeni, hogy a rossz ízlést, a mértéktartás hiányát, a kellemetlenül ható túlzást nem számíthatjuk a teatralizmus közé. Ezek nem mások, mint kellemetlen hiányosságok, amelyekre a színjátszásban semmi szükség sincsen. A színpadi igazságot és a természetességet csakis a teatralizmus elvei alapján oldhatjuk meg, vagyis a színpadi igazság csakis akkor válik meggyőzővé, ha betöltötte mindazon követelményeket, amelyeket a színpad törvényei előírnak. Tehát a világos, plasztikus, látható és a meggyőzően tolmácsoló érzések jelentik a színészi munkában a teatralizmust, amely elvet a színészeknek csakis ebben az értelemben kell és szabad használniuk.

Garay Béla

E rovatban a hazánkban megjelenő irodalmi, társadalomtudományi, kultúrpolitikai és művészeti folyóiratok, lapok időszaki ismeretetését adjuk.

A rovat indítása egyben fölhívás is: kérjük olvasóinkat, kísérjék figyelemmel rovatunk munkáját és mindennemű hozzászólásukkal segítsék elő ennek kibontakozását. Egy-egy levél, cikk vagy akár rö-

videbb, hosszabb lélegzetű írás arról, hogy mit kellene és miről kellene még írni.

Lapunk további fejlődése az olvasóval kiépített kapcsolattól is függ. Ezért minden hozzászólás, javaslat vagy elgondolás közlése jelentős lépéssel viheti előbbre irodalmi törekvésünket: ugyanakkor természetesen népi kultúránk ügyét.

Komunist

Jugoszlávia Kommunista Pártja marxista elméleti és gyakorlati folyóirata

VI. Évfolyam. 1.—2. szám,
1952 Január—Március.

Az idei évfolyam első kettő számának tartalma:

Kardely Edvard: A szocializmusról és a demokráciáról. (A Jugoszláv Szövetségi Népköztársaság Szkupstinájának 1952. III. 31-én megtartott ülésén elhangzott beszámoló.) A beszámoló részletesen foglalkozik az átmeneti időszak törvényszerűségeivel, a szovjet fejlődés tanulságaival, a bürokrácia elméleti manifesztációjával, a szocialista demokratizmussal és az előterjesztett törvényjavaslat szerint a népbizottságok helyével, jogával és szervezetével.

Kidrics Borisz terjedelmes értekezést ad gazdasági életünk elméleti kérdéseiről. Ez az írás olyan kérdéseket vet föl (az igazgatás jogalapja, az akkumulációk, egyes alapok jellege, magassága stb.), amelyek mind elméleti mind gyakorlati vonatkozásban állandóan foglalkoztatják mindazokat, akik szerepet töltenek be gazdasági életünk irányításában.

Todorovics Mijalkó tanulmánya átfogó képet nyújt a termelő szövetkezetek szervezeti összetételéről, munkájáról és fejlődési lehetőségeiről. Jóllehet ez a cikk — ahogy a zárófejezetben maga az író is mondja — nem tart igényt a teljességre —, de áttekinthető és lényegében alaposan megrajzolt képet nyújt szövetkezeti életünk fejlődésének irányzatairól. Különösen részletesen foglalkozik azoknak a kérdéseknek elemzésével, amelyek annak következtében állnak elő, hogy gazdasági közösségeinkben a munkástanácsok kezébe ment át az igazgatás. Ez a lépés a problémák egész halmazát hozza elénk, megoldást sürget, mert a kérdések elméleti és gyakorlati földolgozásától függ a „szovjet“ hatás végső megszűnése szövetkezeti életünk terén.

Zicherl Borisz tanulmánya szocialista társadalmi fejlődésünk központi problémáját veszi bonckés alá. Az értekezés címe: Az átmeneti időszak társadalmi lényéről és társadalmi öntudatáról — és mint már maga a címben való megjelölés is közli, a tanulmány a szocialista demokrácia belső erőinek moz-

gását és haladását mutatja meg. Ezzel egy-egy olyan időszerű kérdés megfogalmazásához segít, amely már körvonalaiban, részben tudatosan, részben tudat alatt, él a szocialista dolgozóban. A társadalmi öntudat kapcsán voltaképpen a társadalom kibontakozásban levő új arcáról beszél, arról, amelynél fogyóban, eltűnőben van a kapitalista társadalom makacsul továbbélő maradványa és a belső ellentmondások ellenére is kialakulóban van az új társadalmi lénynek határozottabb, szocialisztikusabb körvonala.

Bojanovszki Dime vitacikket közöl az elsődleges (ős-) közösségről, amelyben foglalkozik az SzK(b)P

CK irányítása alatt működő Marx-Engels-Lenin Intézet ama állításával, amely szerint Engels most kiadott művében („Az állam, a család és a magántulajdon keletkezése”) egy „hibát” találtak. A tanulmány a marxizmus moszkvai revizionistáira nagyon is jellemző elméleti módszerre vet fényt és megvilágítja — ennek kapcsán — azokat az „egyedülálló” és „külön jogosított” tevékenkedéseket, amelyek lépten nyomon arra irányulnak, hogy az orosz „tudósok” elmékedései alapján mi is történik a marxizmus klasszikusainak műveivel és a sztalin „nagy fölfedezések korában” miként igyekeznek vulgarizálni és meghamisítani a történelmi materializmus tanát.

Književnost

Irodalmi folyóirat
VI. Évfolyam. 5. szám.
1952 Május hó.

A Beogradban megjelenő irodalmi folyóirat májusi száma bevezető közleményként Paul **Valéry** Leonardo da Vinci-ről írt rendkívül érdekes tanulmányának folytatásos közlésébe kezdett. Az esszé első része — amelyet ez a szám hoz — bevezetőt ad Leonardo da Vinci alkotói, esztétikai módszeréhez s egyben korrajzot is a renaissance nagy alkotóművészeinek századáról.

Milacsics Dusan a XVIII. század francia irodalmából hoz elénk egy nem mindennapi portrét Chauderlos de Laclos regényírói alakjában. (1741—1803). A kései sikamlósságában a rokokó legjellegzetesebb írója. A legjelentősebb — úgyszólván egyetlen műve — a „Veszedelemes viszonyok” című regény, amelyben mesteri módon megrajzolt korképet ad és témájának merész földolgozása nyomán méltán nevezték művét a francia forradalom könyvének. A forradalomban részt vett, Robespierre ir-

noka volt. Laclos irodalomtörténeti jelentőségére Baudelaire figyelt föl először, megjelölte értékét és helyét is az irodalomban, de a mai kritika közömbös vele szemben. Laclos újjáértékelése új, forradalombb szemléletű írókra, kritikusokra vár.

Radák Dusan „Gyónás” című elbeszélése, **Ratkovics** Risztó és **Jocics** Lyubisa versei mellett a szépirodalmi részben a mai francia költészet egyik alakja is szerepel.

Jaques Prevért négy versét kapjuk e szám hasábjain kitűnő szerb fordításban. Prevért a mai francia középső nemzedékhez tartozik. Termékeny költő. Verseiben a humanista hang mögött gyakran fölcsendül a szocialista érzelem szava is, de nem olyan tisztán és nem olyan határozottan, mint Aragonnál.

Todorovics Gordana öt verssel szerepel s ezekkel le is zárul a folyóirat szépirodalmi része. Sztrefánovics Pavle a zenei élet foglalkosságait veszi tallhegyre; álta-

lában azzal a kérdéssel foglalkozik, amely csaknem valamennyi folyóiratunk hasábjain megtalálható: a komoly zene fejlődésének útja még mindig ólomlábakon jár. Az alkotásokat nem fogadják kellő megértéssel, s ennek kihatása nem csupán a zenei élet terén, de az egész kultúrelet terén érezhető.

Az Irodalmi krónikában Eli Finci Popovičs Jován halálhíreről írt, Glusevics Zorán színibírálatot közöl Bernard Shaw „Androklesz és az oroszlán” című színművének bemutatója kapcsán. A képzőművészeti rovatban Palavicsini Petar

szobrászművész tárlatáról közöl kritikát.

Külön meg kell említenünk, hogy a folyóiratnak gazdag és sokoldalú a szemle rovata. Kultúresemények, könyvek, filmek és világirodalmi hírek szélesítik, tágitják az olvasó előtt a látóhatárt. A „Književnost” figyelő rovata valóban figyelője a mai szellemi életnek, de nemcsak figyelője, hanem mindegyre erősödő tükrözője is. Ide soroljuk Eli Finci itt közölt izgalmasan érdekes, de mégis művészi naplójegyzeteit.

A Bibliográfia rovata a legújabb kiadványokról értesíti az olvasót.

Republika

Irodalmi és művészeti folyóirat

VIII. Évfolyam.

152, május hó, Zágreb.

A művészi igénnyel kiállított illusztrált folyóirat májusi száma bevezető helyen közli Pavletics Vlatko „Az automata sorsa” című tanulmányát. A cím csak szimbólikusan utal arra, amit ez az írói gondossággal megírt esszé elmond az olvasónak. Az alcím már közelebb visz bennünket mondanivalója lényegéhez: „... a modern ember körvonalai a polgári társadalom alkonyában”. A két korszak mezsgyéjén már túljutottunk; társadalmunk már útban van a szocialista alkatú kibontakozása felé, de mögötte még megjelennek azok a sziluettek, amelyek a letűnt idők és letűnt emberek arcát idézik. Ezek azok, akik a fejlődés elől a múlt emlékeibe kapaszkodva mindég visszafordulnak: előre? — egy tapodtat sem. Ám népi forradalmunk számol velük, miközben mindkét kezével építi a szocialista jövőt.

A „Književnost”-tal egyidejűleg a horvát irodalmi folyóirat is közöl egynehány verset a francia költészet bizarr újítójáról, — Jaques

Prevért-től. A versekben — noha eredetiben nem olvastuk őket —, a műfordítás szövegében is érezzük az eredeti hang erejét és az eredeti poétaságra való törekvést. Hangulataiból nem egyszer — olvasás közben úgy érzi az ember — a szürrealizmus levegője árad.

A másik érdekes és számunkra új költői hang e folyóirat hasábjain Ribeiro Couto négy verse. Brazil költő, jelenleg Brazília jugoszláviai nagykövete Beogradban.

Eros Sequi, fiatal olasz író — jelenleg a zágrábi Egyetem Bölcsészeti Karának olasz lektora, aki a Népfelszabadító harcok idején maga is részt vett a partizánok hősi küzdelmeiben és Dedijer példájára a történelmi napok élményeiből naplójegyzeteket készített magának. Ennek a naplónak egy részletét közli „Sokan vagyunk” címmel.

Kovacsics Vladótól két vers jelent meg, Gavella Bránko pedig időszerű jegyzeteket közöl Aischylos színházáról. Gavella Bránko színházi szakembereink és esztétáink első vonalába tartozik. Most megjelent írásáról sem mondhatunk kevesebbet.

Csolics Vinko Vojnovics Kosztáról, Dalmácia kiemelkedő politikai harcosáról ír 120 éves jubileuma alkalmából; Franges Ivó kritikai tanulmányt közöl Leszkovár Janko irodalmi munkásságáról, míg a szépirodalmi rovatban Baretina

Mate, Zsezsely Mirkó szerepel prózai munkával.

A *Jegyzetek* rovatában a folyóirat beszámol az ország legjelentősebb kultúreseményeiről, bírálatokat közöl és irodalmi tájékoztatót ad.

Letopis

A noviszádi Szerb Matica irodalmi folyóirata
128. Évfolyam. 6. szám,
1952 június hó.

A jugoszláv irodalom legidősebb folyóirata minden számával érdekes.

Legújabb száma első helyen Petrovics Velykó ünnepi írását hozza Tito marsall hatvanadik születésnapja alkalmából.

Vináver Sztaniszláv közé tett reminiszenciáiban Sztankovics Boriszávval való találkozásait idézi föl. Ezek talán kevésbé ismert vagy teljesen ismeretlen részletek a „Gúzbakötött élet“ (Nečista krv) című regény halhatatlan írójának életéből. Sztankovics „száz életet!“ szeretett volna élni, — mert egy emberi élet — mondta — kevés ahhoz, hogy mind elvégezze az előtte tornyosuló föladatokat. Bóra is azok közé az írók közé tartozott, aki fölaprózta magát s ezért nem egy nagy mű maradt meg témái elgondolásban, mert földolgozására nem jutott idő. Vináver visszaemlékezéseiben erről, az író fölött elrohanó időről beszél.

Vajdaság népeinek irodalmából ezúttal a román költészet egyik erőteljes alakjával ismerkedünk. **Albu Petru**, a népfőlszabadító harcok hőse poéta volt, aki a szabadság zászlaja alatt indult harcba a

megszálló ellen és életét vesztette. Lírai verseket és elbeszélő költeményeket írt. Egyik elbeszélő költeményéből Radu Flora közöl most részletet a folyóirat legújabb számában.

Razsnatovics Mihajló lírai írást közöl prózában, Radák Dusánka „Ifjúság“ címmel írt verset, és a vajdasági olvasó előtt külön figyelmet érdemel Krklyus sajkás elbeszélése (Mutnjača), amely töredéke, része egy ciklusnak a sajkásvidéki mult világából.

Dr. Joszifovics Szteván zene-történeti tanulmányban Guiseppe Verdi életét és munkásságát ismerteti, Zorics Milica pedig „Leon és Hanna“ címmel novellát tesz közzé.

Itt még el kell mondanunk: érdemes lenne külön cikkben foglalkozni a Letopis adatokban gazdag és terebélyes Szemle rovatával. Megtalálja itt az olvasó a könyvismertetések mellett a jelentősebb kultúreseményekről szóló beszámolót, a lapszemlét, a vitacikkeket, a folyóiraton keresztül folytatott irodalmi levelezést, könyvvétszetet, Bibliográfiát. Ha egy esztendő anyagát átnézzük, ez a munka terjedelmében szinte kötetnyi adatot halmoz föl előttünk s ezzel sokban megkönnyíti a vele párhuzamosan dolgozó vagy eztán induló gyűjtők munkáját.

Književne novine

Irodalmi és művészeti hetilap
V. Évfolyam. 58. szám

1952 június hó 8-iki lap.

Legújabb számának tartalma:

Üdvözlét Tito marsallnak —
küldi a Jugoszláviai Írószövetség
és a Szerbiai írók egyesülete.

Korács Velyko: Lenin gondola-
tainak és szavainak meghamisítói.

Sztílinovics Marijan: Prágai al-
konyat (Naplójegyzetek a Tájékoz-
tató Iroda Határozata megjelené-
sének napjaiból. Folytatásos köz-
lemény.

Kulenovics Szkender: Jegyzetek
Gyilász Milován „Legenda Nye-
gosról“ című művéhez. (Folytatásos
közlemény, amely foglalkozik és
betekintést nyújt napjaink legje-
lentősebb szellemtörténeti és esz-
tétikai munkájába).

Szelimovics Mesa: „Vidék a hát-
országban“. Kritikai beszámoló Ki-
kics Haszán most sajtó alá rende-
zett összegyűjtött műveihez.

Szépirodalmi közlemény: Kikics
Haszán: Lélek. (Részlet Kikics iro-
dalmi hagyatékából).

Janevszki Szlavko: Vers.

Szemlék: Zenei szemle: Nép-
zene a beográdi rádióban. — Vuk-
dragovics Mihajló cikke. — A Ma-
kedón Népszínház Operájának ven-
dégszereplése Beogradban.

Film-szemle: Aldous Hux-
ley Filmen. — „Egy asszony bosz-
szúja“.

Koszánovics Deján közleménye.

Ugyancsak Koszánovics ad tájé-
koztatót Leao Duca Párizsban most
megjelent „A film története“ című
franciayelvű könyvéről. A könyv
a film fejlődéséről ad történeti is-
mertetést a kezdeti lépésektől
kezdve a mai napig. Voltaképpen
ez az első ilyenirányú irodalmi
munka szakavatott ember tollából,
s mint ilyen hézagpótló műnek te-
kinthető.

E rovat a továbbiakban beszám-
oló a hazánkban műsoron levő új
filmekről.

Képzőművészeti szem-
le: Hán Vera: A beográdi Nemzeti
Múzeum gyűjteményének új kiállí-
tásáról.

Cselebónovics Aleksa: A „gyer-
mekkönyvek“ kiállításáról és il-
lusztrálásáról.

Kiállítások szemléje (Be-
ljanszki Pavle, Zuber Gordana és
Bozskovics Alekszandar tárlata).

Bulyán Bogdár: A rádió-színját-
zás fejlődéséről.

K. V.: Osvald Spengler föltá-
madása.

Bibliográfiái jegyzetek a
megjelent és sajtó alatt levő új
könyvekről.

Svedočanstva

Irodalom — Művészet — Tudo-
mány — Politika — Társadalmi élet
I. Évfolyam. 6. szám.

Beograd, 1952 május hó 31.

A nemrégiben megindult új kul-
túrsemlé érdekes és értékes for-
mában és tartalomban foglalkozik
kultúréletünkkel. A tanulmány és
a riport közötti új műfaj megho-

nosítója ez a lap s talán éppen ez
az út biztosít számára fejlődési le-
hetőséget.

A legújabb szám tartalmából:

Risztics Márkó: A kultúra sza-
badsága. — A cikk a kultúra sza-
badságának jegyében Párizsba ösz-
szehívott kongresszus jelentőségé-
vel és munkájával foglalkozik.

Pavlovics Miodrag: Beszélgetés két filmről és egy költőről (Lautreamon: Poésies).

Dedinac Milán: „Julius Caesar” vagy a „Lear király”. — Egy dramaturg naplójegyzeteiből. (Az első Shakespeare darab a Jugoszláv Drámai Színház színpadán.)

Vitošević Dragisa: Több felelősséget az olvasókkal szemben.

Matics Dusan: Az ifjúság szórakoztatása és nevelése (Polémia). A fenti cikkekre válaszol Jeftovics Mirolyub.

Ankét: Melyik költeményünket kedveli legjobban? (A lap itt közölt ankétja csaknem valamennyi fővárosi kultúrintézmény tagjait megszólaltatta és igen értékes gondolatokat, hozzászólásokat vetett fölszínre.)

Sztefánovics Momcsilo: Nemzeti Múzeum Beográdban.

Színház: Eli Finai: Priestley: A veszedelmes kanyar. — Kritikai beszámoló a legújabb beográdi Priestley bemutatóról.

Popa Vaszko: A művészet megsemmisítése.

Képzőművészet: Milunovics Miló: Cselebonovics Márkó tárlata.

Szemle: Iványi Iván: Machiavelli és kora (Machiavelli „Uralkodó” c. művének kiadása alkalmából).

Protics M.: Pavlovics Miodrag költészete.

Beszámoló kultúréletünk legújabb eseményeiről.

Olvasóink figyelmébe!

A HÍD legközelebbi, ezúttal kettős száma augusztusban jelenik meg, jól összeválogatott, gazdag tartalommal.

TARTALOM:

Olajos Mihály: Kultúrszemlénkről — — — — —	321
Major Nándor: Mire hármát fordul a hold — — — — —	326
Komáromi J. Sándor: Májusi kirakat (versek) — — — — —	336
Tell Péter: Szövetségesek (elbeszélés) — — — — —	338
Vörösvári Vilmos két verse — — — — —	342

A munka nyomában

Majtényi Mihály: Gyárváros születik — — — — —	344
---	-----

Népművészet

Tél József: Gombosi néptáncok — — — — —	352
---	-----

Disputa

Sárosi Károly: Hozzászólás Juhász Géza: „A történelmi regény néhány kérdéséről az ÉLŐ VÍZ-zel kapcsolatban“ című bírálatához	358
--	-----

Képzőművészet

Sulhóf József: Konyovics Milán zombori kiállítása — — — — —	369
---	-----

Könyvszemle

Magyar ünnepi játékok — — — — —	274
Szirmai Károly: Garabonciás — — — — —	377

Színház

Garay Béla: Valóság és ámitás a színpadon — — — — —	380
Lapszemle — — — — —	382

Képek

B. Szabó György rajzai.

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Noviszád, Njegoseva u. 2/I. Telefon: 20—63

Kiadja a Testvériség-Egység könyvkiadóvállalat

Előfizetési díj: Egy évre 420 D, fél évre 210 D, egyes szám 40 D.

Postatakarékszám 300-904.870. Lapzártá minden hó 10-én

Kéziratokat nem őrizünk meg és nem adunk vissza

»Budutynoszt« nyomdavállalat, Noviszád